

Gh. BULGĂR

PAGINI UITATE
despre
EMINESCU

GH. BULGĂR

PAGINI UITATE
despre
EMINESCU

Editor: **Lucian BORLEANU**

Coperta: **Flory PREDA**

Tehnoredactare: **Anca MALANCA**

ISBN: 973-8465-72-9

GH. BULGĂR

PAGINI UITATE
despre
EMINESCU

– antologie, prefață, note –

Ediție îngrijită și postfațată de
Gh. CONSTANTINESCU-DOBRIDOR

București - 2004

*Omagiu soției mele,
Mărioara, și fiului meu, Liviu*

EMINESCU ȘI POSTERITATEA LITERARĂ

Carta de față este o antologie a unor autorizate opinii asupra lui Eminescu, asupra creației sale, pornind de la scriitorii cei mai apropiați de el, de la cei ce l-au cunoscut direct și sub multiple aspecte, până la contemporanii noștri, scriitori de seamă ai deceniilor din urmă. Textele au fost scoase din cărți și reviste greu accesibile, de circulație redusă, uitate azi în arhivele culturii naționale. Contribuția cercetătorilor eminescologi fiind în general cunoscută, căci la diferite aniversări eminesciene, ea revine în actualitate, precum s-a întâmplat relativ recent, în anul Eminescu 2000, nu e cazul s-o mai repetăm într-o astfel de antologie, menită cunoașterii receptării operei eminesciene – din păcate contestată brutal și nedemn de câțiva preținși literați, în numele modernității stridente și artificiale, fără nici o adeziune la cititorii care știu să aleagă și să prețuiască adevăratele valori. Seria de calomnii, de negări, cu argumentări ridicole a compromis pe „criticii” improvizați în procurori ai neantului, căci omagierea lui Eminescu, de-a lungul anului 2000, a dovedit din plin zădărnicia contestărilor de azi sau din trecut. Creația Poetului a învins timpul, rămânând vie, puternică, unică, din 1870, când apăreau în „Convorbiri literare” primele poeme ale unui tânăr de 20 de ani, dotat cu geniu, menit să înalțe, să înnobileze limba și cultura noastră, influențând până azi mișcarea literară și limbajul scriitorilor celor mai înzestrați...

Paginile care urmează ilustrează atașamentul, prețuirea, admirația cititorilor aleși, care au avut de spus un cuvânt greu în dezvoltarea culturii naționale în cei 130 de ani de la debutul aplaudat în „Junimea“, al lui Eminescu, cel ce a pus o piatră de hotar în istoria modernă a spiritualității românești, fortificând inteligențele în căutarea și promovarea adevărului, în cultivarea adevăratei creații moderne în toate sectoarele culturii, în competiție cu scrisul european.

Avem o mărturie semnificativă despre ecoul stârnit de primele poeme eminesciene, nu numai în rândul „Junimii“, ci și în rândul cititorilor de literatură, care se vedeau puși în fața unui mesaj luminos, impresionant prin viziune și expresie. În toamna lui 1870, un intelectual iubitor de poezie, profesor și autor didactic, colaborator, din 1854, la „Zimbrul“, militant pentru Unirea din 1859, mișcat de *Epigonii*, a doua poemă a lui Eminescu din „Convorbiri literare“, compune o poezie-omagiu pentru „geniul“ autorului, grăitoare prin titlu și prin prima lui strofă; epitetele și comparația spun mult pentru calitatea talentului noului poet, caz unic la noi, când o mare laudă literară apare după numai două poezii, căci iată ce scrie G. Melidon în „Secolul“ din 5 septembrie, 1870:

*Pentru ce sombru de gânduri scoți din lira ta duioasă
Cântul trist al disperării, mințind geniul tău,
Când accentul tău sonore și-a ta limbă-armonioasă
Pune omul în uimire, ca la cântul unui zeu?...*

Prețuirea aceasta hiperbolică anticipa pe cea a lui Maiorescu; după numai trei poezii, criticul „Junimii“, exigent și obiectiv, l-a așezat, cum se știe, pe Eminescu, îndată după Alecsandri, cel mai prețuit poet de până atunci, „acel rege-al

PAGINI UITATE despre EMINESCU

poeziei“, cum l-a numit Eminescu însuși în *Epigonii*. Tânărul poet avea – cum credea Maiorescu – pe lângă adâncimea și noutatea ideilor, pe lângă vastitatea culturii, cultul artei antice și „farmecul limbajului, semnul celor aleși“, - ceea ce confirma elogiul lui Melidon: „limbă-armonioasă“, „cântul unui zeu“. Adăugăm îndată că acest literat a mai tipărit în revista „Armonia“, care apărea la Roman, poezia „Serbarea de la Putna“, prilejuită de întrunirea tineretului român de pretutindeni la mormântul marelui Ștefan, domnul Moldovei, întemeietorul, în 1471, al faimoasei mănăstiri. Eminescu și Slavici au jucat, atunci, rolul de „agenți ai istoriei“, de organizatori ai întrunirii, când au pus să se scrie pe steagurile tineretului memorabila maximă, atât de actuală și azi: „Cultura este puterea popoarelor“...

Eminescu s-a impus ca poet, gânditor, făuritor de limbaj poetic modern, atât prin poemele de tinerețe, cât și prin proza publicistică, tipărită când era student la Viena, apoi prin proza literară și prin publicistica de la Iași. La București, din toamna lui 1877, Poetul s-a afirmat cu toată puterea geniului său, ca cel mai de seamă gânditor-poet și publicist, redactând mii de versuri (mereu perfecționate, prin succesive variante, cu setea de perfecțiune a expresiei), cu voința de a contura paralel, în articolele din „Timpul“, adevăruri adânci despre prezentul și viitorul societății românești, despre probleme istorice, culturale, sociale, cu acea ascutime a pătrunderii *in medias res* – în miezul lucrurilor – , cu acele formulări care au stârnit admirația cititorilor, a adversarilor chiar, cum se vede în ultimele pagini ale acestei cărți. Ediția națională a *Operei lui Eminescu* a umplut cinci volume mari cu această strălucită proză jurnalistică, despre care Iorga, Perpessicius, Călinescu

au putut spune că nu e mai prejos, calitativ și conceptual, decât opera poetică și fragmentele de teatru rămase în manuscris. Iar când Poetul s-a stins prematur, în iunie 1889, scriitori de primă mărime ca Hasdeu, adversar al „Junimii”, sau Caragiale, aflat uneori în relații puțin amicale cu cel dispărut, sau Negruzzi, corespondent fidel de tinerețe, multe condeie în multe reviste și jurnale au scris cu însuflețire despre maestrul recunoscut al literelor românești, pe care el le-a regenerat și îmbogățit cu geniul artei sale.

Preludiul prestigioasei, poate fără de pereche, receptări a acestei opere se vede îndată, la începutul cărții acesteia, în scrisorile, puțin cunoscute, ale lui Slavici, Iancu Alecsandri, fratele diplomat al lui Vasile Alecsandri, în faimoasa scrisoare a lui Maiorescu, la scurt timp după îmbolnăvirea gravă a lui Eminescu, trimis pentru tratament la Viena. Antologia noastră evocă repere importante, necesare, ale generalizării unui cult – oricât ar fi de repugnabil acest termen pentru mica grupare de contestatari ai unei opere, singulară prin valori supreme ale creativității poetice, termenul de „cult” venind încă de la Vlahuță, trecând prin Ibrăileanu, Galaction, Mircea Eliade, deci cu adeziuni totale și de prestigiu maxim față de creația unui geniu, cuvânt definit de Călinescu în aceiași termeni hiperbolici pentru consacrarea supremă: *„Un geniu este, de plânge sau de râde, un gânditor care lasă o dâră sonoră de foc pe traiectoria lui cosmică, dând o lecție de construcție umanității”*. Am citat din ultima „Cronică a optimistului” (ian. 1965) a fostului nostru profesor, un eminescolog de mare autoritate, exigent, obiectiv, documentat „cu asupra de măsură” în domeniul creației eminesciene, căreia i-a consacrat cinci volume de analiză: *Opera lui Eminescu* (1934-1936).

PAGINI UITATE despre EMINESCU

În rândul admiratorilor și al cercetătorilor – critici și filologi de prestigiu – s-au situat autori și editori dintre care cităm câteva nume de răsunet: Maiorescu, Iorga, Ibrăileanu, Ion Scurtu, Sadoveanu, Arghezi, Vianu, C. Botez, Călinescu, Perpessicius, Murărașu, oprindu-ne la somități care nu mai sunt. Ultima jumătate de secol a fost și ea bogată în cercetări și ediții eminesciene iar lucrarea unor eminescologi cunoscuți continuă. Întrebarea esențială în acest moment de confruntări cu demolatorii rău intenționați ai cultului eminescian este: toți acei mari înaintași ai noștri, care au prețuit la superlativ creația poetului, exigenți și documentați, cei care au jurat numai pe adevărul obiectiv al valorilor spirituale, au fost ei seduși de vreo aparență, de o faimă trecătoare, de vreo modă a vremii lor când au acordat o importanță capitală operei eminesciene, piatră de temelie a dezvoltării limbii și literaturii, a gândirii și aspirațiilor moderne ale societății românești?...

S-a împlinit tocmai un secol de când Titu Maiorescu a predat, în ianuarie 1902, lada cu manuscrise rămase de la Poet și păstrate bine de criticul care nu a inteprins – paradoxal – nici o valorificare a tezaurului eminescian, dar îndată după aceea au început să apară, din bogatul material cu grijă adunat și conservat de Poet, poeme inedite, postume, versuri de mare strălucire, de impresionantă întindere, precum *Memento mori* sau *Panorama deșertăciunilor*, apoi proză literară, politică, însemnări filologice, poezii populare, - toate aduse la lumină treptat, până să fie rânduie în ediția academică, inițiată și parțial realizată (6 volume) de Perpessicius, din 1939 până în 1971, iar după dispariția lui, de un Colectiv condus de Petru Creția și Dimitrie Vatamaniuc, încheindu-se astfel *Opera lui Eminescu* în 16 volume mari în 1992. Mai degrabă decât

prezisese primul editor, Perpessicius, care publicase o *Scrisoare către editorul lui Eminescu în anul 2000*, pentru a-i dezvălui parcursul muncii sale de editor și pentru a-și exprima speranța în realizarea deplină a acelui „pium desiderium” al generațiilor de iubitori și constanți prețuitori ai Operei eminesciene.

Acum o avem integrală creația sa și tocmai când dispunem de toată documentarea asupra ei, sub măsura geniului despre care vorbesc paginile acestei cărți, s-a ivit șirul de negații violente și arogante, gata să dărâme cel mai luminos monument al literaturii naționale, recunoscut ca atare de cei mai exigenți și mai obiectivi critici ai secolului care a trecut de la accesul nostru la tot ce a gândit și a scris Eminescu, la tezaurul manuscriselor lui.

Pe lângă *Opera omnia* a lui Eminescu, recent încheiată, operă ce nu lasă nici cea mai mică îndoială asupra genialității Poetului, pe care același Călinescu l-a numit „poetul nepereche”, consacrându-i analize și comentarii în stare să aducă la adevăr pe cei ce se îndoiesc și contestă azi creația unui „ctitor al culturii noastre moderne” (Arghezi) – iată acum și această antologie de opinii și interpretări cu privire la Eminescu și opera sa, făcute de un mare număr de prestigioși autori, pentru care Poetul a fost un adevărat maestru, un „spiritus rector”, călăuzind mintea și inima cititorului, precum o fac toți marii gânditori, creatorii de geniu, care au lăsat „o dâră sonoră de foc pe traiectoria lor cosmică, dând o lecție de construcție umanității” (Călinescu).

București, 20 ian. 2002

Gh. BULGĂR

IOAN SLAVICI

Hinter-Brühl. 16/28 sept. 1874

Iubite domnule Negruzzi,

Mă bucur foarte primind știrea că Eminescu este la Iași. Au trecut doi ani de zile de când i-am pierdut urma. Pe semne a fost și el dus cu expediția polară. Îți mărturisesc apoi că eu țin foarte tare la Eminescu, nu numai pentru că el m-a introdus în lumea în care petrec acum, făcându-mă cunoscut cu d-voastre, dar și pentru altele. Felul gândirii sale mă seduce și nu mai puțin mă seduce forma în care se manifestă acest fel. Între altele sunt foarte preocupat de măestrul meu, – a nimăru limbă nu-mi place ca și a lui Eminescu. Îmi place precisitatea (!) lui Xenopol; îmi place ușurința lui Pantazi Ghica: Eminescu îmi pare însă precis ca și unul și ușor ca și celalt. Xenopol este trecutul în limbă, Pantazi Ghica este prezentul și tocmai atât de extrem unul în trecut ca și celalt în prezent: Eminescu este o combinație din amândoi, o combinație armonioasă a trecutului cu prezentul. Pentru Xenopol limba este muruiala cu care învălește păreții palatului zidit de cugetarea sa; Pantazi Ghica nu cugetă, ci încarcă flori cu furca și le aruncă în fața lumii; Eminescu gândește și formează dodată – pentru dânsul limba este marmura în care varsă chipul gândirilor sale alese.

Dar să cunoști pre Eminescu și vei afla un om de felul în care natura nu produce decât în momentele sale de preocupățiune. Parcă n-a știut ce face, când a făcut, și, părându-i rău mai apoi, începe a strica fapta sa. Eminescu este dintre acei puțini oameni care nu sunt meniți a vieții în societate, pentru că nu-și află semenii. Îndeobște el este nesuferit pentru că știe cine este el, știe cine sunt alții, nu-i pasă de o lume pe care trebe

s-o desprețuiască și stă ca și o carte deschisă înaintea tuturor. Toate sufletele alese sunt nerezervate și tocmai pentru oamenii comuni lipsa de rezerve a unui suflet ales este nesuferită. Nu ne place să vedem că suntem mai proști decât alții, pentru aceea nu ne întovărășim bucuros cu cei mai cuminți decât noi. – Cu atât mai prețioasă arătare este Eminescu pentru noi care nu suntem dintre oamenii cu desăvârșire comuni. Îi cercăm tocmai pentru comorile ce ni se desfășură în sufletul său. El este o literatură vie, galerie în care tot momentul se produc nouă întrupări a gândirei frumoase. Îmi aduc aminte de Rousseau când exclamă în confesiunile sale: „O! ce frumoase lumi s-au ivit și-au dispărut în sufletul meu“. Așa este și la Eminescu; și cel puțin eu priveam bucuros această viață internă.

Iară pesimistul Eminescu n-află mai bun loc decât în mijlocul d-voastre. Te rog spune-i sănătate și voie bună de la mine și-i spune că, de când nu ne-am văzut, am gândit foarte adeseori la fraza: „A fi ori a nu fi“ [...]

Al d-tale devotat
Slavici

I.E. Torouțiu, *Studii și documente literare*,
vol. II, 1932, p. 270 – 271

Note. Detalii definitorii pentru caracterul original și profund al poetului; dar și al lui Slavici după doi ani de despărțire de Eminescu. Poetul apare într-o lumină de maestru inegalabil. Alineatul care începe cu „Dar să cunoști pre Eminescu...“ este memorabil: natura a făcut o excepție, așezând un geniu într-un muritor chinuit. E ciudat cum biografia poetului n-au reținut acest pasaj unic.

„A fi ori a nu fi“ e în *Mortua est!*, poema anului 1871, tipărită când amândoi prietenii erau studenți la Viena.

O SCRISOARE A LUI EMINESCU

„... Sunt acum atâți și atâți ani, i-am făcut lui Mihail Eminescu propunerea ca să vie de la Iași la București și să lucrăm împreună în redacțiunea ziarului *Timpul*. El mi-a dat următorul răspuns:

Iași, 12 octombrie 1877

Dragă Ieni [Slavici]

Dacă m-ar hotărî cineva să vin la București, ai fi tocmai tu. A-ți spune pe larg câte împrejurări contribuie a-mi face Iașii nesuferiți ar însemna a scrie volume; destul că-i *Krähwinkel*¹, unde toată lumea se ocupă de un om, oricât de călugăr ar fi, oricum mi-ar semăna mie. Unaustehlich!²

Dar n-am cu ce veni. Asta m-a făcut să-mi țin gura pân-acuma. 100 de fr. am pe lună; din ce dracu să plec? Am și *bagajie*: cărți, manuscrise, ciubote vechi, lăzi cu șoareci și molii, populate la încheieturi cu deosebite naționalități de ploșnițe. Cu ce să transport aceste *roiuri de avere, mobilă* în sens larg al cuvântului. În acest sens îi scriu și maistrului nostru:

A nu munci și a nu avea – just.

A nu munci și a avea – superb!

A munci ca mine și a nu avea – deplorabil!

A munci și a avea – just.

Prin urmare, deja considerentul din urmă m-ar face să vin la București pe aripile lui Aiolos, – (*Eol hochpoetisch*)³.

Așadar bani de drum și vin.

Al tău sumo cum amore⁴
M. Eminescu“

1. În germ. „târg mizerabil“.

2. Imposibil.

3. Vântul foarte poetic

4. În lat. „cu cea mai mare dragoste“ [notele ed.].

Nu mai încape nici îndoială că era mare mizeria în care trăia Eminescu. Numai un om lipsit de judecată și de firescul simțământ de pietate ar putea însă să-i treacă prin minte gândul că, făcând propunerea, eu am fost samsar, care face vânătoare de suflete, iar Eminescu, primind-o, și-a vândut condeii și a intrat în simbria cuiva. El a primit propunerea, fiindcă era convins că va putea să lucreze cum îl mâna firea lui. Dacă l-ar fi vărsat cineva, de sus până jos, în aur, el tot n-ar fi intrat în redacțiunea ziarului *Românul*, ca să lucreze alături cu secretarul „Gedem“, ori cu „dolichodactilul“ Costinescu. Știm cu toții că li s-a făcut multora urgisit și a trăit și mai departe-n mizerie, dar a rămas stăpân pe condeii săi câtă vreme a fost în stare să-l poarte.

Note. Document extrem de important, pentru că fixează un moment de răscruce în viața poetului și a lui Slavici, - reprodus de I. Crețu în *Introducerea sa la M. Eminescu, Opera politică*, 2 vol. 1941, fără a spune de unde provine această scrisoare; am folosit-o și noi de la Crețu, întrebându-ne atunci când redactam studiul introductiv la antologia din publicistica poetului: *Icoane vechi și icoane nouă* (1974), de unde provine acest important document care, motivând plecarea poetului la București, evocă mizeria morală și materială care-l chinuia pe Eminescu? Ulterior am aflat că în *Buletinul „Mihai Eminescu“*, Cernăuți, 1931, nr. 7, p. 200, Gh. Bogdan-Duică a publicat documentul din cartea lui Slavici *Zbuciumări politice la românii din Ungaria*, București, 1911.

La *Timpul* erau Eminescu și Slavici, vechiul și credinciosul prieten de la Viena (s-a adăugat apoi la redacție și Caragiale, - cum se știe). Eminescu nu știa prea bine ce muncă enormă îl aștepta la București, unde curând, devenind redactor șef, adesea făcea singur ziarul și stârnea mari reacții prin convingerile și lupta lui inflexibilă pentru adevăr, onestitate, echitate.

„Gedem“ era folcloristul G. Dem. Teodorescu, - redactor la *Românul*, ziar al lui C.A. Rosetti, cu care s-a războit mereu Eminescu (totuși, obiectiv, Rosetti spunea prietenilor că Eminescu e „cea dintâi pană de jurnalist din România“, și citea zilnic mai întâi, dimineața în redacție, articolele poetului).

Cu plecarea lui Eminescu de la Iași începea o nouă etapă de muncă și de creație literară, ajunsă chiar atunci la apogeu cu bogata colecție tipărită în *Convorbiri* în 1878 - 1881, paralel cu articolele politice de mare răsunet din *Timpul* acelor ani.

TITU MAIORESCU

Iubite domnule Eminescu,

Și scrisoarea d-tale către mine și scrisoarea de mai nainte către Chibici le-am cetit eu cu familia mea și cu toți amicii d-tale cu o nespusă bucurie. Căci ne-au fost dovada sigură despre deplina d-tale însănătoșire. Nu te mira că-ți vorbesc mai întâi de *bucurie*, deși amândouă scrisorile sunt triste și concepute sub un fel de „deprimare a moralului“, cum ar zice galomanii noștri. Căci eu cred că tristețea d-tale e trecătoare și desigur neîntemeiată, – pentru noi rămâne dar bucuria curată.

Vezi, d-le Eminescu, diagnoza stării d-tale trecute este astăzi cu puțință și este absolut favorabilă. Se vede că, din cauza căldurilor mari ce erau pe la noi în iunie 1883, d-ta ai început a suferi o meningită sau o inflamație a pieleiței creierilor, mai întâi acută, apoi cronică, din care cauză ai avut un deliriu continuu de peste 5 luni, până când s-a terminat procesul inflamațiunii. În tot timpul acestui vis îndelungat ai fost de o veselie exuberantă, încât e păcat că nu ai păstrat nici o aducere aminte a trecutului imediat. „Was nützt die Heiterkeit, wenn sie nur im erinnerungslosen Traum verläuft?“¹

Ei, acum ai ieșit din vis, precum trebuiai să ieși și ți-ai câștigat conștiința. De aici nu poți avea motiv pentru atâta greutate sufletească, cu tot pesimismul d-tale. Nici griji materiale nu trebuie să ai. În privința aceasta, iată cum stau lucrurile. Chibici pleacă poimăine, duminică, la Viena și va fi dar luni, la 4 oare, la d-ta în Ober-Döbling, precum ți-am telegrafiat alaltăieri. El vine, pentru ca, în înțelegere cu dr. Obersteiner și după sfatul lui, să

1. „De ce să ne bucurăm când totul nu-i decât un vis ce se pierde în uitare?“ (trad. I.E. Torouțiu)

te scoată din Institut și să facă împreună cu d-ta o excursiune de vreo 6 săptămâni spre sudul Alpilor, poate până la Venezia, Padua sau Florența. Are mijloace bănești pentru aceasta, precum și – se-nțelege – pentru înprospătarea garderobei d-tale, care va fi stat și ea ca în vis în aceste 7 luni.

După aceasta, dacă nu va fi indicată vreo cură la băi, la Hall de ex., vă veți întoarce împreună în țară, unde trebuie să te mai odihnești câteva luni, pentru a te întrema fizicește deplin. Tudor Rosetti te invită să petreci aceste luni la moșia lui Soleștii, unde îți va pregăti primirea în modul cum îl vei dori d-ta.

După aceasta, așadar pe la august, în urma intervenirii reginei (Carmen Sylva), care îți poartă cel mai sincer interes, vei fi numit în vreo funcție care să-ți convină, de ex., bibliotecar al Universității. De aici înțelege că despre vreo îngrijire pentru existența d-tale materială, în viitor, nu poate fi vorba.

De vrei să știi cu ce mijloace ești susținut deocamdată? Bine, domnule Eminescu, suntem noi așa de străini unii de alții? Nu știi d-ta iubirea (și dacă-mi dai voie să întrebuițez cuvântul exact, deși este mai rar) admirația adeseori entuziastă ce o am eu și tot cercul nostru literar pentru d-ta, pentru poeziile d-tale, pentru toată lucrarea d-tale literară și politică? Dar a fost o adevărată exploziune de iubire cu care noi toți prietenii d-tale (și *numai aceștia*) am contribuit pentru puținele trebuințe materiale ce le reclamă situația. Și n-ai fi făcut d-ta tot așa, din multul-puținul ce l-ai fi avut, când ar fi fost vorba de orice amic, necum de un amic de valoarea d-tale?

Acum trebuie să mai știi că volumul de *Poezii*, ce ți l-a publicat Socec, după îndemnul meu în dechembrie anul trecut, a avut cel mai mare succes, așa încât Socec stă și acum uimit. În aceste 7 săptămâni de la aparițiunea lui s-au vândut 700 de exemplare; o mie este toată ediția, și de pe acum trebuie să te gândești la ediția a doua, care va fi reclamată pe la toamnă și

PAGINI UITATE despre EMINESCU

în care vei putea face toate îndreptăţirile ce le crezi de trebuinţă. *Poeziile* d-tale sunt astăzi cetite de toate cucoanele, de la Palat până în mahalaua Tîrchileşti, şi la întoarcerea în ţară te vei trezi cel mai popular scriitor al României. „Was ich mir dafor Koofe!“¹ Aşa cam este, dar tot nu este rău, când te simţi primit cu atâta iubire de compatrioţii tăi.

Aşadar, fii fără grijă, redobândeşte-ţi acea filozofie impersonală ce o aveai întotdeauna, adaogă-i ceva veselie şi petrece în excursia prin frumoasa Italie, şi la întoarcere, mai încălzeşte-ne mintea şi inima cu o rază din geniul d-tale poetic care este şi va rămâne cea mai înaltă încorporare a inteligenţei române.

La revedere cu bine şi o caldă strângere de mână de la toţi, de la toţi prietenii şi mai ales de la

al d-tale devotat

T. Maiorescu

Mai scrie-mi câte un rând din Italia, dacă ai vreme în mijlocul impresiilor de acolo.

1884

Studii şi documente literare, ed. I.E.Torouţiu,
vol. IV, 1933, p. 186 – 188

Note. *Mărturii memorabile prin substanţa afectivă, psihologică şi literară, Maiorescu explicând subtil cauzele fireşti, nu cele ale unui destin nefericit, ale îmbolnăvirii şi ale solitudinii colegiale pentru poet, cu acele vorbe simple şi adânci care merg direct la inima cititorului; ele trebuiau să-l convingă pe poet că totul a fost ceva normal şi foarte simplu, cu acel final al preţuirii la superlativ, confirmat de posteritate: Eminescu a fost şi a rămas „cea mai înaltă încorporare a inteligenţei române“. Scrisoarea a fost comentată de Perpessicius în Cuvântul din 15 sept. 1932, şi am reluat-o în articolul nostru omagial, la nouă decenii de la apariţia ediţiei princeps (Maiorescu) a Poeziilor lui Eminescu în Contemporanul din 21 dec. 1973. Aici se vede pe deplin ce a făcut Maiorescu pentru Eminescu.*

1. „La ce-mi foloseşte asta?“ (trad. I.E.Torouţiu)

IANCU ALECSANDRI

O SCRISOARE ADRESATĂ DOMNULUI ***

Paris, martie 1884

Scumpul meu domn și prieten,

Nu știu dacă-ți aduci aminte de o întrunire literară la domnia-ta, sunt acum vreo zece ani, când d-nul Eminescu ne dădu cetire, între altele, de poezia *O nuntă împărătească*, publicată astăzi sub titlul *Călin*. Acea întrunire a fost ilustrată nu numai de prezența tânărului scriitor, dar și prin demonstrațiile mele cam zgomotoase în favoarea acelei poezii a cărei rînduri finale – pe care le voi reproduce aice, – au fost recetite de autor nu mai știu de câte ori.

Eu nu am uitat nici ospetoasa casă, nici mulțămirea ce am gustat în ea. De atunci multe s-au petrecut; însă, fenomen neașteptat, una din acele petrecute, dar displăcută mie – înaintarea mea în vîrstă – departe de a mă răci pentru lucrurile ideale, pare a mă predispune, mai mult decît oricînd pentru ele. Cine știe? Se va fi supțiind mintea împreună cu firul vieții? Astfel, la apărerea volumului lui M. Eminescu, publicat prin afectuoasa domniei tale îngrijire, nu numai *Călin*, dar numeroase din ale lui scrieri mi-au pricinuit plăceri mult mai simțitoare decît întâia lor cetire în *Convorbiri*.

Dintre cele publicate, e una de care doresc a te întreține. – Dacă voiești să afli pentru ce mă adresez la d-ta de preferință, îți voi spune că în ochii mei nimenui decît lui *** nu cred să facă mai mare mulțămire un omagiu adus amicului seu poet; și apoi, că, făptuind astfel, eu mă încerc a plăti o recentă datorie, mult măgulitoare pentru mine. Nu te îngriji, prin urmare, că aș întreprinde analizarea întregii opere a lui

Eminescu; mă voi mărgini a-ți semnala întâlnirea de idei, înrudirea între câteva rânduri din *Satira* și textul unui document chaldean tradus de d-l Oppert, profesor de asiriologie la „Collège de France“, membru al Academiei. Aș fi surprins ca d-tale să-ți fi ramas necunoscut acel monument de o antichitate atât de mare, numele traducătorului fiindu-ți desigur tot atât de familiar ca și acel al altor asiriologi, germani sau engleji. Oricum, iată acel document pe care-l extrag din *Histoire d'Israël* a d-lui E. Sedrain, una din scrierile cele mai renumite asupra acelor timpuri întunecoase:

„Fragments d'une collection de tablettes cosmogoniques intitulées, à cause du premier mot, les «Tablettes jadis» (enuma

*Création
Commencement*

Jadis ce qui est en haut ne s'appelait pas Ciel
Et ce qui est la terre en bas n'avait pas de nom.
Un abîme infini fut leur générateur,
Un Chaos, la mer fut la mère qui enfanta tout cet Univers
Les eaux qu'ils contenaient confluaient ensemble.
Il y eut des ténèbres sans rayon de lumière,
un ouragan sans accalmie.
Jadis les dieux furent sans aucune existence,
Un nom ne fut pas nommé, un destin ne fut pas fixé“. [...]

Iată acum câteva rânduri din „*Satira*“ I a lui Eminescu:

*La început pe când ființă nu era, nici neființă,
Pe când totul era lipsă de viață și voință,
Când nu s-ascundea nimica, deși tot era ascuns. [...]*

Aice, câteva rezerve. Când vorbesc de înrudire între două scrieri pe care le despart 4000 de ani, înțeleg acea care naște din comunitatea de porniri filosofice sau poetice, nu din principii religioase. Între chaosul chaldean cu zeii lui numeroși și Tatăl poetului nostru eu nu mi-aș fi băgat degetul, dacă grija mea principală putea fi altceva decât de a pune în lumină una din cele mai frumoase bucăți a literaturii noastre.

Cu un tovarăș de cale ca d-ta, eu aș pute să mă opresc aice în liniște spre a contempla împreună lumile siderale, imensitățile desfășurate sub penelul măestru al scumpului nostru poet.

Cum să nu ne simțim uimiți față cu această icoană a Creațiunii? Cum să nu fim răpiți de splendida punere în mișcare a *roiurilor luminoase* de univers, la apărerea neîncetată crescândă a *Tatălui*? În starea noastră de *neființă* eram inerți, eram robi; și iată că izvoarele dezrobite de Tatăl ne aduc și ne dau ființa și dezrobirea. E lumea născândă. E o cosmogonie supremă în versuri incomparabile.

Dar cui le zic toate aceste în pornirea mea pentru această admirabilă scriere? Desigur, nu d-tale. – Le zic aceluia care, văzând paralelul încercat aice, ar obiecta cu o zâmbire generoasă, ca să nu zic miloasă, pentru mine, că Eminescu va fi cetit și el pe Oppert și pe alții și că, prin urmare, cosmogonia lui nu e altceva, sub o formă modernă și mai cultă, decât o dibace potlogorie literară, săvârșită de un român asupra unui chaldean pus în neputința de a protesta.

Depart de a combate o asemenea întâmpinare prin simpla și unica alăturare a texturilor, eu îi deschid bucuros brațele, admitând că Eminescu care nu e deloc orfan de carte, a cetit nu numai pe Oppert, dar și pe mai mulți alți doctori în texturi ieroglifice, în tâlcuiri de stele și suluri chaldeane din timpurile frumoasei și glorioasei Semiramida, ba și mai vechi

încă, precum dovedesc numeroasele monumente adunate, în alte galerii europene și egiptene, în salele asiriane din muzeul Louvre.

Nici noi, nici Eminescu nu vom regreta dacă el s-a adăpat la măestoasele izvoare ale antichității ca să ne deie (fără a imita cât de puțin un text atât de laconic, cât și de întunecos) în o limbă încă necultivată, în câteva versuri strânse „ca bobocul unui trandafir“, cum zice un poet oriental, cea mai bogată și mai strălucitoare imagine a zidirii lumii. Și bine i-a prins; căci poetul, cam sceptic în scrierile lui, de-odată se înalță la un lirism, ce bucuros aş numi eroic, când sufletul lui a pătruns în sânul mărețelor mistere.

Declar că nu mi-ar face nici un efect ideea că autorul *Satirei I* n-a avut nici cea mai mică noțiune de documentul asirian reprodus aici, precum nu m-ar mișca destăinuirea că un Carlo Dolce, un Murillo, un Corregio au fost neștiutori de existența lui Rafael, când delicioasele lor opere păreau a lua inspirații din aceleași subiecte, ba chiar din minunatele lui plăsmuiri. Cele douăsprezece Virgine a nemuritorului pictor de la Urbino nu au jignit întru nimic legitima admirație a lumii pentru acele a lui Murillo și pentru dulcele ființe născute sub penelul lui Carlo Dolce și a lui Corregio; ce e drept, pentru acest din urmă, destăinuirea ar fi cam stingheră, căci tocmai lui i se atribuie faimosul „Anch’io son pittore“, pronunțat în extazul său la vederea celui întâi tablou al lui Rafael.

Coincidența ideilor, înrudirea geniilor au fost și vor fi cât lumea. Iată iarăși, în literatura noastră, un exemplu. *Miorița* conține, precum îți aduci aminte, câteva versuri care, singure, ar ilustra un nume. Ele spun de moartea ciobănașului moldovan, pe care vor să-l ucidă cel ungurean și cel vrâncean, și iată cum grăiesc ele bieteii oițe bârsane:

Ș-oile s-or strânge
Pe mine m-or plânge
Cu lacrimi de sânge!
Iar tu de omor
Să nu le spui lor:
Să le spui curat
Că m-am însurat
C-o mândră crăiasă
A lumii mireasă;
Că la nunta mea

A căzut o stea;
Soarele și luna
Mi-au ținut cununa,
Brazi și păltinași
I-am avut nuntași;
Preoți, munții mari,
Paseri lăutari,
Păsărele mii
Și stele făclii...

Însoțirea, în fața ceriului, între Atala și Chactas, descrisă de Chateaubriand, conține asemenea imagini ale naturii, care amintesc *Miorița*, acel copil ales al geniului poetic al poporului român, care va rămâne în veci unul din odoarele cele mai scumpe a literaturii noastre, alături cu *Toma Alimoș*, cu *Manoli*, cu *Plugul*, cu *Miu copilul* și câte, câte altele!

În prevederea unei alte categorii de critici simt o nestăpânită ispită de a păși înainte-le, intrând în acea numeroasă, pletoasă și plодоasă volintirime a lui Apolon, care a împănat Parnasul, dar mai cu samă mahalalele bucureștene cu improvizăturile ei în poezie; și, pentru hazul lucrului, de a combate chiar cu armele ei. Ce arsenal bogat! Ce chef! Însă ar trebui să fac citații, adică denunțări și să asmuț fulgerele veseliei publice contra unor creștini, altminterea fără cea mai mică răutate în suflet, care însă, în loc de a lua ceala, au apucat hoisa.

Mă mai simt reținut și de grija de a trece de paraponisită că nu am putut să mă prenumer în acea onorabilă corporație. Nu vei crede! A lipsit puțin să fiu împodobit de gloriosul nimb, ba chiar înaintea fratelui meu care, pe vremile acele, spinteca omenirea la Clinica din Paris.

Dar, dar; eram, cum se vorbea pe atunci, *pomăzuit* de

PAGINI UITATE despre EMINESCU

natură să fac stihuri; drept dovadă iată cele dintâi – însă și de pe urmă – rostite de mine la „Academia Mihăileană“ de la Iași, anul Domnului (se pierde în noaptea timpurilor), clasa prosodiei, profesor, dacă-mi aduc bine aminte, domnul D. Gusti care poate mărturisi:

<i>Într-o zi de dimineață,</i>	<i>Mă sculai atunce-ndată,</i>
<i>Când era soarele-amiazi,</i>	<i>Căci de visuri deșteptat</i>
<i>Când în pace toată firea</i>	<i>Nu putea ca să mai șadă</i>
<i>Gusta somnul cu dulceață;</i>	<i>Trupul meu încă în pat.</i>

Nu știu dacă mă înșel; dar trebuie să fie ceva în aceste naive stihuri; n-apucaî însă să termin și nemilosul profesor, astăzi vechiul meu prieten, mă dădu afară din clasă, ba chiar din prosodie, zdrobind astfel o carieră manifestă; căci puțini ani în urmă, uzurpatorul meu scria, în locu-mi, *Baba Cloanța* și altele.

Diversiunea mea în lagărul poezimii sus-pomenite și digresiunea în câmpul personalelor mele încercări din... vremea aceea m-au depărtat de subiectul nostru favorit. Revin dar la el, reproducând versurile finale din *Călin*.

E nuntă mare, nuntă împărătească, de un caracter însă mai mistic decât obicinuit în povești. Iată, mări, că deodată sosește o nuntișoară mică, micușoară, de bondari, de fluturi, de greieri și de toate neamurile de lume mărunțică; dar să lăsăm cuvântul autorului:

*Lin vioarele răsună, iar cobza ține hangul.
Dar ce zgomot se aude? Bâzâit ca de albine?
Toți se uită cu mirare și nu știu de unde vine,
Până văd păinjănișul între tufe ca un pod,
Peste care trece-n zgomot o mulțime de norod:*

*Trec furnici ducând în gură de făină marii saci,
Ca să coacă pentru nuntă și plăcinte și colaci. [...]*

Multe ar fi de zis asupra acestor câteva versuri în care se mișcă roiuri de gândăcime în o veselă agitație de nuntași; o lume de acțiune, de slăbiciuni, de patimi! O altă omenire... mai nostimă însă câteodată. Mă mărginesc a-ți spune că aceste câteva rânduri, pe care nu le revăzusem de zece ani, le-am recitat cu o adevărată fericire. Rareori iubitorii de scrieri delicate vor întâlni versuri care să fie ca ele: vii, poetice, fine.

E timpul să închid această epistolă, nu însă fără a răspunde la o somațiune ce presimt din partea d-tale: „care e conchiderea“, îmi vei zice?

Conchidere? Nu una, - trei.

Cea întâi e că cauză unor scriitori de calitatea lui Eminescu, vrednici următori ai acelora care au deschis calea mântuirii, limba română, scumpa noastră limbă din cronice și din balade, chiar necultivată cum e, poate fi organul ideilor și simțirilor noastre cele mai alese.

Al doilea conchidere e că cine are *Miorița* în casa lui să o puie la icoane.

Al treilea și de pe urmă e că cine a descoperi părechea *Mioriței* să-i facem o mică resplată națională.

Convorbiri literare, 1 iulie 1884, p. 153 – 157

Note. Scrisoarea lui Iancu, fratele poetului Vasile Alecsandri, este prima reacție competentă, după lectura volumului de *Poezii*, ediția princeps-Maioreescu, apărut cum se știe, în 22 dec. 1883, după ce Eminescu se îmbolnăvea în iunie, îndată după călătoria sa la Iași, cu prilejul dezvelirii statuii lui Ștefan cel Mare. De reținut amănuntul cum cei doi frați Alecsandri au făcut gesturi de caldă omenie în sprijinul marelui poet nenorocit: Vasile, poetul, vorbise la Ateneu în octombrie 1883, în scopul ajutorării morale și materiale a lui Eminescu; Iancu trimite, ca un omagiu suprem, aceste rânduri

PAGINI UITATE despre EMINESCU

de foarte adâncă afecțiune și prețuire pentru tânărul confrate, recunoscut drept un mare artist al limbii noastre.

D. Gusti, despre care până mai ieri se știa atât de puțin, profesorul și apoi prietenul familiei Alecsandri – este autorul *Poemului Putnei* inclus de Perpessicius în anexele vol. I, *Opere* de Eminescu, ediția academică (1939), multă vreme atribuit lui Eminescu, care a difuzat poezia lui D. Gusti la serbarea de la Putna, în cinstea lui Ștefan cel Mare, pe o foaie volantă nesemnată. D. Murărașu l-a identificat însă în ziarul *Telegraful*, unde a apărut sub semnătura lui D. Gusti. Perpessicius era uimit de valoarea aparte a poemului, de inspirația adâncă a autorului, cerând includerea lui în lista poeziilor români de merit: „Viitorul dicționar biografic al României și viitoarea antologie integrală a poeziei românești trebuie să includă, chiar dacă un cât de mic dubiu cu privire la colaborarea lui Eminescu ar subsista, la loc de frunte și *Poemul Putnei* și numele lui D. Gusti, autorul uneia din cele mai frumoase creațiuni din lirica românească.” (*Eminesciana*, 1971, p.274)

Iancu Alecsandri era un familiar al literelor românești încă din junețe încercându-se în poezie și continuând și mai târziu, cum atestă nota lui Iacob Negruzzi în legătură cu afirmația debutului la Academia Mihăileană. Redactorul revistei adaugă în notă (p. 156): „Iancu Alecsandri se înșală. Au mai trecut prin mâinile noastre și alte câteva poezii compuse de dânsul. Dacă întâmplarea ar voi să le găsim, negreșit le vom publica”.

Versurile lui Eminescu i-au produs lui Iancu Alecsandri „o adevărată fericire”, ceea ce spune mai mult decât orice comparații. Cele două poeme discutate aici, *Scrisoarea I* și *Călin* (ultima anticipând cu șase decenii elogiile rostite de Arghezi în conferința sa de la Ateneu – febr. 1943), dovedesc, prin subtilitatea analizei valorilor artistice și a originalității stilului acestora, că Eminescu era de pe atunci deasupra tuturor poeziilor epocii. *Convorbirile*, tipărind aceste comentarii, în momentul în care Eminescu era copleșit de suferințele fizice tragice, omagiau de fapt pe cel mai inspirat colaborator al lor, în consens cu Maiorescu și Negruzzi.

I.L. CARAGIALE

1. IN NIRVANA

Sunt peste douăzeci de ani de-atunci.

Locuiam într-o casă unde trăsesse în gazdă un actor, vara director de teatru în provincie. Stagiunea migrării actorilor se sfârșise: era toamnă și aceste păsări călătoare se-ntorceau pe la cuiburile lor.

Văzându-mă că citeam întruna, actorul îmi zise cu un fel de mândrie: «Îți place să te ocupi cu literatura... Am și eu un băiat în trupă care citește mult; este foarte învățat, știe nemțește și are mare talent: face poezii; ne-a făcut câteva cuplete minunate. Eu crez că ți-ar face plăcere să-l cunoști».

Și-mi povesti cum găsisse într-un otel din Giurgiu pe acel băiat – care slujea în curte și la grajd – culcat în fân și citind în gura mare pe Schiller.

În ieslele grajdului, la o parte, era un geamantan – bibliotecă băiatului – plin cu cărți nemțești.

Băiatul era foarte blând, de treabă, nu avea nici un vițiu. Era străin de departe, zicea el, dar nu voia să spună de unde. Se vedea bine a fi copil de oameni, ajuns aici din cine știe ce împrejurare.

Actorul îi propusese să-l ia sufler cu șapte galbeni pe lună, și băiatul primi cu bucurie. Își luase biblioteca și acum se afla în București.

Seara trebuia să vie la directorul lui – astfel puteam să-l văz.

Eram foarte curios să-l cunosc. Nu știu pentru ce, îmi închipuiam pe tânărul aventurar ca pe o ființă extraordinară, un erou, un viitor om mare.

În închipuirea mea, văzându-l în revoltă față cu practica vieții comune, găseam că disprețul lui pentru disciplina socială

e o dovadă cum că omul acesta trebuie să fie scos dintr-un tipar de lux, nu din acela din care se trag exemplarele stereotipe cu miile de duzine.

Deși în genere teoria de la care plecam eu ca să gândesc astfel – că adică un om mare trebuie în toate să fie ca neoamenii – era pripită, poate chiar deloc întemeiată, în speță însă s-a adevărit cu prisos.

Tânărul sosi.

Era o frumusețe! O figură clasică încadrată de niște plete mari negre: o frunte înaltă și senină, niște ochi mari – la aceste ferestre ale sufletului se vedea că cineva este înăuntrul; un zâmbet blând și adânc melancolic. Avea aerul unui sfânt tânăr coborât dintr-o veche icoană, un copil predestinat durerii, pe chipul căruia se vedea scrisul unor chinuri viitoare.

«Mă recomand, Mihail Eminescu».

Așa l-am cunoscut eu.

Câtă filosofie n-am depănat împreună toată noaptea aceea cu nepregetul vârstei de șaptesprezece ani!

Ce entuziasm! Ce veselie!

Hotărât, închipuirea nu mă înșelase... Era un copil minunat.

Într-o noapte mă pusese în curentul literaturii germane, de care era încântat.

— Dacă-ți place așa de mult poezia, trebuie să și scrii, i-am zis... Am aflat eu că dumneata ai și scris.

— Da, am scris.

— Atunci, – și mie-mi place poezia, deși nu pot scrie, - fii bun și arată-mi și mie o poezie de dumneata.

Eminescu s-a executat numaidecât. Era o bucată dedicată unei actrițe de care el era foarte înamorat... D-abia mai țiu minte. Știu atâta că era vorba de strălucirea și bogățiile unui rege asirian nenorocit de o pasiune contrariată... cam așa ceva.

Poezia aceasta îmi pare că s-a publicat prin 68 sau 69 în «Familia» din Pesta.

A doua zi seara ne-am întâlnit iarăși. Dar peste zi o nemulțumire intimă intervenise. Actrița fusese foarte puțin mișcată de mâhnirea regelui asirian. Eminescu era de astă dată tăcut și posomorât, vorbea foarte puțin și contradicția irita. În zadar l-am rugat să-mi mai arate vreo poezie sau să mi-o citească tot pe aceea care o cunoșteam. A plecat să se culce devreme și a doua zi la amiază, când m-am dus la el, l-am găsit tot dormind.

L-am sculat. Se dusesse acuma supărarea, ba chiar mai vesel ca alaltăieri. A petrecut toată ziua râzând, mi-a vorbit despre India antică, despre Daci, despre Ștefan cel Mare și mi-a cântat doina.

Îi trecuse ciuda regelui asirian și acum se bucura în liniște de avuțiile și strălucirea lui.

Așa l-am cunoscut atuncea, așa a rămas până în cele din urmă momente bune: vesel și trist; comunicativ și ursuz; blând și aspru; mulțumindu-se cu nimica și nemulțumit totdeauna de toate; aci de o abstenență de pustnic, aci apoi lacom de plăcerile vieții; fugind de oameni și căutându-i; nepăsător ca un bătrân stoic și iritabil ca o fată nervoasă. – Ciudată amestecătură! – fericită pentru artist, nenorocită pentru om!

Primăvara următoare a plecat cu o trupă ambulantă de teatru prin Moldova. Am așteptat toamna pe Eminescu în zadar – trupa s-a întors fără dânsul.

Părintele lui, de fel din Botoșani, l-a regăsit pe excentricul fugar și, mai cu binele, mai cu de-a sila, l-a luat acasă și d-acolo l-a trimis la Viena.

Am văzut mai târziu: «*Ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este...*». Eminescu își ținea făgăduiala: copilul creștea om mare.

Mai în urmă, l-am întâlnit tot aici pe Eminescu cu un

frate al lui, ofițer. Plecau amândoi în străinătate, el la Viena, celălalt la Berlin.

Militarul era frate mai mare; tot așa de frumos, de blând și de ciudat – o izbitoare asemănare în toate.

Acela a mers la Berlin; în câteva luni a speriât Academia militară cu talentele-i și a dat un examen care l-a făcut pe mareșalul Moltke să se intereseze foarte aproape de soarta lui, hotărât să-l ia pe lângă dânsul. Ca să-și încoroneze succesul, militarul s-a dus acasă și, fără să lase măcar o vorbă, s-a împușcat.

Peste mai multă vreme, când am vorbit cu Eminescu de trista împrejurare a militarului, el mi-a răspuns râzând:

«Mai bine! ala era mai cuminte ca noi!»

Peste câțiva ani a venit în București tata lui Eminescu. Era un bătrân foarte drăguț, glumeț și original. Făcuse o bună afacere și venise să-i cumpere fiului haine și ceasornic și să-i deie «din viață» o sută de galbeni, partea lui de moștenire din averea părintească.

L-am întrebat atunci pe Eminescu dacă mama lui trăiește. Mama murise, dar, după aerul posomorât cu care mi-a răspuns, am înțeles că de moartea ei se legau niște amintiri mai crude decât ca de o moarte normală, nu numai dureroase, dar și neplăcute.

Am aflat apoi că o soră a lui, care-l iubea foarte, trăia retrasă într-o mănăstire: biata fată era paralizată din copilărie.

Și au fost oameni, nu de rând, oameni de seamă, căroră le-a plăcut să facă sau să lase a se crede că nenorocirea lui Eminescu a fost cauzată de un vițiu.

Era, în adevăr, un om dezordonat, dar nicidecum vițios. În lumea asta, mulțimea celor de rând crede că plăcerile materiale ale vieții sunt privilegiul lor exclusiv și că oamenii rari nu au voie să aibă și ei defecte.

Avea un temperament de o excesivă neegalitate și când o pasiune îl apuca, era o tortură nepomenită. Am fost de multe ori confidentul lui.

Cu desăvârşire lipsit de manierele comune, succesul îi scăpa foarte adesea... Atunci era o sbuciumare teribilă, o încordare a simţirii, un acces de gelozie, cari lăsau să se întrevadă destul de clar felul cum acest om superior trebuia să sfârşească.

Când ostenea bine de acel cutremur, se închidea în odaia lui, dormea dus şi peste două trei zile se arăta iar liniştit ca «Luceafărul lui» – «nemuritor şi rece».

Acum începea cu verva lui strălucită să-mi predice *budismul* şi să-mi cânte *Nirvana*, ţinta supremă a lui Buda-Çakiamuni.

O aşa încordare, un aşa acces a avut în ultimele momente bune: acela a fost semnalul sfârşitului. După cutremur, el nu s-a mai închis în odaie să se culce şi să mai facă ce făcea mai înainte „Luceafărul“. A pornit înainte, tot înainte, până ce a căzut sub loviturile vrăjmaşului pe care-l purta în sânul încă din sânul mamei sale. Copil al unei rase nobile şi bătrâne, în el se petrecea lupta decizivă între flacăra celei mai înalte vieţi şi germenul distrugerii finale a rasei – geniul cu nebunia.

Lupta a fost groaznică. Încercarea, drumul către Nirvana a fost tot aşa de dureroasă cât şi de strălucită.

În capul cel mai bolnav, cea mai luminoasă inteligenţă – cel mai mâhnit suflet în trupul cel mai trudit! Şi dacă am plâns când l-au aşezat prietenii şi vrăjmaşii, admiratorii şi invidioşii, sub «teiul sfânt», n-am plâns de moartea lui; am plâns de truda vieţii, de cât suferise această iritabilă natură de la împrejurări, de la oameni, de la ea însăşi.

Acest Eminescu a suferit de multe, a suferit şi de foame. Da, dar nu s-a încovoiat niciodată: era un om dintr-o bucată şi nu dintr-una care se găseşte pe toate cărările.

Generaţii întregi or să suie cu pompă dealul care duce la Şerban-Vodă, după ce vor fi umplut cu nimicul lor o vreme, şi o bucată din care să scoţi un alt Eminescu nu se va mai găsi poate.

PAGINI UITATE despre EMINESCU

Să doarmă în pace necăjitul suflet!

Ferventul budist este acum fericit: el s-a întors în Nirvana – așa de frumos cântată, atât de mult dorită – pentru dânsul prea târziu, prea devreme pentru noi.

18 Iunie, 1889

Note. Evocarea lui Caragiale, datată la trei zile de la moartea Poetului, a apărut ca un omagiu grăitor la 20 iunie 1889, în ziarul „Constituționalul”, cu aceste detalii de mare interes pentru biografia și opera lui Eminescu. De reținut portretul moral și cel fizic al prietenului dispărut, dar și unele aspecte realiste, neconformiste, ale unui poet filosof, căruia dramaturgul exigent, care n-a lăudat pe mulți, îi aduce un suprem omagiu în partea finală a acestei evocări.

2. IRONIE

Am cunoscut foarte de-aproape pe un om de o superioară înzestrare intelectuală; rareori a încăput într-un cap atâta putere de gândire. Era pe lângă aceasta un mare poet; cu cea mai nobilă și mai înaltă fantazie, ajutată de un rafinat instinct artistic, el a turnat într-o lapidară «formă nouă limba veche și-nțeleaptă», pe care o cunoștea atât de bine și o iubea atât de mult.

De felul lui mândru, el fugea de onoruri, știindu-le câte concesii costă. Melancolic și pasionat, deși în același timp iubitor de veselie și de petreceri ușoare, ura din convingere așa numitele conveniențe și poleiala lumii. Niciodată nu primea bucurosi laude nici chiar de la puținii prieteni, foarte puțini, pe cari-i avea și-n judecata și sinceritatea cărora credea, – darmite pe ale acelei mulțimi de seci fără talent, judecată nici sinceritate, cari se tot vâra în biata noastră literatură ca microbii răufăcători în trupul omului sănătos, și cari nu se sfiesc a se fuduli *à tout propos* cu un prieteșug ce nu le-a fost niciodată

acordat! Laudele acelora îi inspirau d-a dreptul «dezgust».

Dar dacă nu dorea onoruri, dacă fugea de zgomot și de laude, asta nu era decât din pricina deșertăciunii lor, iar nu din vreo falsă modestie ce l-ar fi făcut să n-aibă deplină și manifestă încredere, față cu toată lumea, în talentul lui. Avea talent și o știa mai bine decât oricine: nici o critică nu-l putea face să se-ndoiască de sine, iar aplauzele nu i-ar fi putut spune decât mai puțin de ce credea el însuși. De aceea opera ce ne-a lăsat-o nu denotă nici un moment de ezitare sau de neîncredere în sine. Câtă încredere avea în puterea talentului său, ne-o spune singur.

Iată ce-i zice femeii care n-a înțeles că trebuia să-i cadă roabă în genunchi la farmecul primei lui aruncături de ochi:

*Dându-mi din ochiul tău senin
O rază dinadins,
În calea timpilor ce vin
O stea s-ar fi aprins;*

*Un chip de-a pururi adorat
Cum nu mai au perechi
Acele zâne ce străbat
Din timpurile vechi.*

.....

*Ai fi trăit în veci de veci
Și rânduri de vieți,
Cu ale tale brațe reci
Înmărmureai măreț,*

*Tu trebuia să te cuprinzi
De acel farmec sfânt,
Și noaptea candelă s-aprinzi
Iubirii pe pământ.*

Se poate o mai mare și îndreptățită îndrăzneală? Și iată ce gândea mai apoi despre mulțimea «amatorilor» și «cunoscătorilor»:

*De-oi urma să scriu în versuri, teamă mi-e ca nu cumva
Oamenii din ziua de-astăzi să mă-nceapă-a lăuda.
Dacă port cu ușurință și cu zâmbet a lor ură,
Laudele lor desigur m-ar scârbi peste măsură.*

Sărmane omule! dac-ai învia, ai vedea că de ce te temi, nici moartea nu te poate scăpa!

Omul acesta a trăit, mai des mâhnit, mai rar vesel, într-un cerc foarte restrâns de prieteni. Dar era și un om ciudat! El își făcea o plăcere din necaz și din durere o voluptate. Dacă n-avea vre-o supărare, și-o căuta; dacă nu venea să-l întâmpine durerea din afară, el știa să și-o scormonească singur din rărunchi. Cu un astfel de caracter mai era și de tot sărac. Îmi vine destul de greu să contrazic niște autorități în materie literară, știind bine cât le iritează contrazicerea și cât de primejdioasă e iritația lor pentru soarta și reputația unor simpli muritori ca noi; dar trebuie să spun odată că poetul de care e vorba a trăit material rău; sărăcia lui nu este o legendă: a fost o nenorocită realitate și ea îl afecta foarte. Ce Dumnezeu! doar n-a trăit omul acesta acum câteva veacuri ca să ne permitem cu atâta ușurință a băсни despre trista lui viață!... a trăit până mai ieri, aici, cu noi, cu mine, zi cu zi, ani întregi... Pe cine vrem noi să amăgim?

Talentul lui de poet nu-i producea nimic; două trei funcțiuni care le-a avut, – bibliotecar, apoi revizor școlar – destul de slab plătite, a trebuit să le părăsească silit și într-un târziu să găsească mijloc de trai în presa militantă. Cum stoarce puterile unui om de talent acest fel de muncă, unde este silit să-și avorteze zilnic prin provocare voită gândirile și concepțiile, și cât de rău e prețuită la noi, se știe. – Poetul a trăit așa cum a murit – foarte nenorocit și ca viață materială: copil ursit să sufere și cu sufletul, și cu trupul. De foame nu pieria, ce-i drept; dar suferea amar de sărăcie.

S-a susținut că disprețuia averea... E un neadevăr – pe care nu-l poate spune decât sau cine n-a cunoscut pe poet, sau cine... vrea să spună un neadevăr – o afirm eu aci cu siguranța că afară de teorii fantaziste, psihologice, etnice, etice,

estetice, şcl. nu voi căpăta nici o desminţire serioasă. L-am cunoscut, am trăit lângă el foarte aproape vreme îndelungată şi ştiu cât de mult preţ pune pe plăcerile materiale ale vieţii. L-am văzut destul de adesea scrâşnind de lipsă. Contrarietatea patimilor, dorul vag de poet, acel dor de care se depărtează ţinta cu cât îi pare lui că se apropie de dânsa, îl aruncau ce-i drept în cea mai întunecată melancolie, dar nu-l zdrobeau niciodată; lipsa materială îl excita, îl demoraliza, îl sfârâma cu desăvârşire... da, dar era prea mândru ca să se plângă de asta şi mai ales acelora ce trebuiau s-o înţeleagă nespusă.

S-a zis că era risipitor şi că, orice sume ar fi trecut prin mână-i, el tot nefericit ar fi fost, de vreme ce nefericirea lui era de un fel curat moral. Minunată judecată, dar ieftină scuză pentru acei ce l-au lăsat totdeauna în lipsă, deşi-l puteau ajuta cu toată dignitatea, deşi apropierea lui le-a făcut cinste şi... profit – şi încă le face. Da, era risipitor, pentru că iubea şi el plăcerile brutale ale vieţii; şi doar are şi un om de valoare dreptul să dorească aceste plăceri; da, nenorocirea lui era de un fel moral şi tot nenorocit ar fi fost dispunând de orîcâte mijloace; însă, fiindu-i sufletul atât de iritabil, îi mai trebuia şi trupul chinuit şi nemângăiat? şi obţinerea bunurilor lumeşti i-ar fi sporit, ori alinat chinul sufletesc?

Astăzi nu mai încapе îndoială că el era osândit de la naştere să moară cum a murit; însă neajunsurile practice ale traiului, hrană ordinară, interior mizer, nevoie continuă de muncă grosolană obligată şi ridicul plătită, - cu acelaşi fin şi nobil instrument cu care trebuia să cânte *plutirea lunii pe mişcătoarea mărilor singurătate* – şi poftele arzătoare, atât de ieftine pentru alţii, atât de scumpe, mai adesea imposibile de mulţumit pentru el, i-au grăbit scurta cale către tristu-i sfârşit.

Când era în culmea funcţionării, maşina cea admirabilă s-a stricat deodată: regulatorul, care avea de la început în aliajul

său un punct ținut, s-a frânt în toiul mișcării: «organele erau acum sfărâmate și maestrul nebun!». Până aci trăise destul de rău... Cine ar fi, nu plătit, ci barem citit versurile lui? Aproape niminea. Cîți îl știau că există? Foarte puțini. De-acu-ncolo, țin' te popularitate!...

Mulți cumiți trec pe drum și, dacă nu sunt și puternici, din câți îi cunosc d-abia unii le scot căciula; dar după un nebun, fără să-l cunoască nimeni, se strânge și se ia toată lumea. Și astfel succesul primei ediții a întrecut toate așteptările editorilor.

A trecut apoi cîtva timp și l-am revăzut. Întîia criză trecuse; nu mai era același om, dar era un om ca toți oamenii, cu mintea normală întreagă, și tocmai de aceea nu mai era același om.

Era liniștit, trist, sfios, și, o probă mai mult că devenise iar cuminte, era cam rușinos, avînd conștiința deplină de tot ce i se întîmplase. Acum încalte nu mai poate încăpea vorbă, era în completă mizerie.

Iată ce scria el către un amic, – scriptura este excesiv de îngrijită, pare că s-ar fi temut ca nu cumva, din vreo aruncătură mai liberă a condeiului, să iasă bănuiala că mintea i-ar fi cătuși de puțin nestăpînită, – iată:

«Boala îndelungată de care am suferit m-a împiedicat de la ținerea unei corespondențe regulate. Acum, fiind întru cîtva mai restabilit, vin a vă ruga să vă aduceți aminte de mine, de lipsa aproape absolută în care mă aflu. Dacă vă este cu putință a-mi veni în ajutor, vă rog a o face cît mai curînd, căci cea mai mare mizerie mă amenință...».

Trist document!

După destulă vreme de mizerie, a venit recidiva și apoi, din fericire, moartea.

Moartea – ea a desăvârșit opera nebuniei. Creierul care a gândit despre soarta omului de geniu –

*Or să vie pe-a ta urmă în convoi de-nmormântare
Splendid ca o ironie, cu priviri nepăsătoare;
Iar d-asupra tuturor va vorbi vr-un mititel,
Nu slăvindu-te pe tine, lustruindu-se pe el
Sub a numelui tău umbră...*

– n-a apucat încă să putrezească bine, și ce de asociații și comitete care să-i garanteze trecerea la posteritate! ce zgomot! ce popularitate: ce de «mititei»!

Dar nu e meritată popularitatea aceasta? se va zice.

— Ba da.

— Dar nu era în adevăr un om de geniu?

— Nu mai încape vorbă.

— Dar nu se cade să ridicăm statuie la asemenea oameni?

— Negreșit... Însă...

Ieri d-abia îl cunoșteau și-l aprețiau câțiva prieteni de aproape, și astăzi e un nume la modă, universal cunoscut; ieri d-abia avea ce mânca «în lipsă aproape absolută de subsistență, amenințat de cea mai mare mizerie», și astăzi se mănâncă mulți bani, direct cu opera lui, indirect sub pretextul numelui lui; ieri d-abia haine și hrană, astăzi statuie și monumente de bronz, de marmură, de... hârtie velină – nu mai știu eu de ce!

Atât de desăvârșită necunoaștere și părăsire în viață, ș-a-poi într-o clipă atât zgomot, atâta solitudine și închinăciune după moarte!

Apoi nu-i aceasta o crudă ironie?

1890 Iulie

PAGINI UITATE despre EMINESCU

Note. La mai bine de un an de la despărțirea definitivă de Eminescu, revine Caragiale în ziarul „*Timpul*”, la care au lucrat împreună o vreme, pentru a lumina și întări conturul portretului acelui om deosebit, „cunoscut foarte de-aproape”, pentru a-l prezenta contemporanilor și mai ales unor confrați întru literatură, care n-au știut să se poarte omenește cu marele dispărut. Aceste pagini de antologie puteau fi deci citite în „*Timpul*” din 15 iulie 1890 nu numai de cei ce își aminteau articolele strălucite ale Poetului, vreme de mai bine de șase ani, dar și de cei ce s-au asociat, în mare număr, la glorificarea lui Eminescu imediat după ce el a dispărut dintre puținii prieteni și imensul număr al celor indiferenți. Finalul eseului de mai sus capătă vigoare aparte mai ales prin antitezele finale, în nota predilecției Poetului pentru acest procedeu. N-a scris el „*Antitezele sunt viața*” (Ms. 2258, f.222)? Să mai adăugăm că în 1892, același Caragiale a tipărit o însemnare, în volumul său *Note și schițe*, despre respectul datorat textelor eminesciene, ale „*celui mai mare scriitor român*”, denumire care desigur a deranjat pe unii contemporani, care deranjează azi numai pe detractorii nesocotiți...

B.P.HAȘDEU

EMINESCU

Necrolog

*„...et souvent je regrette
D'être née en des temps un peu trop raffinés
Où l'on trouve l'honneur et l'amour surannés
Et dans lesquels un fou peut seul être poète!”¹*

Julie Hasdeu: *Chevalerie*, p.5.

Eminescu a lăsat multe versuri admirabile; însă meritul lui cel covârșitor, un merit de principiu, este acela de a fi voit să introducă și de a fi introdus în poezia românească adevărata artă ca formă, în locul acelei ușoare ciripiri de mai nainte, care era foarte igienică pentru poet și pentru cititor, scutindu-i dopotrivă, pe unul și pe celalalt, de orice bătaie de inimă.

Nu zic nimănui să imiteze pe Eminescu. Din contra. Poezia este o căsătorie a realității cu idealul în sufletul poetului în acele momente când poetul e poet – poetul fie cât de mare nu e poet întotdeauna – în acele momente, prin urmare, în cari el este mai el, mai însuși, mai individual ca oricând. În fiecare suflet poetic realitatea și idealul se combină și se acordă într-un alt mod. Între doi poeți pot fi asemănări numai doară prin asemănarea cea organică între naturile amândurora, niciodată prin imitațiune. A imita pe cineva în poezie este un talent tot atât de vulgar ca și a imita pe cineva pe scenă, unde și acolo un actor artist urzește,

1. „... și adesea regret
De-a mă fi născut în vremuri prea rafinate
Când onoarea și dragostea sunt găsite demodate
Și în care numai un nebun poate fi poet!” – trad. Iulia Hașdeu

nu maimuțează. Eminescu va trăi, fiindcă a izbutit a găsi frumosul fără a imita pe nimeni.

El va trăi, deși a murit nebun. Și a trebuit să moară nebun. E grozav a o zice! Să nu fi înnebunit, el nu avea ce mânca. Mai rău decât atâta: ca să aibă ce mânca, el fusese silit a-și mânca inima, înlocuind avânturile poeziei, avânturi mărețe, avânturi cari nu se pot vinde, prin acea proză de toate zilele a sterpelor lupte de actualitate, care îi aduce o fărâamă de pâine, stropită într-ascuns cu amare lacrimi – prefața nebuniei.

El va trăi, deși a murit nebun. Și cum oare putea să nu înnebunească? În toate epocile au fost poeți pe cari flămânda sărăcie, uneori numai deșertăciunea, pentru o ticăloasă pâine însoțită de o mai ticăloasă laudă, îi încovoia tămâitori dinaintea celor puternici. În toate epocile s-au văzut, însă, și de acele firi semețe, înalte, vrednice de solia ce le-a dat-o dumnezeirea, cari niciodată n-au întins o mână cerșitoare către vreo mărire pământească, către acei ce uită că nu săracii spălau picioarele lui Isus, ci Isus a spălat picioarele săracilor. Așa poet a fost Eminescu.

El va trăi, deși a murit nebun; vor muri, însă, pentru vecie, nenumărați înțelepți, cari au lăsat, lasă și vor lăsa totdeauna să înnebunească un Eminescu.

Revista nouă, II, 1889, nr.6, pp. 211-212;

reprodus după *Sarcasm și ideal*,

București, 1887, pp. 213-214.

Note. Deși Hașdeu a fost un adversar declarat al „Junimii” și al „Convorbirilor” criticând chiar cele tipărite de Eminescu (pentru poema „Noaptea” din 1871, prea încărcată de epitete, în epoca juneții eminesciene), a prețuit totuși, cum se vede, puterea și noutatea talentului lui Eminescu. Se spune chiar că a oprit câteva zile apariția „Revistei” sale, datată 15 iunie 1889 – ziua morții Poetului - pentru a publica acest necrolog de antologie, tocmai el, Hașdeu, criticul, scriitorul exigent, aspru cu toți confracții, devotat numai adevărului și valorilor nepieritoare ale spiritului creator.

IACOB NEGRUZZI

EMINESCU

Mihail Eminescu, iubitul nostru poet, amicul și colaboratorul nostru a murit în 15 iunie trecut, după o lungă suferință în casa de sănătate a doctorului Șuțu din București, în care se găsea de mai mult timp... Născut în 20 dechemvrie 1849 în orașul Botoșani, el n-a atins pe deplin al 40-lea an al vieții sale, bogată în închipuiri și visuri, dar zbuciumată și plină de suferințe.

Am cunoscut pe Eminescu din anul 1870, când tânărul autor trimise direcțiunii *Convorbirilor literare* întâiele sale produceri poetice *Venere și Madonă* și *Epigonii*. Atunci Eminescu se găsea la Viena unde studia filosofia, după ce făcuse învățăturile sale pregătitoare în Botoșani și Cernăuți și după ce, împins de deosebite întâmplări, trăise câțva timp prin București și prin Blaj. Impresiunea ce făcură primele poezii ale lui Eminescu asupra societății „Junimea”; discuțiunile la care dădură loc, întâia mea întrevvedere cu poetul, corespondența ce am avut cu dânsul – despre toate aceste îmi propun a da seamă cu altă ocaziune; astăzi amintesc numai că societatea literară „Junimea”, după cum adunase la Iași mai mulți tineri scriitori cu talent din deosebite provincii române, propuse și lui Eminescu să vie să se așeze în capitala Moldovei, în care pe atunci era o mișcare intelectuală foarte vie. Eminescu primi propunerea și veni la Iași în mijlocul acelor care-l așteptau cu dragoste și, puțin după aceasta, d. T. Maiorescu, devenit ministru al instrucțiunii publice, se grăbi să numească pe tânărul poet întâi revizor școlar și apoi bibliotecar la Universitate; acest din urmă post era cel mai potrivit pentru un bărbat atât de studios și totodată un așa mare amator de scrieri vechi cum era Eminescu.

Anii 1873 – 1876 au fost cei mai plăcuți în raporturile societății literare cu tânărul poet. Nu era adunare a „Junimii” în care Eminescu să nu cetească versuri de ale sale ce încântau pe ascultători și dădeau loc totodată la lungi și variate discuțiuni. D. Maiorescu mutat fiind în București, Eminescu deveni lectorul recunoscut al societății „Junimea” și numai acei ce au ascultat glasul său simpatic, sonor și cadențat, își pot da seama de plăcerea ce poetul procura membrilor societății care așteptau cu nerăbdare serile de sâmbătă când se aduna „Junimea”. Schimbarea politică din 1876 fu nenorocită pentru Eminescu. El fu destituit din postul său fără nici un motiv, precum se întâmplă ades la noi în țară, la schimbări de guverne, ba el fu chiar dat în judecată sub cuvânt că ar fi lipsit câteva cărți din biblioteca statului. Negreșit că procesul nu avu nici o urmare, căci toate cărțile care se ziceau că lipsesc se găsiră în rafturile lor și numai nepriceperea neexperimentatului său urmaș la bibliotecă, d. D. Petrino, fusese cauza acestei vinovate erori.

Pentru a-și putea întreține viața, Eminescu părăsi atunci Iași și deveni în București redactor la jurnalul politic *Timpul*, principalul organ politic al partidului retras de la guvern în 1876. Acolo el a rămas până la 1883, când se arătară cele întâi semne ale boalei mentale de care nu avea să mai scape. În această perioadă el scrise cele mai desăvârșite poezii ale sale, pe care, toate, le trimetea *Convorbirilor literare*, și în același timp proza sa violentă, dar puternică din *Timpul* făcea numele său cunoscut și lumii politice.

La 5 iunie 1883 se făcu în Iași cu mare pompă inaugurarea statuei lui Ștefan cel Mare. Suveranul, toate autoritățile statului, corpurile legiuitoare și un public foarte numeros se adunară în Iași din toate părțile țării și chiar din provinciile române ale imperiilor învecinate. Profitând de

împrejurarea că un mare număr de membri vechi ai societății literare printre care și Eminescu se găsea cu acea ocaziune la Iași, „Junimea“ ținut o mare întrunire.

În acea seară Eminescu ne cetea cunoscuta sa *Doină populară*, scrisă cu ocaziunea serbării [...]

*Ștefane, Măria Ta,
Tu la Putna nu mai sta;
Las' arhimandritului
Toată grija schitului,
Lasă grija sfinților
În sama părinților;
Clopotele să le tragă
Ziua-ntreagă, noaptea-ntreagă,
Doar s-a-ndura Dumnezeu
Ca să-ți mântui neamul tău!
Tu te-nalță din mormânt
Să te-aud din corn sunând
Și Moldova adunând!
De-i suna din corn o dată
Ai s-aduni Moldova toată,
De-i suna de două ori
Îți vin codrii-n ajutor,
De-i suna a treia oară
Toți dușmanii or să piară
Din hotară în hotară.
Îndrăgi-i-ar ciorile
Și spânzurătorile!*

Efectul acestor versuri pesimiste, care contrastau așa de mult cu toate celelalte ode ce se compuseseră cu ocaziunea acelei strălucite serbări, fu adânc, indescritibil. În contra obiceiului

„Junimii“, căreia nu-i plăcea să-și manifeste entuziasmul, pentru întâia dată de 20 de ani, de când exista societatea, un tunet de aplausuri izbucni la sfârșitul cetirii și mai mulți dintre numeroșii membrii prezenți îmbrățișară pe poet.

Această cetire a fost cea de pe urmă a lui Eminescu, căci încă în acea lună, la întoarcerea sa în București, boala se declară grozavă, așa încât, printr-o colectă făcută de prietenii poetului, după inițiativa d-lui Maiorescu, el a putut fi trimis la Viena într-un institut cunoscut de boli mentale.

Spre bucuria tuturor, și până a nu trece un an deplin de la îmbolnăvirea sa, Eminescu păru că se îndreaptă. După o călătorie lungă prin Italia, în care îl conduse amicul său devotat, d. Chibici-Râvneanu, el putu să se întoarcă în țară. Însă îndreptarea era numai aparentă. În mai multe rânduri, Eminescu se simți mai bine, așa încât putu chiar scrie – sau poate completa după vechi manuscrise ale sale – câteva poezii pe care *Convorbirile* le-au publicat, dar boala îl tot apuca din nou după scurte perioade de luciditate, până când în timpurile din urmă el nu mai fu în stare să lupte.

După ce timp îndelungat, talentul lui Eminescu fusese contestat de cea mai mare parte a publicului, în contra părerii statornice și energice a societății „Junimea“, anii din urmă au răzbunat pe poet; generația tânără întreagă recunoscuse marile sale merite, numeroși imitatori de ai săi se arătară și se arată încă peste tot locul, iar acum întregul public îl pune, fără nici o contestație, printre cei mai mari poeți ai națiunii române, ba sunt câțiva critici care îi dau chiar locul întâi.

Eminescu a trăit totdeauna în deplină sărăcie; cu toate că era modest și avea trebuințe foarte puține, el, el ca și un copil, nu știa să întrebuințeze puținii bani ce-i câștiga. Trăind în lungul răstimp al boalii din ajutorul prietenilor și entuziaștilor săi, camera deputaților îi votă în anul trecut o

mică pensiune după inițiativa scriitorului acestor rânduri, iar înmormântarea i s-a făcut pe socoteala statului român.

Eminescu era bun, blând la vorbă, modest, simpatic. Pentru poporul de jos, el avea o dragostea și o milă nemărginită. Cu oamenii din popor se înțelegea mai bine decât cu toată lumea noastră cultă și semicultă; o vară întregă o petrecu la o stână în tovărășia câtorva ciobani. Eminescu era omul cel mai puțin personal din câți am cunoscut; cu ochii săi negri, profunzi și strălucitori, pe care îi lăsa să plutească mai întotdeauna în spațiul nemărginit, se părea că puțin se interesează și de mersul lumii acesteia și chiar de sine însuși:

*Și când gândesc la viața-mi, îmi pare că ea cură
Încet repovestită de o străină gură,
Ca și când n-ar fi viața-mi, ca și când n-aș fi fost.
Cine-i acel ce-mi spune povestea pe de rost,
De-mi țin la el urechea și râd de câte-ascult
Ca de dureri străine?... Parc-am murit de mult!*

Câteodată ai fi zis că el avea presimțire de boala grozavă de care va fi lovit și va muri:

*Și în gându-mi trece vântul, capul arde pustiit,
Aspru, rece sună cântul cel etern neisprăvit...
Unde-s șirurile clare din viață-mi să le spun?
Ah! organele-s sfărâmate și maestrul e nebun!*

Românii nu au avut un cugetător și un scriitor mai pesimist decât Eminescu. Deplin pătruns de deșertăciunea vieții și de nimicirea desăvârșită a ființei după moarte, el ar fi părăsit viața cu o zâmbire blândă, dacă ar fi avut limpezimea minții sale în momentele supreme:

PAGINI UITATE despre EMINESCU

*Ș-apoi cine știe de este mai bine
A fi sau a nu fi... dar știe oricine
Că ceea ce nu e nu simte dureri
Și multe dureri-s, puține plăceri.*

*A fi! – Nebunie și tristă și goală,
Urechea te minte și ochiul te-nșală!
Ce-un secol ne zice, ceilalți o dezic;
Decât un vis sarbăd, mai bine nimic!*

Cu Eminescu s-a stins un mare poet național, original în toate felurile; noi perdem un amic iubit și un conlucrător dintr-acei a căror geniu au aruncat o lumină vie asupra publicațiunii noastre; iar ca om, dispare o figură extraordinară, din cele mai interesante și mai simpatice.

Convorbiri literare, 1 iulie, 1889,
articol de fond, p. 289 – 294

Note. Necrologul lui Negruzzi, pe prima pagină a revistei, scris sub impresia morții marelui poet – după știința noastră – niciodată nu a fost retipărit. El conține sublinierea adâncului atașament al poetului pentru omul de rând, elogiul discret al modestiei lui, dar și al geniului său singular. Cât despre ecoul lecturii ultimei a poetului în Junimea din Iași, comentariile sunt de prisos; aceste rânduri sunt cu adevărat memorabile: Doina a fost cântecul lebedei, cu cele mai adânci accente ale patriotismului eminescian. Negruzzi zice că poetul „era omul cel mai puțin personal”, - cu sensul aparte al lui „personal” – de „subiectiv, egoist”; că se interesa prea puțin de persoana sa. Biografia lui e plină de dovezi de mare generozitate, de altruism și de totală dăruire pentru creație, pentru semenii și chiar pentru orice om lipsit. Data nașterii 20 XII 1849 a fost rectificată ulterior, documentar: Eminescu s-a născut la 15 ian. 1850.

C. CALMUSCHI

OMAGIUL TINERETULUI UNIVERSITAR

*Făclie de veghe pe umezi morminte,
Un sunet de clopot în orele sfinte,
Un vis ce își moaie aripa-n amar,
Astfel ai trecut de al lumii otar.*

Ai trecut hotarul lumii, blând luceafăr, înecat de amărăciunile ei, zdrobit de mizerii și suferinți.

Cu cât durerea-ți era mai mare, cu atât te înălțai mai mult; cu cât cerca să te răpună, cu atât accentele tale triste pătrundeau inimile mai adânc; cu cât ai fost mai nenorocit și mai dezgustat de viață, cu atât apari mai mare în cadrul rece al morții.

Să lăsăm să curgă durerea în valuri, să scăldăm cu lacrimi mormântul lui Eminescu, să nu încercăm nici să le oprim, nici să le punem stavili, căci va fi cu neputință; moartea lui, întristata lui viață vor fi un izvor viu și veșnic de durere și de lacrimi.

Noi, tinerimea universitară, care simțeam și plângeam împreună cu dânsul, citindu-l și recitindu-l, care învățam de la el a ne aprofunda în meditare și a ne înălța în gândire, rămânem astăzi de piatră când vedem figura cea mai măreață a poeziei noastre, fără suflare și rece, întinsă în acest sicriu; și avem drept să zicem, cum zicea el cândva:

*A fi? Nebunie și tristă și goală;
Urechea te minte și ochiul te-nșală;
Ce-un secol ne zice, ceilalți o dezic.
Decât un vis sarbăd, mai bine nimic.*

Acum scapi de lumea de care erai așa de dezgustat, – găsești mult căutata ta pace în liniștea și odihna de veci. Ți s-a

împlinit ultima dorință, - ți-a fost ascultat singurul dor ce mai aveai: crengile teiului își scutură plângând floarea pe fruntea ta uscată, obosită de dureri și de lume. Nu te va mai necăji nimeni, - vei fi în pace cât timpul va toarce la caierul său; luceferii-ți vor face pe plac, să privească mormântul tău fără noroc și fără prieteni, - iar freamătul frunzelor se va îngâna cu cântarea buciului în amurgul serei la căpătâiul tău.

Și noi care te-am iubit și te-am prețuit atât de mult, îți vom dezmiarda cu lacrimi multă vreme mormântul tău și-l vom corona cu flori de tei, pronunțând numele Eminescu, care conține în el așa de mult, cât o lume întreagă...

Te-ai dus!

*Deasupra criptei negre a sfântului mormânt
Se scutură salcâmi de toamnă și de vânt,
Se bat încet din ramuri, îngână glasul tău...
Mereu se vor tot bate, tu vei dormi mereu.*

Iar când ne uităm la această buză pe care parcă a încremenit un ultim surâs de dispreț către trecut și de nepăsare către viitor, când privim această cutie ușoară, unde cândva se închidea o gândire așa de arzătoare, în care se topeau mii de patimi și din care se nășteau note ce aveau să zguduie mii de inimi, și când ne gândim că peste câteva minute vom auzi huruind bulgării de țărână ce vor cădea peste sicriul său, fără să vrei repeți versurile:

*Poți zidi o lume-ntreagă, poți s-o sfarmi... orice-ai spune,
Peste toate o lopată de țărână se depune.
Mâna care-au dorit sceptrul universului și gânduri
Ce-au cuprins tot universul încap bine-n patru scânduri...*

Gh. BULGĂR

Eminescu a fost un luceafăr care, ca să mă servesc de o idee a lui, s-a suit încet pe cer, - exista până ce noi nu-l zărisem și astăzi, deși a apus, îl vedem și-l vom vedea mereu.

Într-o poezie zicea că e scris să trecem prin lume „ca visul unei umbre și umbra unui vis“. O da! Ai fost un vis ce a trecut așa de iute, însă în scurta ta trecere ai lăsat atâta farmec și ai răspândit raze așa de multe și de strălucitoare, încât ele au orbit mai pe toți cari au trăit și s-au adăpat din izvoarele literaturii noastre și mai înainte de tine și odată cu tine; iar umbra acestui vis e așa de mare, încât veacuri multe se va simți plutind și influențând asupra celor ce te vor studia și te vor slăvi.

Constituționalul, 20 VI, 1889, p. 2

Note. Acest panagieric, rostit de studentul ales de Titu Maiorescu pentru a exprima doliul studențimii române la catafalcul marelui poet, pune în lumină ecourile adânci ale operei eminesciene în tineretul studios. Maiorescu a notat în jurnalul său impresia bună lăsată de acest cuvânt rostit la oprirea cortegiului în fața Universității, unde întâi a vorbit D. Aug. Laurian, formulând unele sintagme memorabile despre poet („rod genial al țării; un poet care spinteca norii cu gândul și găsea dincolo de stele forme noi pentru cugetarea românească; uvrier al cugetării; ideea națională la dânsul era imaginea cea mai sfântă a cugetării“ etc.); după student, a vorbit dr. Neagoe, un vechi prieten și coleg de școală al lui Eminescu (un moto semnificativ în latinește preceda discursul său funebru: „Advenite, nam et hic sunt dii!“, adică: „Veniți, căci aici sunt zeii!“).

Nu știm dacă vreun alt ziar a reproduș cuvântările „in extenso“ rostite la căpătâiul poetului decedat; neașteptat e faptul că nici *Timpul*, nici *Convorbirile literare*, la care Eminescu a colaborat cel mai mult, nu au reproduș și nici relatat amănuntele ultimului drum al poetului, ca acest ziar puțin cunoscut azi, *Constituționalul*.

Este pentru prima dată când sunt aduse la lumină aceste amănunte în discursul citat, fiind o mărturie de credință a studențimii atașate de opera poetului; reproducerea panegiricului se impune ca un document de sensibilitate a tinerei generații.

SCIPIONE BĂDESCU

**CUVÂNT LA INAUGURAREA BUSTULUI LUI
EMINESCU LA BOTOȘANI.**

...Onorată adunare! La începutul veacului nostru, când se aprinsese de câțiva puternici credincioși făclia renașterii naționale, s-au zguduit, trezite la viață, și s-au pus în mișcare fibrele a tot ce neamul românesc avea mai bun într-însul. Atunci apărură și făcură să se audă puternicul lor glas, rând pe rând, un Asachi, un Eliade Rădulescu, un Gr. Cantacuzino, un Negri, un Câmpineanu, un Rosetti, un Maiorescu, un Bărnuțiu, un Laurian, un Kogălniceanu, un Boerescu, un Hașdeu, un Ureche, un Esarcu, și alți mari cugetători ai țării și atunci făcură să răsunе, atât de adânc și de duios, lirele lor poezii mari ca Negruzzi, Cârlova, Bolliac, Alexandrescu, Sion, Bolintineanu, Alecsandri și nemuritorul Mureșan, al cărui „Deșteaptă-te române“ este și va rămâne imnul păzitor al viitorului nostru. (Aplauze.) Acest șir strălucitor însă, de mari cugetători și barzi, ce trăiau din entuziasm, parte s-au stins, parte au amuțit un moment. Și atunci urmă un răstimp de aparentă letargie. – Ci în orele amarei decepțiuni, în zilele tristelor buimăceli ce dezbinau inimile, bunul geniu al nostru ne trimise pe Eminescu, pe acest suflet încălzit la focul graiului și al patriotismului marilor săi predecesori. (Aplauze vii.)

Și Eminescu avu nu numai curajul, dar și măiestria de a reînvia graiul lor, ce acum cădea pradă uitării. El reînviură condeiul lor amenințat de rugină și reacordă lira lor, aproape amuțită, la unisonul nevoilor timpului. El, în fine, reluă toate forțele lor îmbătrânite, le însuflă o nouă viață și, cu geniala sa inspirație, înlocui apelurile banale și imnurile sentimentale de un patriotism obosit, cu accentele pătrunzătoare ale unei lire

noi, tinere, viguroase și fermecătoare, din care au ieșit, rînd pe rînd, „Epigonii” și acele nemuritoare „Satire”, care au reaprins, cu flacăra unui zguduitor sarcasm necunoscut la noi pînă la Eminescu, au reaprins, zic, focul entuziasmului național, de care bătrânii luptători începuseră a dispera. (Aplauze prelungite.)

Ceea ce apoteozăm dar cu toții în acest moment solemn, nu este atît poetul liric, autorul sentimental al „Venerei și Madonei”, ori al „Luceafărului”, – cu atît mai puțin ziaristul sclav al unui condei pe care nevoia poate i l-a pus în mână, – pe cît, și înainte de toate, este puternicul cugetător, ce-și biciuiește timpul în „Epigonii” și „Satire”, – opere măiestre, efectului cărora, colosal, irezistibil, se datorește izbucnirea subită a nemărginitului entuziasm, ce se termină prin serbarea zilei de astăzi. (Aplauze vii și continue.)

Și acest entuziasm este cu atît mai înălțător, încălzind cu atît mai lesne inimile și înflăcărînd cu atît mai lesne sufletele, cu cît s-a născut fără precugetare, fără pregătire, fără chemare, ci așa deodată, ca din senin, românește, în mii de inimi tinere, și s-a dus între noi, nu ca amicii răposatului poet atît de puțini la număr odinioară, în zilele lui negre cele multe, și atît de numeroși astăzi, la apoteoza lui; – nici de adepții și următorii școlii sale, încă puțin înțeleasă și greșit cultivată de cei mai mulți dintr-înșii; – nu! ci sentimentul sublim al zilei de astăzi este cugetarea și credința unei generații întregi, sinceră, necoruptă și capabilă de tot ce-i nobil și frumos; este cugetarea și credința unui întreg șir strîns de admiratori convinși, care, cu vederile lor limpezi, privesc lumina ce se revarsă de pe înălțimea geniului lui Eminescu, fără a orbi, fără a-și arde aripile, ci încălzindu-și inimile și luminându-și sufletele la flacăra ei binefăcătoare. (Vii aplauze.)

Onoare, dar ție, generos șir de tineri, condus de farul

PAGINI UITATE despre EMINESCU

universităților române, mândră pleiadă de amici adevărați ai poeziei lui Eminescu; onoare și recunoștință ție!, căci ai premers bătrânilor și cu pilda sufletului, și cu focul faptei, dându-ți obolul și cioplindu-ți un chip pe care-l va adora sufletul tău, – nu chipul unui puternic al lumii, ci acela al unui sărman poet, sărac și copleșit de suferințe! (Vii și prelungite aplauze.)

Iată de ce coroana cetățenilor botoșeneni, care va încinge timpuri îndelungate chipul lui Eminescu, nu este și nu va rămâne numai un semn veșnic al admirației și iubirii cetății noastre pentru geniul și memoria marelui cugetător, ci e menită în același timp a transmite în viitor și a perpetua omagiul recunoștinței noastre pentru entuziasta junime studioasă, care i-a adus și i-a dăruit această comoară nesecată de mari și duioase impresii și amintiri (aplauze); căci, onorată adunare, Eminescu înainte de a fi poetul întregii româniimi, este și va rămâne cel mai mare, până astăzi, fiu al Botoșanilor. (Aplauze...)

Familia, 1890, p. 456 – 457

Note. Asupra autorului paginilor de mai sus avem acum o ultimă relatare a lui Grațian Jucan, în revista „Poesis” (nr. 12/2001, p.38): „Ioan (Ioniță) Scipione Bădescu (1847 – 1904) s-a născut în Răștolț – Sălaj; a învățat la liceul din Beiuș. A cules poezii populare din Maramureș, pe care le-a publicat în presa ardeleană („Familia” și „Concordia”) și în alte reviste, precum și în volumul său de *Poezii* din 1868.” – I-a oferit material lui Eminescu pentru *Geniu pustiu*; a fost redactor la „Curierul de Iași” și la „Timpul”, alături de Eminescu, Slavici, Caragiale. Între 1886-1904 a condus ziarul „Curierul român” din Botoșani, care la 20 iunie 1889 a închinat pagini de doliu amintirii Poetului decedat cu cinci zile în urmă. Cele spuse de prietenul lui Eminescu, Scipione Bădescu, trebuie puse în legătură cu adeziunea cititorilor, mai ales tineri, la mesajul atât de puternic al marelui dispărut. Se contura, încă din primul an de după moartea poetului, rolul operei lui în înnoirea și modernizarea gândirii și artei noastre literare.

N.A. BOGDAN

EMINESCU REDACTOR LA „CURIERUL DE IAȘI“

Pe la 1876, când căzu guvernul conservator al domnului Catargiu, venind liberalii la putere, și în special dl. G. Chițu la ministerul de instrucție, – Eminescu, care se afla pe atunci revizor școlar al județelor Iași și Vaslui, fu în cea mai mare grabă înlocuit. Se știa de noii puternici că el făcea, oricum, parte din tagma politică a junimiștilor (prin urmare, pe atunci și a conservatorilor) și neținându-se socoteală de meritele sale, sânguitorul și talentatul revizor și poet fu izbit chiar în existența lui zilnică. Căci Eminescu n-avea nici o altă resursă decât produsul creierului și al penei sale.

Rămas fără nici o ocupație, în neputință de a-și plăti cel puțin o casă și masă regulată, el mai adesea se adăpostea pe la amicii săi binevoitori care îi deschideau casele lor.

Câțiva membri din „Junimea“ căutară să dea ceva mijloace de trai lui Eminescu, care deja pe atunci începuse a străluci prin talentul său. I se găsi, cu mare greutate, postul de redactor-administrator și corector chiar la foaia publicațiilor oficiale a Curții de apel din Iași, intitulată pe atunci *Curierul de Iași*, post, – deși triplu în îndatoriri, – dar plătit cu «respectabila» sumă de 100 de lei! Abia peste câteva luni – dacă nu, pare-mi-se, peste un an – el obținu un spor de leafă de 50 de lei, adică în total 150 de lei.

Las altora grija de a descrie chipul cum Eminescu a putut să-și ducă viața cu niște asemenea remunerații mai mult decât modeste pentru el; las altora să găsească de aici, sau din altă parte, pornirea curentului fatal de idei pesimiste ce l-a copleșit atât de tare prin cele din urmă momente. Voi spune numai că în timp

PAGINI UITATE despre EMINESCU

de aproape doi ani, cât a redactat partea neoficială a *Curierului de Iași*, el a scris acolo o sumă de articole, atât literare, artistice, cât și de actualitate. Între ele, după cum am arătat prin o bibliografie în *Era Nouă* din Iași, Eminescu a scris două gingașe nuvele intitulate: *La aniversară* și *Cezara*, ambele sunt nesemnate; dar cei ce-au fost în contact cu el, în stabilimentul tipografiei naționale unde se tipărea *Curierul de Iași*, mărturisesc că sunt ale lui proprii și că numai din modestia lui nu le-a semnat; de altminteri, stilul său încă ușor se poate recunoaște în ele. [...] Mai sunt în *Curierul de Iași* mai multe critici teatrale, studii economico-politice, polemice etc., datorite tot penei lui Eminescu.

Cel mai mare păcat al editorului volumului *Proză și versuri* de Eminescu, ce a apărut de curând la Iași, e că pare a nu fi avut nici cunoștință de asemenea lucrări prețioase ale genialului poet.[...]

Familia, 1890, p. 281

Note. Autorul articolului a fost nu numai un cunoscător direct al poetului, ci și un cercetător erudit, pătrunzător și onest al operei lui Eminescu, – mult apreciat de Perpessicius care a reprodus câteva pasaje subtile din analiza poemului *Strigoii*, tipărită în revista *Transilvania* (1909). Cât despre activitatea poetului la gazeta citată, relatată sumar aici, îndată după moartea lui, Bogdan are dreptate: primii editori ai prozei nu au băgat de seamă materialul foarte prețios, nesemnat, din *Curierul de Iași*. Eminescu a publicat vreme de mai bine de un an (iunie 1876-oct. 1877) multe articole în *Curierul* citat; identificarea și adunarea lor într-o frumoasă și indispensabilă, și azi, antologie a făcut-o I. Scurtu: *M. Eminescu, Scrieri politice și literare* (1905), un cercetător serios și bun cunoscător al operei lui Eminescu (autorul primei teze de doctorat, în germană, asupra vieții și operei poetului; cf. *Introducerea la Scrieri politice și literare*).

ELIE CRISTEA

MIHAI EMINESCU

„Școala în care Eminescu s-a format a fost poezia populară, care... este simplă, sinceră, naturală, plină de învățămintă. Eminescu, ca și cei mai mulți poeți de seamă ai acestui secol, a studiat profund creația populară a neamului său, în care a găsit frumusețile neasemuite, nemuritoare ale graiului viu, original și bogat în expresii poetice. El a știut să se confunde total cu modul de gândire al neamului său și să simtă împreună cu el... Eminescu a introdus în creația lui numeroase elemente ale poeziei populare, ridicându-le, bineînțeles, la un înalt nivel artistic, insuflându-le un conținut bogat, înălțător în formele simple ale versurilor poeziei populare.“

„Creația poetului nu este expresia dispoziției de moment sau a impresiilor superficiale, ci rezultatul unei munci interioare solide, care din adâncul sufletului său eliberează zborul ideilor precum și sentimentele sale cele mai mărețe.[...] Eminescu a trăit în timpul renașterii literaturii române. călăuzindu-se după dorința de-a ridica literatura națională la un nivel cât mai înalt posibil, el dă dovadă că e un om cu o cultură universală, [că] are ideile vremii ce au influențat întreaga inteligență europeană în domeniul literaturii, a artelor, în știință și în politică, dând expresie ideilor din poezia sa. Acest fapt se evidențiază în mod special în poemele sale sociale și filozofice.“[...]

„În general, reflecțiile poetului despre viață și societatea în care a trăit, experiența dobândită în relațiile sale cu oamenii au constituit o bogată experiență pentru spiritul satiric al poetului. În timpul lui Eminescu, în țara noastră, procesul de trecere de la cultura orientală la cea occidentală încă nu se terminase. Conflictele dintre cele două culturi au creat multe

PAGINI UITATE despre EMINESCU

contradicții, încurcături și stări de iritare. Toate acestea au oferit unui observator atent și talentat ca Eminescu un material bogat de satirizare. Cât de mult talent avea poetul, pentru biciuirea lipsurilor, este dovedit și de faptul că toate personajele vieții sociale și ale politicii românești, luate în vârful peniței lui, își poartă până în ziua de azi pecetea atributelor sale, devenite tot atâtea zicale. Nu a existat până acum nici un scriitor român de satiră care să fi folosit arma acestui gen literar, cu pricepere și atât de abil ca Eminescu.[...] El biciuiește nu numai lipsurile, mai mari sau mai mici, ale vieții sociale, ci, ridicându-se la un nivel mai înalt al gândirii umane, el ironizează în același timp și cu exagerare, dar corect, chiar și felul de gândire și concepțiile umanității.“

„Hrana sufletească pe care inima lui îndoielnică (dar nu lipsită de credință) a căpătat-o la Viena și Berlin, nu numai că a avut o înrâurire hotărâtoare asupra poetului, dar l-a influențat, chiar în mod determinant, în dezvoltarea sa spirituală de mai târziu.[...] Venind acasă, a fost confruntat cu nenumărate deziluzii ce au dus la dezechilibrul total al poetului. În timp ce el era nevoit să lupte pentru a-și asigura existența, răbdând și ducând-o numai în lipsuri, alții, nenumărați ușuratici și proști, înotau în bucuriile vieții.[...] În ce condiții a trăit după ce s-a întors în patrie ne-o arată scrisoarea adresată unui prieten din Iași, în 1882, pe când poetul era redactor la ziarul „Timpul“: *«Sunt foarte obosit fiindcă conduc de unul singur această „prăvălie“ de idei și pe deasupra mai sunt și bolnav. De șase ani mă zbat în acest cerc ca într-un „circulum vitae“... De șase ani nu am măcar atâta liniște ca să pot scrie și altceva în afară de articole politice. Nu am timp liber deloc; trag la jug ca un catâr, jos în vale, sus în deal... Viața aceasta de zilier, trăită de azi pe mâine, bolnav și în mizerie, mă apasă și mă face incapabil de orice voință.*

Câştigul meu, din toate acestea, este că s-a dus elasticitatea mea sufletească... De opt ani de când m-am întors în România am avut parte numai de decepții și deziluzii, simțindu-mă bătrân și epuizat. Simt că nu mai am putere și aș avea nevoie de un timp foarte îndelungat... ca să-mi revin. Dar, ca și ultimul muncitor dintr-o fabrică, n-am de nicăieri și de la nimeni speranța pentru un astfel de răgaz. Sunt distrus, nu mă mai recunosc.» (după Al. Vlahuță, *Curentul lui Eminescu*, conferință). Această scrisoare ne dezvăluie condițiile de trai ale lui Eminescu după intrarea sa în viața publică românească. Nu a pretins mult, dar dorea să aibă măcar confortul cât să-i asigure dezvoltarea liberă a talentului. Un astfel de loc liniștit, oricât de mult neagă unii acest lucru, Eminescu și l-a găsit doar în umbra teilor din cimitirul Bellu. Să nu ne mire deci faptul că din lăuta lui au ieșit acorduri atât de sfâșietoare. O situație mai bună, un mediu social mai sănătos... i-ar fi alinat cel puțin durerea sufletească... "[...]

„Negăsind nici o plăcere în viață, Eminescu se afundă în gândurile sale și, pe aripile fanteziei lui bogate, se ridică în sferele înalte unde își creează o altă lume, cea ideală, *«cu alt cer, cu alte stele și alți zei»*. În astfel de lume își găsește poetul alinare pentru decepțiile din viața reală.” “[...]

„Eminescu a fost melancolic și a scris pe un ton trist pentru că pana lui și-o înmuia în adâncul inimii îndurerate.”

„Cea mai strălucită realizare a lui Eminescu sunt versurile sale originale... Prin poeziile lui s-a impus în literatura română, reușind să dea cea mai adâncă expresie a gândurilor și ideilor sale. Opera sa poetică e plină de sentimente adânci, de idei și mari pasiuni, iar forma versificației este impecabilă. Talentul lui Eminescu a fost mare, dar perfecțiunea formei și conținutului este rezultatul unor studii îndelungate făcute de poet... În poeziile sale, el pune accentul pe elementul muzi-

cal și coloristic, dând cuvintelor o rezonanță plăcută. Datorită acestui fapt, ritmul poeziilor sale parcă se oferă pentru muzică; când citim aceste poezii, ni se pare că auzim în același timp o melodie minunată. Perfecțiunea formelor crește efectul provocat de frumusețea conținutului... Ritmul muzical al poeziilor eminesciene este completat de rimă, care în limba română, ca și în cea italiană, este atât de desăvârșită, încât inutil am căuta asemănarea lor în lirica altor popoare... Prin el, poezia a urcat pe cele mai înalte culmi ale acestui veac, iar genialitatea și talentul lui artistic deosebit l-au așezat pe un loc demn, în rândul celor mai mari poeți.“

„Eminescu iubea tot ce-i românesc. Aceasta ne-o spun cei care l-au cunoscut. Ne-o spun și poeziile lui... El nu a fost autor de fraze goale... s-a străduit din tot sufletul pentru progresul poporului român, pe care îl iubea cu o dragoste nemărginită. Lucrările sale dovedesc cât de mult și-a iubit patria, limba, poporul și strămoșii... Eminescu ne îndeamnă cu însuflețire la muncă, spre activități ce au ca scop ridicarea acestui popor glorios, dar rămas în urmă. Dragostea poetului pentru țară o putem deduce și din faptul că, de câte ori este vorba de patrie, îi dispare acel pesimism, trăsătură ce-i caracterizează, de cele mai multe ori, starea sufletească... Când se afla în străinătate, dorea cu toată căldura inimii să-și revadă patria, locul natal, de care îl legau amintirile din copilărie și tinerețe.“

„Într-un loc, el își numește patria sa «Zeie», dovadă nu numai că o iubește, ci chiar că o adoră. Eminescu nu strigă în gura mare că-și iubește neamul și țara. El biciuiește frazeologia neadevărată. Sentimentul lui e adevărat și adânc. Pe Alecsandri, Eminescu nu-l laudă direct; el ni-l descrie, ni-l caracterizează, dar cu așa efect, încât instinctiv se dezvoltă în noi iubirea și admirația față de el și de lucrările sale. În *Scrisoarea III* nu laudă ostirea română, nici nu o batjocorește

pe cea turcească. Istoria Turciei o caracterizează printr-o continuă tendință de cucerire, iar pe cea a Principatelor Române prin luptele de apărare. Dintre toate aceste lupte ne descrie numai lupta de la Rovine, dar cu așa talent și măiestrie și în așa culori, încât tu însuși parcă simți entuziasmul oștirilor române și vezi zăpăceala armii turcești și a păgânătății, vânturate ca pleava de furtuna grindinei de oțel. “

„Dar nu numai trecutul neamului și al țării sale l-a interesat pe Eminescu, ci și prezentul. În poezia *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie*, amărât de reamintirea umilirilor și necazurilor pe care poporul român le-a îndurat de la dușmanii ce veacuri de-a rândul l-au schingiuit, supt și istovit, – iată ce dorește poetul țării sale de glorii:

*Vis de răzbunare, negru ca mormântul,
Spada ta de sânge dușman fumegând,
Și deasupra idrei fluture ca vântul
Visul tău de glorii falnic triumfând,
Spună lumii large steaguri tricolore,
Spună ce-i poporul mare, românesc,
Când s-aprinde sacru candida-i vâlvoare,
Dulce Românie, asta ți-o doresc.*

Întreb pe onorabilii cititori: Poate să existe un suflet încălzit de-o mai vie și mai pronunțată iubire de țară și de neam? Nu! Căci, dulce Românie, «Dacă fii-ți mândri aste le nutresc», poți fi sigură că vei avea «La trecutu-ți mare, mare viitor!».

N-a trecut mult, abia un deceniu și profeția poetului s-a împlinit. România a făcut pași uriași pe calea progresului, devenind chiar onorific în șirul statelor europene.“

„Există oare în întreaga literatură română o poezie care să întrecă *Doina* lui Eminescu și să fie atât de imprimată în

sufletul fiecărui român? Eu citez a zice că nu! Oare cine n-a citit-o? Cine n-a simțit-o? Cine n-a admirat-o?... Întocmai ca aurul, diamantul etc.... ascunse în sânul pământului și al nisipului... [așa] au existat și sentimentele exprimate în *Doina*: în sufletul poporului român. În adâncul inimii românului le-a descoperit Eminescu; de-acolo le-a scos la lumina zilei și, dându-le veșmintele vorbirii, dulci «ca un fagure de miere», le-a îmbrăcat în cel mai românesc și mai național port. Cine ar putea să coasă în acest costum alțițe și floricele mai frumoase și mai românești, ca el?“

„Oare, faptul că Eminescu înfierează patimile și corupția tinereții – speranța și viitorul neamului –, nu porcede dintr-un sentiment plin de patriotism? Nu «în sticle fărămate», nu în «hurii nerușinate», vă arătați curajul – zice el junilor corupți –, ci «Încingeți-vă spada la danțul cel de moarte,/ Aici vă poarte vântul, cum știe să vă poarte/ A țopăi la joc!»... Eminescu este azi pretutindeni citit, peste tot este recitat, încât a devenit un fel de idol pentru toți românii.“

„Limba lui Eminescu nu este exclusiv populară, ci este o limbă românească îmborsită cu material din izvorul de cuvinte al vechilor scrieri. Fără îndoială, însă, izvorul cel mai bogat l-a constituit graiul viu al poporului. Cunoștea în profunzime dialectele, aproape ale tuturor regiunilor românești. Cu meșteșug și cu un simț deosebit a ales cuvinte viguroase, expresive și colorate. Stabilindu-le înțelesurile, le-a introdus în limbajul locuțiunilor, al zicalelor și al expresiilor deosebite folosite de el... Limba utilizată de poet capătă o vi-goare deosebită, în special prin folosirea cuvintelor onoma-topeice de zugrăvire a naturii și prin introducerea minunatelor cuvinte perechi... Ca o sursă de îmbogățire a limbii, poetul recurge adesea la izvoarele străvechi ale limbii cronicarilor, pe care o consideră «*frumoasă și roditoare*»... Când pe poet nu-l

Gh. BULGĂR

ajută limba populară sau cea veche, el împrumută din limbile latine înrudite sau creează chiar cuvinte și expresii noi... Din aceste elemente a creat Eminescu limba lui poetică, de neîntrecut, capabilă să exprime sentimentele cele mai rafinate și pătimeșe... Limba noastră, turnată de mâna lui măiastră, în forme noi, se apropie de frumusețea și înălțimea surorii sale italiene.“

Note. Aprecierile de mai sus despre viața, activitatea și importanța creației lui Eminescu aparțin autorului *primei teze de doctorat asupra operei eminesciene*, teologul ardelean Elie Cristea, devenit apoi patriarh al României (sub numele de Miron Cristea) și prim-ministru în anii premergători ultimului război mondial, fiu strălucit al Topliței Române. Scrisă și susținută în limba maghiară la Universitatea din Budapesta, în mai 1895, la 6 ani de la dispariția Poetului, a fost tipărită în același an la Ed. „Aurora“ din Gherla, Someș. Toate textele reproduse de noi (Gh. Constantinescu-Dobridor), pe care Profesorul nu le-a avut la îndemână, sunt luate din ediția a doua, în limba română, îngrijită de Prof. *Ilie Șandru*, care face prefața și postfața lucrării, pe baza traducerii din limba maghiară în limba română realizată de *Ilies Iosif*, în Editura Tipographic din Toplița, în anul 2000. Prin analizele și observațiile pertinente pe care le face, autorul acestei lucrări dovedește o foarte bună cunoaștere a vieții, activității și operei Poetului nostru național. Ele completează imaginea creatorului de geniu prin evidențierea influenței poeziei populare în opera sa, a spiritului satiric, a armoniei versurilor, a patriotismului și limbajului poetic eminescian.

IOSIF VULCAN

M. EMINESCU
POEZII POSTUME

*„În mintea vremilor ce vin
Va răsări cuvântu-mi,
Cu-ntreg al sufletului chin,
Ca iarba pe mormântu-mi.”*
(M. EMINESCU)

Zilele trecute a apărut în București, în editura institutului de arte grafice „Minerva”, un volum de poezii menit să atragă interesarea cea mai caldă a publicului nostru cititor, căci volumul acesta conține poezii postume de marele și mult regretatul nostru poet Eminescu.

Este parcă poetul învie și apare din nou între noi, cântându-ne câteva inspirațiuni rapsodice, unele în stadiul fermentațiunii, altele aproape terminate, uneori numai niște fragmente, sclipiri radioase ale unui spirit genial, dar totdeauna interesante și prețioase.

Citind aceste pagini, figura poetului mi se dezvăluie din ce în ce mai clar, notele mai puțin deslușite ale ființei sale poetice mi se luminează, descoperim chiar trăsături noi, care ni-l prezintă și mai simpatic de cum era mai înainte.

Volumul nu conține toate poeziile postume ale poetului, ci numai o culegere din acelea. „Ele sunt scoase, ne spune d-l Nerva Hodoș, care a iscălit prefața, din manuscrisele lui autografe dăruite Academiei Române de către d-l Maiorescu.” Le-a dat numele de *Poezii postume*, „pentru ca să fie bine înțeles că s-au tipărit după moartea poetului, adică fără ca el să le fi putut revedea, pentru a le da forma pe care el însuși ar fi putut-o socoti ca definitivă...”

Gh. BULGĂR

Și iată-l avântat pe piscul munților, de unde își rotește privirea asupra neamului întreg. Dureri profunde îi copleșesc sufletul, căci își vede frații îngenunchiați, suferind. Își ia lira și ca un Tyrteu cântă simțirile ce frământă mintea și inima fiecărui român, inspiră tuturor curaj și tărie – îndemnă pe toți la fapte mari spre a salva și ridica neamul. Scrie poezia *La arme!* o Marseileză română, plină de simțire și de foc, care electrizează și aprinde. [...]

Dragoș a inspirat mult pe Eminescu, căci în colecțiunea aceasta găsim și un fragment de dramă cu titlul *Bogdan Dragoș*, o singură scenă, un monolog al Anei, în versuri, pe care numaidecât le recunoști că sunt scrise de el.

Găsim și nouă sonete. Iată unul:

*„Vorbește-ncet, urmează înaintea
Cu glasul tău, izvor de mângâiere,
Căci vorba ta-i ca lacrima de miere
Și înțelesul ei e prea cuminte.*

*Și-n ochii tăi e-un basm de durere
Și ei vorbesc, dar fără de cuvinte,
Promit o viață dulce și fierbinte
Urzicătoare ceasuri de plăcere.*

*Tu idol scump și dulcea mea lumină,
Rămâi în brațul meu întotdeauna,
Căci ție sufletul meu se închină.*

*Vorbește-ncet, privește-mă într-una...
E drept că lumea de femei e plină
Pot fi mereu: – ca tine nu-i nici una.“*

PAGINI UITATE despre EMINESCU

Un poem istoric din timpul dacilor, intitulat *Gemenii*, cuprinde admirabile cugetări, din care poetul a reluat unele în lucrările sale mai târzii.

Citim și o nouă variantă a celebrei *Mai am un singur dor*, ceea ce probează din nou, cât de mult își prelucra Eminescu unele poezii ale sale.

Familia, 1902, p. 188 – 189

Note. Iosif Vulcan (1841 – 1907), literat din Transilvania, a întemeiat și condus revista „Familia”, din 1865 la Budapesta, mutată apoi la Oradea; a publicat în această revistă primele poezii ale lui Eminescu în 1866, când a schimbat numele de Eminovici în Eminescu; tânărul poet (la 16 ani) a fost de acord cu numele acesta, devenit celebru. Iosif Vulcan a scris poezii, proză, teatru; a fost ales membru al Academiei în 1891; colecția lui de biografii, *Panteonul român* (1869), i-a folosit lui Eminescu, desigur, pentru *Epigonii* (1870). Lui Iosif Vulcan i-a încredințat Eminescu, în primăvara lui 1883, șapte poeme, cele din urmă, publicate în *Familia*, voind parcă să termine acolo unde a început un mare destin literar...

E. DĂIANU

EMINESCU ȘI BLAJUL

– Cum a venit Eminescu în Blaj –

Într-o serie de articole publicate în n-rele 73-83 ale *Tribunei* sub titlul: *Eminescu în Blaj* am adunat și rezumat tot ce se știa și ce am mai putut eu afla asupra petrecerii lui Eminescu ca student în Blaj. Din cercetările făcute rezultă că Eminescu a petrecut în Blaj cam 4-5 luni, în anul 1886; în acest răstimp, cam din iunie până în septembrie, el pare a fi pregătit și a fi încercat să facă un examen de pe clasele III și IV ca să se înscrie, la începutul anului școlastic 1866-67, ca elev ordinar, dar n-a reușit. Astfel el a trebuit să plece iarăși din Blaj, foarte deziluzionat și foarte amărât în sufletul său. A și plecat la Sibiu, de acolo la Rășinari și peste munți, prin Vama Cucului, a trecut în România.

De la publicațiunea din *Tribuna* încoace, am mai aflat asupra lui Eminescu câteva mici detalii interesante, grație unor contemporani ai lui Eminescu care mi-au comunicat câteva din amintirile lor. Astfel de comunicațiuni mai de seamă mi-au făcut d-l Ioan German, catihet gr.or. la gimnaziul din Brad și părintele Ioan Cotta, preot gr. cat. în Bicz.

Îndeosebi interesantă mi se pare comunicațiunea făcută de părintele Cotta, de aceea țin să o public în *Familia*, care mai întâi a pomenit despre petrecerea lui Eminescu în Blaj și prin care sper să ajung a afla și alte amănunte despre timpul cât Eminescu l-a petrecut prin Transilvania și în special la Blaj.

Vorba e că azi știm cum a venit Eminescu la Blaj și ce impresiune i-a făcut.

M-am fost adresat părintelui Cotta cu întrebări anume, în privința aceasta, pentru că am aflat că d-sa, ca ascultător al cursului extraordinar de teologie pe atunci, avusese din

întâmplare norocirea de a aduce pe Eminescu la Blaj. Scrisoarea, prin care preotul din Bicaz mi-a răspuns, m-a surprins foarte plăcut. Pentru că nu numai verifică informația mea anterioară, ci ne dă și unele prețioase detalii, după care ne putem închipui cu ce sentimente venea tânărul Eminescu înspre Blaj. Din scrisoarea aceasta se vede că Eminescu, pierzându-și pe bunul său patron Aron Pumnul, a cărui moarte o deplânse în versuri duioase, în februarie 1866, și-a fost pus toată nădejdea sa în Blaj, focarul din care a fost venit și Bucovinei aportul său de deșteptare națională. Pierzând adică pe Pumnul, care i-a fost ca un părinte, Eminescu avea dorința cea mai mare de a merge însuși la Blaj, spre a soarbe de la izvor lumina și dragostea ce o vedea radiind din sufletul lui Pumnul. Cu atât mai amară îi va fi fost deziluzia, când în toamna aceluiași an a trebuit să plângă cu amar și să plece din Blaj cu sufletul amărât și cu lacrimi în ochi. Iată scrisoarea din chestiune:

Prea onorate domnule profesor,

Primind epistola P.O. d-tale din 8 mai a.c. grăbesc a satisface prețuitei recercări. Mi-aduc aminte că în anul 1866, luna iulie (? – Dr.E.D.), am primit la „teologia morală” (cursul teologic mai pe scurt, – D.E.D) dimpreună cu patriotul Toader Cojocar – un om de o mărime extraordinară – am plecat cu trăsura pe Mureș în jos, către Blaj. Trecând de Reghin, apoi prin Petelia, Gurghiu și celelalte, am ajuns în Mureș-Odorhei, unde am tras la otelul „Calul alb”. Îmbrăcați fiind în costum național, oricine cunoștea că suntem fiii Carpaților și României.

Pe când stam la masă, intră în odaia noastră un tânăr negricios și se recomandă „Eminescu”, student din Cernăuți. Ocupând loc la masa noastră, îndată mare începe a-și povesti necazurile, cu suferințele și lipsa de mijloace ce a avut a îndura în desperata lui călătorie, condus de „dorul fierbinte de a putea vedea Blajul, după cum zise, de unde a răsărit soarele

românismului". – După ce am folosit câte un pahar de vin îndată scoase un Notes și cu o profundă seriozitate însemna într-însul. Ne-a povestit toată călătoria sa din Cernăuți până în Mureș Odorhei; mi-am uitat că pe unde și-a făcut călătoria până acolo, dar prin Bicaz el n-a fost.

Invitându-l în trăsură, i-am promis că-l voi prevedea cu de ale mâncării etc. Mulțumindu-mi a ocupat loc în trăsură – asemenea și noi – am continuat călătoria spre Blaj. Din Odorhei am trecut dealul către Târnava Mică prin Dicio-Sân-Martin, către Blaj.

În tot decursul călătoriei tânărul a vorbit foarte puțin, fără mereu își îmbogățea Notesul cu însemnări. În Sân-Martin iarăși am stat împreună la masă; aici l-am întrebat că ce scrie? Ne-a răspuns: „Domnilor, eu sunt poet și vreau să-mi adun material“. La auzul acestora, ne-am interesat mai mult de tânăr, l-am privit mai de aproape și mi-aduc bine aminte de costumul ce-l purta. Pe cap purta pălărie slăbuță, pantaloni, vestă neagră, slăbuță, un căput mai scurt de vară și altul ceva mai lung de toamnă, amândouă negre și slabe. La întrebarea:

„Fumați, domnule Eminescu?“ – ne-a răspuns:

„Aș fuma, dar nu dispun de parale.“ I-am scos un florin pentru care mi-a mulțămît de mai multe ori.

Continuând călătoria, am ajuns în vârful „Hulii“ (lângă Blaj). Într-o mână, ținându-și Notes-ul, cu cealaltă și-a luat pălăria jos, strigând: „Te salut din inimă, Romă-mică. Îți mulțănesc, Dumnezeule, că mi-ai ajutat s-o pot vedea“.

Am tras la Bugener Vasile, de unde după masă dânsul s-a dus pe la seminar, pe la gimnaziu și s-a reîntors până seara.

Tânărul Eminescu a stat în Blaj, după cum mi-aduc aminte „aproape una săptămână“ (? – D.E.D); în timpul acesta eu l-am provizat cu mâncare; în urmă, și-a luat adio de la mine, sărutându-mi mâna. Unde și încotro s-o dus, nu știu; mi-a promis că-mi va scrie, atât mie cât și fratelui Cojocariu. Și într-

PAGINI UITATE despre EMINESCU

adevăr că în anul 1879 am primit atât eu cât și Cojocariu epistolă, însă regret că epistola s-a pierdut încă de atunci, iar despre conținutul epistolei încă nu-mi aduc aminte. Toader Cojocariu a murit încă înainte de asta cu 20 de ani.

Eminescu, pe timpul acela, avea etate de 17-18 ani, după a mea părere. Era un tânăr de o construcție solidă, gras, tare negricios, tuns, iar în frunte avea un păr bucliu, pe care mereu și-l netezea; ochi ageri și ținută serioasă.

Aceste date, după cea mai bună a mea știință și cunoștință, vi le comunic.

După care... ș.c.l

Bicaz, la 16 mai 1902

Ioan Cotta

Cooperator gr. cat.

Mărturisirile părintelui Cotta – făcute fără a fi citit cele publicate de mine în *Tribuna* – sunt așa de sincere, încât se ridică peste orice îndoială. O singură rezervă trebuie să fac față cu amintirile d-lui Cotta, anume în ce privește timpul când s-ar fi petrecut cele spuse de d-sa. Zice anume că era în luna lui iulie. Și mi se pare că aici memoria îl înșală. Ce căuta d-sa prin iulie la Blaj. Doar atunci era vacanțele cele mari. Nu va fi făcut călătoria aceea mai curând, d.e. după Paști, pe la duminica Tomii? Eu așa cred; și sper că și aceasta se va putea stabili precis.

Interessant e datul despre scrisorile lui Eminescu din 1879, în care probabil se va fi făcut vreo reflexiune la călătoria din 1866. Pagubă că părintele Cotta n-a păstrat acea scrisoare. Dar oare nu se va fi păstrat cumva scrisoarea adresată colegului d-sale, răposatul Teodor Cojocariu? Cei ce ar putea afla ceva, în privința aceasta, nu se simt oare îndemnați a cerceta?

Blaj, iunie 1902

Familia, 1902, p. 301 – 302

D. TELEOR

EMINESCU, HAMAL ÎN PORT

— D-ta zici c-ai fost intim cu marele nostru poet Eminescu?

— Da, domnule!

— Eu îl cunosc mai de mult, continuă dl. oficiant Găvănescu, cu care vorbeam.

— De când?

— De pe la 1866 – 1867.

— Pe-atunci trebuie să fi fost un copil, desigur.

— Era de vreo optsprezece ani.

— Și cu ce prilej l-ai cunoscut?

— Ei, să vezi. Eu aveam dragoste mare de teatru, înainte de a intra în telegraf și mă țineam după Iorgu Caragiale. Odată am plecat cu trupa acestuia ca să dăm reprezentații la Giurgiu. Aici, n-aveam sufleur. Ce te faci? Am plecat cu directorul, cu Iorgu Caragiale, prin port să vedem n-om găsi vr-un tânăr cu știință de carte.

— Ei?

— Și în port, printre hamali, am găsit pe unul care știa să citească.

— Hamal?

— Hamal, însă nu căra grâu.

— Dar ce făcea?

— Sta cu răzătoarea de fier în mână și rădea banițele pline – după cum se obișnuiește la încărcarea de produse.

— Ca să fie toate egale?

— Neapărat.

— Și?

— Și m-am uitat la el. Îți era mai mare mila. În picioare

PAGINI UITATE despre EMINESCU

avea numai niște pantaloni de dril albaștri, iar pe corp un sacou scurt de materie ordinară. Nici cămașă, nici ciorapi, nimic.

— Ce spui?

— Ca și ceilalți hamali de altminteri.

— Mizerie mare.

— Ce puteau oamenii să facă? Cu șaizeci de bani pe zi, cât li se plăteau în port pe vremurile acelea?

— Așa e.

— Acest hamal, care știa carte, nu era altul decât Mihail Eminescu.

— Acela care avea mai târziu să ne uimească cu geniul lui?

— Acela. Iorgu Caragiale l-a tocmnit sufleur. Era băiat foarte deștept Eminescu, poate mai deștept decât trebuia. După ce am terminat seria de reprezentații în Giurgiu, am plecat la București unde Eminescu a fost angajat sufleur la Teatrul Național și a început a scrie poezii.

Februarie 1903

Familia, 1903, p. 128 – 129

Note. D. Teleor/pseudonim, apoi devenit oficial, pentru D. Constantinescu (n. 1858 –), ziarist și scriitor, debutând cu un volum de nuvele (1883), apoi urmând *Scene și portrete* (1886) și schițe umoristice, epigrame...

Mic dialog, dar cu date semnificative din biografia poetului în adolescența chinuită. Esențiale sunt cele două precizări asupra înzestrării poetului din replicile dinaintea ultimei fraze. Eminescu de mai târziu i-a uimit „cu geniul lui”, scriitor „foarte deștept... poate mai deștept decât trebuia”, – ceea ce conține un subtext grăitor.

ANGHEL DEMETRIESCU

MIHAIL EMINESCU

Mulți dintre poeții noștri cei buni au început a scrie o limbă comună, fără nici o imagine nouă, ceea ce în ochii vulgului îi făcea să treacă drept corecți. Numai Eminescu a debutat cu o limbă nouă, care era rezultatul unor intuiții personale, și a izbutit să-și formeze o idiomă care, cu toate singularitățile ei, se poate numi poetică. Așa în *Mortua est!* El vede chipul iubitei sale,

Suind, palid suflet, a norilor schele,

iar întorcându-și ochii spre „lutul rece“ din coșciug, „privește la surâsu-i rămas încă viu“. Pentru dânsul „anii trec ca nouri lungi pe șesuri“. În cunoscutul sonet *Veneția*, citim aceste versuri în care găsim o senzație personală:

*Pe scări de marmură, prin vechi portaluri
Pătrunde luna innălbind păreții,*

iar în *Mortua est!* întâlnim această imagine superbă a deșertăciunilor vieții:

*Văd vise-ntrupate gonind după vise
Pân' dau în morminte ce-așteaptă deschise...*

Toate aceste intuiții dau stilului său o viață adevărată și o formă originală, care deșteaptă fantezia cititorului, căci mai întâi ea se izbește de o senzație adevărată, apoi de o senzație aleasă, și, în fine, de o senzație elaborată, întărită și sigură de sine.

A vedea cu ochii săi proprii, a trăi în lumea sensibilă și reală, mai ales într-o epocă în care cărțile ne dau senzații de-a gata – ce e drept, șterse – este un dar superior. A alege dintr-acele imagini care

*Ca și flori în poarta vieții
Bat la porțile gândirii,
Toate cer intrare-n lume,
Cer vestmintele vorbirii,*

pe acele care satisfac pe deplin inteligența și sufletul nostru, și pe care cei ce le caută nu le nimeresc de regulă, este arta supremă.

Epilogul vieții sale amoroase este *Luceafărul*, cu care el își ia rămas bun de la amorul femeiesc, spre a rămâne vecinic „nemuritor și rece”. Ideea fundamentală a acestei poeme este că viața omului de rând, cu dorințele și pasiunile ei, nu are nici o însemnătate, că deasupra acestui om este inteligența superioară ce nu se tulbură, ce privește cu indiferență și poate cu un fel de milă la nimicurile acestei vieți. Cu cât cineva este mai sus, cu atât disprețuiește mai mult caleidoscopul aparențelor lumești – *omnia humana contemnere* (a disprețui toate cele omenești) – și nu se lasă a fi zguduit de ceea ce face pe alții fericiți sau nefericiți.

Cel ce dorește, cel ce iubește are în sine plumbul care îl trage în jos, în durerosul vârtej al vieții. În fond, aci este ceva nu din *ataraxia* stoicilor, ci din concepția budistă a vieții. Față de el, fiu al lui Hiperion, față de acele inteligențe lucide și senine, noi suntem niște bucăți grosolane de materie, pe care niște împrejurări de nimic le scot din echilibrul lor nestabil; pe când ele, sub influența unor împrejurări mai norocite, se ridică din ce în ce mai sus, până când, ajungând în regiunile

unde zgomotul nostru nu le atinge, unde senzualitatea încetează, unde tot ce întunecă mintea dispare, – plutesc în incommensurabilul azur, de unde privesc cu o liniște perfectă la neînțelesele frământări ale existenței noastre.

1903

Opere, 1937, ed. O. Papadima, p. 256 – 261

Note. A. Demetrescu (1847-1903) profesor și critic, literat instruit, care a predat istoria și geografia la liceele Sf. Sava și Gh. Lazăr din Capitală. Studii literare de erudiție și bună analiză literară asupra operei lui Bolintineanu, Eminescu, Shakespeare. A editat discursurile lui Barbu Catargiu (1886). Fragmentul de mai sus pune în relief esența expresivității poetice, cu justa citare a lui Aristotel care încă în antichitate a intuit rolul metaforei în creația literară originală, domeniu ilustrat la noi de Eminescu, în primul rând prin forța și ineditul invenției stilistice care surprinde la fiecare pas, prin noutatea și polisemia sintagmelor.

În 1937, Ovidiu Papadima a adunat și comentat scrierile literare ale lui A. Demetrescu în volumul de *Opere* din care am citat un vechi eseu din 1903 asupra lui Eminescu, imediat după dezvăluirea *Postumelor* eminesciene în 1902, când Maiorescu a depus la Academie tezaurul de manuscrise ale poetului. „Limba nouă” a acestora a fost o revelație și un îndemn la înnoire și înnobilare a graiului literar, tocmai prin imprevizibila acumulare de valori expresive, muzicale, sugestive plastic, care au constituit ceea ce Maiorescu a numit în creația eminesciană: „farmecul limbajului – semnul celor aleși” (1872).

A.D. XENOPOL

CINSTE VOUĂ GALĂȚENILOR!

Ați luat cei dintâi inițiativa sărbătoririi marelui geniu național al poeziei.

Mi-ați cerut mie, prietenul și unul din cei mai vechi admiratori ai lui Eminescu, să scriu ceva pentru volumul vostru. O fac cu atât mai mare plăcere, cu cât prin acest frumos început dovediți că Galațiul este nu numai un centru mare de viață materială, ci și răsunetul celei intelectuale găsește în el un puternic ecou. După voi s-a deșteptat toată lumea spre sărbătorirea marelui poet.

Eminescu, la a cărui sărbătorire e consfințit acest volum, a făcut să se coboare cel întâi la români frumosul în adâncimile cugetării filosofice. De aceea, pe când versurile altor poeți, chiar și acele ale neîntrecutului Alecsandri, încântă sau înduioșează, ale lui Eminescu zguduie și copleșesc, căci ele răstoarnă muntele gândirii în marea închipuirii. Eminescu, îndreptând spre alte țarmuri barca poeziei românești, a trebuit să dea naștere unei școli care tocmai dovedește superioritatea minții lui. După mine, mărimea unui om nu este niciodată absolută și nu este nici un hotar între talent și geniu, căci acesta din urmă este numai un grad superior al talentului. Unde încetează talentul și începe geniuul e tot așa de greu de precizat ca și când încetează noaptea și începe ziua.

Există însă un mijloc de a măsura mărimea relativă a oamenilor de seamă, anume prin întinderea înrâuririi lor pe de o parte în spațiu, pe de alta în timp. În spațiu, valoarea lui Eminescu, ca poet ce a scris în limba română, este mărginită la hotarele naționalității noastre, precum e mărginită cea a oricărui poet, de orice nație. Și dacă unii plâsmuitori ai

frumosului în poezie au dobândit o reputație universală, aceasta s-a făcut mai mult din pricină că limba în care au scris era un instrument mai răspândit la împărtășirea cugetărei. Dealtfel, poezia fiind o îmbinare strânsă a fondului cu forma, și din acestea două numai cel dintâi fiind traductibil, fiecare poet trebuie să-și mărginească adevărata și puternica lui însușire la hotarele în care limba lor este cuprinsă.

Dacă Eminescu este însă din punctul de vedere al întinderii în spațiu mai mic decât Dante, decât Byron, decât Goethe, decât Victor Hugo, cauza este că organul rostirii gândirilor lui are o sferă de întindere mult mai restrânsă. Pentru cercul lui însă, valoarea lui Eminescu este tot așa de mare ca și aceea a marilor poeți ai lumii.

În timp, nu putem judeca încă de pe acum valoarea lui Eminescu, întrucât numai 20 de ani ne despart de timpul când ne-a părăsit, dar după efectul tot mai covârșitor pe care îl au plăsmuirile lui, noi credem că el va stăpâni toate veacurile, cât se va mai vorbi pe pământ limba românească.

Omagiu lui Eminescu, Galați, 1909, p. 1 – 2

Note. A.D. Xenopol a rămas în amintirile epocii și ale posterității ca un om de cultură vastă, umanistă, fruntaș al Junimii, care și-a rememorat viața în lunga autobiografie: *Istoria ideilor mele* – tipărită de I.E. Torouțiu în ale sale: *Studii și documente literare* (vol. IV, p. 368 – 417, redactare din 1913). Complexa și contradictoria lui activitate la Junimea și în mediul cultural al țării a fost fixată de E. Lovinescu în *T. Maiorescu și contemporanii lui* (vol. I, 1943, II, 1944, ediție nouă, într-un volum, 1974, p. 211 – 274); Xenopol e al treilea în seria „contemporanilor” lui Maiorescu, venind după Alecsandri și Eminescu, – ceea ce încă atestă rolul lui deosebit în istoria Junimii. Studiile noi au reactualizat meritele de istoric ale lui Xenopol. Deși îi lipseau resursele expresivității literare, acest prieten al lui Eminescu a rămas mereu atașat de creația literară modernă, ilustrată mai ales de Eminescu; Xenopol a întrevăzut geniul poetului prieten.

SEXTIL PUȘCARIU

MIHAI EMINESCU

[...] Unuia dintre aceștia [bărbați mari] sunt închinată vorbele mele pomenitoare, celui ce din durerile sale a născut vârsta matură a poeziei poporului său: Mihail Eminescu. Din acest punct de vedere trebuie privită opera lui Eminescu, numai astfel vom putea înțelege ce a fost el pentru literatura românească.

Căci el n-a fost numai cel mai mare poet al nostru, n-a fost numai un geniu ce și-a spus cuvântul incidental în limba românească, ci acolo unde a vorbit el începe graiul sonor al bărbăției însăși în literatura noastră, cu el am trecut pragul la vremurile nouă. Și dacă glasul lui răsună și va răsună totdeauna în operele urmașilor săi, nu e numai pentru armonia desăvârșită a acestei voci, ci pentru că în ea se reflectează accentele vechi din *Rugăciunea unui dac*, pentru că în el se cuprinde muzica limbii latine, în el s-a resfrânt freamătul codrului ce capătă viață pentru a apăra oștirile lui Mircea și, mai ales, în el domnește duiosul cântec etern al poporului nostru de pretutindeni. De pe buzele lui nu s-a desprins glasul unui individ, ci vocea trecutului nostru românesc; în pieptul lui nu s-au zbătut bucuriile și durerile unui singur om, ci acolo a bătut inima a milioane de români. [...]

Eminescu e înainte de toate un poet român; în nici una din operele literaturii noastre nu se oglindă atât de întreg sufletul românesc, nimeni n-a izbutit să cuprindă în versurile sale sinteza însușirilor noastre etnice ca Eminescu.

El a cutreierat toate regiunile locuite de români, a cunoscut poporul vorbind cu el, i-a ascultat tradițiile, i-a văzut din proprie intuiție obiceiurile, i-a priceput dorințele și i-a cules

cântecele. Și din această cunoaștere imediată a țaranului român, al cărui sânge curgea și în vinele lui, în a doua generație, după tatăl său, s-a încheiat priceperea lui adâncă a sufletului românesc. Iar minunatele doine ale marelui cântăreț anonim, ale poporului nostru, cu toate particularitățile lor de două mii de ani, s-au îmbibat în inima poetului pentru ca să apară eterizate în cântecele lui, s-au schimbat oarecum în cutia de rezonanță pentru lira lui, pe care erau înstrunate coarde atât de multilaterale.

Și cu aceeași sete cu care a străbătut ținuturile românești de azi, s-a aprofundat toată viața lui în istoria neamului nostru, citind cu deosebită ardoare scrisul adesea naiv, totdeauna plin de farmec al strămoșilor noștri. Și din aceste vechi hârțoage s-a desprins pentru el cunoașterea trecutului nostru, nu trecutul rece, logic al istoricului, ci trecutul cald, sentimental al momentelor înălțătoare, al limbii înțelepte și al figurilor mărețe, aceea ce trebuie să cunoască poetul: sufletul strămoșilor noștri. [...]

Junimea literară, Cernăuți,

1909, nr. 7-8, p. 130-134

Note. Paginile acestea reproduc o parte a esențialului din conferința pe care tânărul, atunci profesor al Universității din Cernăuți, sub regim austriac, savantul lingvist de renume european de mai târziu, a rostit-o omagiind pe Eminescu, cum s-a întâmplat în toată țara, la două decenii de la moartea lui tragică. „Cronica“ revistei, din care am citat, cuprinde relatarea amănunțită a serbării de la Cernăuți, organizată de tineretul universitar, ca și alte manifestări și articole omagiale din toate provinciile românești. În frunte cu prof. Sextil Pușcariu, la Cernăuți a avut loc atunci un pelerinaj la casa lui Aron Pumnul, unde a locuit un timp Eminescu: «Ni se arată odăița mică în care a locuit Eminescu[...] Corul studenților cântă *Somnoroase păsărele*, apoi *La arme*. Ce adânc și melodios răsună versurile pline de armonie din *Somnoroase* și ce zguduitor se aruncă energicele versuri din furtunosul *La arme*. Un fior de durere și revoltă ne cuprinde sufletul când corul intonează strofa *Și tu frumoasă Bucovină...*» (Cronica, p. 155).

PAGINI UITATE despre EMINESCU

Aici, ca și în conferința lui S. Pușcariu, e amintită poezia *La arme* de Eminescu, care nu apare în nici un volum tipărit până în 1976; în Arhiva Kirileanu de la Academie (VII, Varia 2) găsim însă copiată această poezie de îndemn la luptă pentru scuturarea oricărui jug străin, impus mai multor provincii românești de atunci, printre care și „Dulcea Bucovină“ [...]

Să adăugăm și amănuntul că acest număr al *Junimei literare* din capitala Bucovinei poartă sus pe copertă inscripția „În amintirea lui Mihai Eminescu“, iar în cuprinsul lui se mai pot citi „Patru scrisori inedite“ (atunci) ale lui Mihai Eminescu, „Amintirile“ lui T.V. Ștefanelli, un „Memoriu asupra Familiei Eminescu“ de căpitan Matei Eminescu, „Un imn francez lui Eminescu“ de Lucien Bazin, introducerea lui Șt.O. Iosif surprinzător de apropiat ca ton de poezia Veronicii Micle, „Lui Eminescu“ de Cincinat Pavelescu, un mic fragment dintr-un articol uitat al lui Vlahuță „Cuviință“ (*Universul*, din 15VI, 1909), în care putem citi: „Eminescu ni-i drag și sfânt tutuora. Ni-i drag și pentru lucrurile eterne pe cari ni le-a spus și pentru viața curată și mândră pe care a trăit-o.“ [...]

Astfel, marea operă a Poetului începea să se impună acum nouă decenii ca cea mai înaltă expresie a spiritului nostru național, ca un document de sensibilitate și artă poetică românească.

PANAIT CERNA

EMINESCU

Eminescu este astăzi mai viu ca totdeauna. Sufletul său îl simțim pururi printre noi. Numele lui revine mai în fiecare clipă pe buzele dulci ale îndrăgostiților, ca și sub pana pedantă a criticilor; versurile lui răsună fără voie în sufletul pricepătorului de frumuseți veșnice, ca și în lumina iubitorului de neam și de oameni. Căci Eminescu n-a fost numai artist fără seamăn. El a fost înainte de toate un apostol. Ca și „demonul” său, el a început prin a trăi în lumea visurilor umanitare și numai când i s-au sfărâmat idealurile de rezistență de granit a orânduielilor din lume, s-a retras tot mai adânc în lumea propriei sale suferințe și a căutat în preajma lui un suflet de înger care să-i lege rănilor de moarte.

*...Și acele gânduri negre mai nici a muri nu-l lasă:
Cum a intrat el în viață! Cât amar de drept și bine,
Câtă sinceră frăție adusesse el cu sine!
Și răsplata? – Amărârea care sufletu-i apasă...*

În aceste puține rânduri avem lumina și tragedia vieții sale întregi. Filozofia lui nu era reflexul palid al sistemelor abstracte într-o minte străină și supusă, ci a crescut din viață, odată cu sufletul său. Era o natură faustiană, lacomă să cuprindă în pieptul său toate comorile umanității. Era cel mai îndrăgostit de înțelepciunea cărților, dar nu-și lămurise viața la lumina slovelor, ci cărțile căpătau sens mai adânc de la viața pe care a răscolit-o. [...]

*A muri fără speranță! Cine știe-amărăciunea
Ce-i cuprinsă-n aste vorbe? Să te simți neliber, mic;*

*Să vezi marile-aspirații că-s reduse la nimic,
Că domnesc în lume rele, căror nu te poți opune... [...]*

Și acest simțământ pustiitor al zădărniceii oricărei strădanii de a ridica omenirea din propriile ei mizerii îl urmărește pe poet toată viața, ca o umbră a iadului, și-i atinge de buze paharul deznădejdiei pe care nici o dumnezeire n-o poate strămuta de la dânsul. Cu setea lui de a iubi și de a nălța pe oameni, el se vede izolat într-o lume fără iubire și fără entuziasm, care are cu totul altceva de făcut decât să privească la steaua îndepărtată spre care o îndreaptă versul vizionarului.

Această stea o străvede poetul printre negurile trecutului. Durerea că n-o poate aprinde în timpul de față e cu atât mai mare, cu cât el știe că ea a luminat odată pe cerul moșiei noastre. Tragedia unui suflet mare în mijlocul unei lumi egoiste și efeminate: acesta pare motivul cel mai des al suferinței eminesciene.

Oricât de nobilă ar fi această suferință, poetul caută să se ridice din lanțurile ei. Senin și măreț își ia zborul spre înălțimile cugetării, unde soarta i-a așezat și lui un tron nepieritor. De pe acele culmi dumnezeiești el își plimbă privirile de profet de la un cap la altul al existenței și rostește sentința ce mai grozavă ce s-a aruncat vreodată întregului neam omenesc. [...]

Poetul n-a părăsit niciodată cărarea cea mântuitoare. Vrednic și răbdător ca un apostol, el a mers până la capăt în rândul celor aleși. Dintre toți eroii pe cari ni i-a furat mormântul, el a fost sufletul cel mai eroic. Ceilalți luptau voioși, iluminați de visul izbânderelor viitoare. El înainte cu moartea în suflet, încredințat cum era că în cele din urmă destinul îi va smulge din mână spada pe care n-o va încununa nici o biruință.

O singură lumină îl însoțește în acest drum al deznădejdiei. Mereu îi apare înaintea ochilor icoana îngerului

care se apropie lin de patul de suferință al demonului său. Și poetul parcă așteaptă să i se întâmple și lui acea minune a îndurării cerești. A mai descris oare cineva iubirea ca Eminescu?

Copila bălaie din poeziile sale apare într-un cadru de vis, dar visul acesta lucrează asupra simțurilor noastre cu puterea și cu fiorul unei realități. [...] Eminescu vede clar toate momentele ce preced îmbrățișarea iubirii, trecerea de la un simțământ la altul, răpirea ca pe val a ființei dragi, lupta cu ea însăși și, în cele din urmă, predarea. [...] Totul e văzut și trăit: plecarea ochilor la pământ..., trecerea mâinilor pe la tâmples..., închiderea molatică a pleoapelor..., mișcarea de respingere a mâinii și căderea capului pe umărul iubitului. Și toate aceste atitudini externe se împletesc de minune cu mișcările sufletești ale copilei: cu fiorul nelămurit al inimei..., cu acel amestec de durere și de dulceață, de reculegere și de pierdere-de-sine, până culminează totul în acea deplină topire a ființei întregi în căldura îmbrățișărilor fără număr. [...]. Afară de Goethe, în elegia sa *Alexis și Dora*, nu mai cunosc alt poet care să se poată măsura cu Eminescu în această descriere a iubirii, din momentul celei dintâi mijiri a simțământului până la dezlănțuirea furtunoasă a sărutărilor nepotolite. Cât despre poezia clipelor de îmbrățișare din *Călin*, ea poate că nu are pereche în literatura universală.

Două fapte de femeie par a pluti înaintea ochilor poetului. Una e dulcea lui „dragoste bălaie” și pare soră cu Blanca și cu celelalte arătări luminoase din orele sale de reverie. Pe aceasta, chiar după despărțire, el o petrece cu ochii în lacrimi și îndureratul său suflet o binecuvântează încă. Durerea lui știe să ierte și toată vina eternei pierderi o aruncă asupra mersului fatal al acestei vieți care e departe de a fi cea mai bună dintre toate existențele posibile. Cealaltă apare în *Satira a*

patra, Pe lângă plopul fără soț, Luceafărul, Dalila și în câteva mici poezii postume. Aceasta e femeia care își soarbe toată voluptatea vieții din gândul că a putut fi fatală celui ce o iubește. [...] Dar poetul o cunoaște până în cele mai tainice fibre ale inimei. El știe cât de mult o înlănțuie cele pământești și cât de puțin suflet bate „în pieptul unei rochii”. [...] Aceasta i-a sfărâmat cele mai duioase coarde ale sufletului și poetul nici nu suferă măcar că nu-i poate însoți amintirea cu icoane mai frumoase și mai curate. Ca s-o uite cu totul, el se refugiază în nimbul gloriei sale nemuritoare și din înălțimea geniului său aruncă mândre cuvinte de zeu, care pecetluiesc soarta tristă a tuturor celor copleșiți de valurile întâmplării... O lume mult mai frumoasă plutea în închipuirea lui uriașă. Altfel ar fi vrut el să-și vadă neamul, altfel inima omului. Cu sufletul plin de viziuni mărețe, el scoboară în mijlocul lumii de față și ar vrea s-o creeze a doua oară, după un model ideal. Dar ea nu se lasă plămădită altfel de cum este, și, cu cât o privește mai mult în lumina visului său, cu atât o vede mai îndărătnică și mai oarbă la propriile ei mizerii. [...]

...Numai două iubiri, dragostea de neam și de natură nu le-a dezlipit [Eminescu] niciodată de sufletul său. Și cât de frumos se îngemănează uneori la dânsul aceste două simțiri puternice, când ne arată bătaia-de-inimă a firii întregi pentru soarta celui mai încercat dintre popoare! Codrii pricep chemarea cornului războinic al lui Ștefan; râurile și ramurile sunt prietenii lui Mircea; iar în urma oștilor păgâne în risipire, soarele se bucură cel dintâi de biruința armiei române:

*Pe când oastea se așază, iată soarele apune,
Voind creștetele-nalte ale țării să-ncunun
Cu un nimb de biruință...*

Natura era dumnezeirea lui. Inima pe care n-au înțeles-o oamenii, el a dăruit-o mamei sale veșnice. Și ea a răspuns la această dragoste a copilului său. Nu s-a mulțumit să primească în tăcere prinosul de adorare al închinătorului său, ci l-a iubit pe dulcele ei cântăreț și i-a mărturisit adesea ocrotitoarea lui dragoste. Aceasta pare o notă proprie lui Eminescu.

Pădurea caută să-l rețină sub bolțile ei:

*O, rămâi, rămâi la mine,
Te iubesc atât de mult!
Ale tale doruri toate
Numai eu știu să le-ascult.*

Această particularitate a legăturii dintre om și natură apare în contrast cu fondul pesimist al poetului, căci, în afară de poezia sa *Revedere*, unde eternitatea covârșitoare a naturii e pusă față în față cu nestatornicia și nimicnicia soartei omenești, în restul operei sale se poate vedea partea simpatcă ce o ia cerul și pământul la peripețiile vieții umane.

În această privință, Eminescu se deosebește de mai toți poeții pesimiști ai veacului trecut. [...] Poetul român n-ar vrea să se despartă nici după moarte de codrul lui drag și de prietenii săi din cer, luceferii. Și dacă nu va mai pătrunde până la dânsul nici o lumină din țării și nici un sunet din glasul eternei naturi, ar vrea să știe cel puțin că și de atunci s-or zbate apele în preajma sa și vor arde focurile pe dealuri, că talanga va răsună pe aproape, iar teiul sfânt va așterne un giulgiu alb de floare pe noaptea mormântului său. Un astfel de cântăreț al naturii nu putea ieși decât din neamul care a făcut *Miorița*.

El și-a întipărit numele pe toate minunile făpturii și ochiul nostru îl întâlnește în orice unghi al mândrei noastre moșii.

PAGINI UITATE despre EMINESCU

Poate dezlipi cineva de amintirea lui Eminescu acea privesc marea a discului de lună într-un pervaz de nouri? Tabloul acesta a încântat mii și nenumărate generații, dar nimeni nu l-a văzut cu ochiul dumnezeiesc al poetului *Melancoliei*:

*Părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă,
Prin care trece albă regina nopții moartă.
O, dormi, o, dormi în pace printre făclii o mie
Și în mormânt albastru și-n pânze argintie...*

Străbați uimit Cheile Dâmbovicioarei, ori îți ridici din vale privirea pe diadema de argint a Pietrei-Craiului. Sufletul tău crește cu înălțimile împrejurimilor, iar buzele prind a murmura versuri pline de taină din cântărețul *Florii albastre*:

*— Hai în codrul cu verdeață,
Unde-izvoare plâng în vale,
Stânca stă să se prăvale
În prăpastia mareață...*

Cine n-a văzut cosași întorcându-se de la câmp cu coasa de-a umărul, unii veseli încă, cei mai mulți frânți de munca zilei și tăcuți? De-o lature a drumului scârțâie a pustiu cumpăna unei fântâni. În aer se risipește glasul de jale al clopotului din sat. Cine a simțit această poezie tristă a înserărilor rustice și nu s-a gândit măcar o dată la icoanele fugare și la muzica plină de neliniște din acele misterioase versuri în care poetul a pus cel din urmă zâmbet al propriului său sfârșit?

Sara pe deal buciulul sună cu jale...

Parcă toate minunile naturii noastre au fost create numai pentru sufletul său mult iubitor. Parcă ele n-au stărut pe lume decât în nădejdea că le va veni odată cântărețul. Și toate au crescut și mai frumoase, de când s-au oglindit în ochii lui. Întreaga fire trăiește astăzi în raza gloriei lui, – luminează și doinește prin farmecul cântecului său nepieritor.

În veci scumpă inimii oricărui român fi-va amintirea celui mai mare și mai trist dintre visătorii noștri. Își iubea neamul cu durerea de suflet a unui Neculce și cu fanatismul superb al unui Maior. Nimeni n-a cunoscut și n-a scris mai bine limba doinelor și a cronicelor bătrâne. Nimeni n-a simțit atât de viu frumusețile naturii mari și n-a vorbit cu atâta duiosie de codrul secular, fratele de suferință al românului.

Dar prea a sângerat adânc la priverile eternele păcate ale firei omenești! Iar simțământul neîndurat că toți secolii noștri nu sunt decât o bășică de spumă în marea veșniciei a pus o umbră puternică între inima lui și farmecele existenței pământești.

De aceea și-a chemat atât de timpuriu moartea; iar cea din urmă Parce s-a grăbit să se apropie de căpătâiul său, căci nici o dorință a oamenilor n-o ascultă soarta cu atâta bunăvoință ca rugăciunea din suflet a stingerii de veci.

În grupa de marmură închinată morților de sculptorul Bartholomé se vede, la sfârșitul tristului convoi, o figură de o frumusețe clasică, pe jumătate întoarsă înspre feericele plaiuri ale vieții și, cu mâna la gură, trimițând cel din urmă și cel mai dornic sărut tuturor fericirilor cari au rămas departe... departe de tot. Pe Eminescu nu ni-l putem închipui astfel în clipa morții. Împăcat cu sine însuși și cu mersul neșovăitor va fi înaintat el spre hotarele negrei împărății. Sau, dacă s-a uitat totuși înapoi, cea din urmă lacrimă ce va fi strălucit pe genele lui a fost pentru soarta celor ce au rămas încă în viață, și cel

PAGINI UITATE despre EMINESCU

din urmă salut al său îl va fi trimis codrului, dragului său codru din Țara-de-sus.

Convorbiri literare, 1909, nr. 6, p. 588 – 598

Note. Panait Cerna (1881 – 1913), poet, colaborator la „Convorbiri literare“, la „Sămănătorul“, doctor în filozofie de la Leipzig (Germania), prețuit îndeosebi de Maiorescu. A tipărit în 1900 *Poezii*, – dar a decedat prematur, tânără speranță a literaturii și culturii noastre. La moartea lui, în 1913, Arghezi a publicat un mișcător articol, cuprins acum în seria de *Scrieri*, vol.27 (1975) din care cităm: „Cerna s-a deosebit de concurenții săi literari și prin talent, și prin înfățișare morală. Arta lui, departe de a se asemana cu abilitatea trivială a scriitorilor mai noi, are adâncimi care orientează scrisul lui literar spre poezia mare. Cu Cerna credem că pierde o personalitate intelectuală atotstăpânitoare și un poet de rasă mare“(p. 82). Din păcate, Cerna pare un scriitor uitat; nu e în manuale, nu e reeditat, iar unele dintre numeroasele recente istorii ale literaturii române abia îl consemnează; eseul lui asupra lui Eminescu din care am citat, atestă însă un scriitor adevărat.

D. ANGHEL și ȘT. O. IOSIF

LUI EMINESCU

*O, Doamne, câtă vreme rămasă înapoi!
Unde ești tu acuma și unde suntem noi,
Nevârstnicii romantici, sentimentali de ieri
Care plângeam cu tine și-a tale mari dureri
Ni le-nsușeam, asemeni acelor neoflți
Ce se visau aieve pe cruce răstigniți;
Și resimțeam tot chinul, batjocura ș-amarul
Ce le-ndurase-odată și Crist urcând Calvarul...*

*Sunt ani de-atunci... și astăzi nevârstnicii de ieri
Au încercat ei înșiși cumplitele dureri,
Au suferit și dânsii și-au plâns cu-adevărat;
Ca tine nopți de trudă adesea au vegheat,
Slujind plini de credință divinului tău cult,
Și cine știe dacă n-au suferit mai mult,
Lipsiți de-aripa largă a geniului tău...*

*Azi când plutești dincolo de bine și de rău,
Când nu mai simți pe frunte cununa grea de spini,
Pătrunși de pietate, ca niște pelerini,
Ți-aducem ție altă cunună mai bogată, –
Căci sunt și flori pe lume ce nu mor niciodată...*

*Ca pelerini cucernici, trudiți de lungul drum,
Ne ridicăm privirea spre tine și acum,
Abia ne dăm noi seama ce sfânt și mare ești,
Ce sus, tot mai puternic, mai mândru strălucești,*

PAGINI UITATE despre EMINESCU

*Umplând tot orizontul cu raza ta cea clară,
Întocmai cum pe lume luceafărul de seară,
Pe cerul gol de stele răsare timpuriu...
Ca-n zori tot el să steie aprins cel mai târziu..*

București, 10 iunie 1909

*Eminescu, număr comemorativ,
Botoșani, 16 iunie 1909*

IOAN SCURTU

MIHAIL EMINESCU

*Icoana stelei ce-a murit
Încet pe cer se suie,
Era pe când nu s-a zărit,
Azi o vedem și nu e.*

Acum un sfert de veac cine ar fi crezut că geniul lui Eminescu va chema, într-o cetate a comerțului, floarea intelectualității românești la o sărbătoare a culturii? Cine ar fi putut profeti că tocmai pe malurile Dunării, în vârtejul muncii economice, goana milioanei va încremeni o clipă, liniștea sufletelor va stăpâni cetatea brațelor încordate și un monument de pietate și de admirație va resări de sub vălul sur al vieții de toate zilele, evocând pe cel mai mare și pe cel mai idealist poet al neamului nostru?

Fapta gălățenilor este un semn de biruință al vremii celei nouă în viața noastră publică. Însuflețirea pe care dâșii au trezit-o în toate straturile sociale, în toate ținuturile culturii românești, adevărate o dată mai mult cât de puternică a devenit, după eforturile atâtor generații, conștiința unității sufletești a românilor de pretutindeni. Serbărilor istorice de la Blaj și Iași gălățenii adaugă o nouă manifestare a culturii noastre, pe care încep a o recunoaște și prețui chiar străinii.

În fața monumentului închinat lui Eminescu au răsunat cuvântările acelora cari aduc solia credinței tuturor românilor în steaua culturii noastre. Școalele au defilat pe dinaintea poetului „nemuritor și rece”, vestind zile și mai frumoase pentru cartea și arta românească. Iar departe de tot, în largul cuprins al hotarelor graiului și sângelui nostru, mii și zeci de

mii de cetitori tăcuți vor răsfoi cu evlavie operele lui Eminescu și se vor adăpa din fagurul dulce al versului său.

Ce mare, ce fericită schimbare numai în douăzeci și doi de ani!

Astăzi Eminescu nu mai este poetul tragic, încins de geniul nebuniei și deplâns de nemângâieții săi admiratori. Din împărăția Nirvanei eterne, pe care și-a dorit-o, el se întoarce cu laurii geniului care a biruit moartea. În conștiința literară a zilelor noastre, el a devenit de mult maestrul atotstăpânitor, „dătător de legi și datini“. Din lumea lui, în care se simțea „nemuritor și rece“, noi îl chemăm ca pe îndrumătorul nostru cel luminat.

Cetit și admirat a fost totdeauna Mihail Eminescu. Cel mai strălucit critic al său, d-l Titu Maiorescu, ne-a dat demult sinteza clasică a personalității lui. Dar, în masele cetitorilor, Eminescu era cunoscut numai ca un genial poet al durerii, al suferințelor umane, fatale, universale și eterne, ca un pesimist.

Astăzi, Eminescu ne apare ca un astru nou, ca un poet național și universal în aceeași vreme, ca un cântăreț al tuturor simțirilor și gândirilor ce pot frământa un suflet: poet al iubirei, al naturii, al trecutului, al cosmosului, al gloriei și durerilor neamului său, al fericirilor și nefericirilor intime și al jalei universal omenești.

În noua lumină, idealismul poetului ține cumpăna pesimismului și personalitatea sa își arată toate bogățiile nebănuite.

Dar ne mai apare Eminescu și în aureola unui cugetător profetic al neamului nostru, unui luptător pentru bunurile sale supreme, unui *erou* al literaturii și culturii noastre moderne. Comoara de studii, articole, cugetări ascunse atâta vreme sub colbul manuscriselor sale, ne-a dat abia de curând pe adevăratul și întregul Eminescu.

Astăzi, poetul genial, pe care-l admiră și străinii, este nu numai cetit și admirat – , este și *înțeles pe deplin de cetitorii săi români*.

Flacăra, I, 1911, nr. 1, p. 7

Note. Ion Scurtu (1877-1922) a fost, se poate spune, cel dintâi eminescolog care și-a axat cercetările sale literare, filologice, istorice pe opera lui Eminescu, publicând o ediție atent întocmită a poeziilor eminesciene antume, sub titlul *Lumină de lună*, pe care Eminescu și-l notase într-un moment al intenției sale de a-și aduna laolaltă poemele tipărite la „Convorbiri literare”. Ion Scurtu a făcut un doctorat la Leipzig (1903), studiind proza Poetului, iar în 1905 a adunat la un loc articolele, comentariile, însemnările lui Eminescu din „Curierul de Iași”, din manuscrise. Dar Ion Scurtu nu ne-a putut da tot ce întrevedea în vasta creație a geniului eminescian, murind la 45 de ani, după ce a fixat câteva adevăruri esențiale despre opera lui Eminescu, deschizând noi perspective de cunoaștere și înțelegere a acestui „*erou*” (subliniat de I. Scurtu) al literaturii și culturii moderne“.

I. PETROVICI

1. ETERNITATE

S-au împlinit două decenii de la moartea lui Eminescu. Dacă trăia, nu ar fi numărat nici șazece de ani. Am fi avut o figură mai mult – și poate cea mai mare – în galeria noastră de bătrâni iluștri; încă un român după care trecătorii și-ar fi întors capul să se uite, și a cărui mână s-ar fi străduit fiecare să o strângă, măcar o singură dată, socotind aceasta ca o mare zi a vieții; numele său, ce șade astăzi încremenit pe piatra unui tîntirim, ar fi plutit nu mai puțin falnic pe valul mișcător al vieții, în caldele chemări ale amicilor și pe plicul numeroaselor răvașe ce i le-ar fi adresat admiratorii; am fi avut în locul jubileului funebru în care am sărbătorit cu pietate, dar și cu amărăciune, două decenii de la moarte, aniversarea încântătoare din ianuarie viitor, când Eminescu ar fi împlinit șazece de ani de viață; sărbătoarea fără pereche pe care clasică lui modestie ar fi îngăduit-o poate, la care s-ar fi strâns românii tuturor ținuturilor, a căror răzlețire sângera așa de tare inima marelui poet, o sărbătoare de fericire și frenezie obștească, – căci nu pot face neamului meu rușinea de a crede că moartea lui Eminescu a fost o condiție neapărată a recunoașterii și proslăvirii lui de azi.

Asupra lui Eminescu a fost greu de vorbit întotdeauna. Opera lui multilaterală a cerut, pentru a fi zugrăvită, colaborearea criticilor, neajungându-i niciodată discernământul unui singur om. Cu atât mai mult e greu aceasta, în aceste clipe solemne, când – încă în sfera comemorării – Eminescu apare ca un idol căruia vii să i te închini, mulțumit că îl găsești în acel colț de cer, care acopere pământul patriei tale, când mâna care ar ține scalpul analizei mai poartă tremurătoare și cădelnița

adorării. Cel mult poți face acum câteva caracterizări generale, cel mult în extazul pios al admirării, prin ceața privirilor amețite, mai poți să-ntrezărești marile contururi ale idolului contemplat...

Pentru români serviciile aduse de Eminescu sunt incomparabile, însemnătatea lui cu totul extraordinară. Lui îi datorăm în măsura în care nu mai datorim nimănui două lucruri care ne privesc așa de aproape: întinderea hotarelor limbii și a granițelor fericirii noastre. Până la el, limba românească își împlântase flamura ei modestă pe ținuturi înguste și de-o însemnătate potrivită. Abia era organul dorurilor vagi și neanalizate, a exploziilor de suprafață, a eleganțelor ușoare de salon. Eminescu a fost eroul care, luptând cu greutate ce nu putuse nimeni să le biruiască, avântându-se prin ape fără vaduri, prin locuri fără de poteci, „*Așezând genunchi și mână când pe-un colț, când pe alt colț*“, a izbutit să se scoboare – cu flamura limbii noastre – în fundurile adânci și întunecate ale simțirii, și să se ridice pe înălțimile sublime ale întrezăririlor filosofice. De acum înainte, grație lui, putem porni și noi înspre acele regiuni îndepărtate, fără a cere protecție străină, ci numai la adăpostul dulce al pavilionului limbii românești. Cine a fost în stare să exprime mai bine, și care limbă se poate mândri a fi oferit un veșmânt mai propriu gândului de viitoare năruire a lumii, decât așa cum apare limba noastră în rândurile următoare?

*În prezent cugetătorul nu-și oprește a sa minte,
Ci-ntr-o clipă gându-l duce mii de veacuri înainte:
Soarele, ce azi e mândru, el îl vede trist și roș
Cum se-nchide ca o rană printre nori întunecoși,
Cum planeții toți îngheață și s-azvârl rebeli în spaț,
Ei, din frânele luminii și a soarelui scăpați;*

*Iar catapeteasma lumii în adânc s-au înnegrit,
Ca și frunzele de toamnă toate stelele-au pierit;
Timpul mort și-ntinde trupul și devine vecinicie,
Căci nimic nu se întâmplă în întinderea pustie.
Și în noaptea neființii totul cade, totul tace,
Căci în sine împăcată reîncep-eterna pace...*

Dar Eminescu a mai lărgit încă un rând de hotare: pe acele ale fericirii noastre. El, nemulțumitul, el, pesimistul, amărât de nestatornicia iubirilor ce-o clipă le trezise – iubiri, care, dat fiind marele lor obiect, se cuvenea să dureze cel puțin cât ar fi durat poetul, dacă nu cât inima în care s-au deșteptat... Eminescu este totuși unul din aceia cari au contribuit la sporirea fericirii, în toate acele inimi unde dânsa poate să aibă un răsunet mai prelung. A exprima desăvârșit durerea este într-o măsură a te elibera de ea. Opera lui Eminescu oferă o splendidă expresiune pentru dureri care sunt ale tuturor, dar pe care, cei mai mulți nu pot să le rostească, decât în vorbe scurte ori lamentări banale, și care își dau cei dintâi seama cât de puțin au ajuns să spună din ceea ce i-a zguduit. Atâția înamorați de vremuri dispărute, atâția alții, mărginiți în a nu-și cunoaște lumea decât din pipăirile privirii, în fine alții cari se despart pentru vecie, după ce o clipă îi învâluise aceeași umbră de arbor și aceeași umbră de noroc, – atâția fără număr în luptă cu durerea, care vor găsi în opera lui Eminescu alinări oricât de fugitive, îngânând după nevoie cutare sau cutare stihuri minunate, unde nu-i nuanță de simțire care să n-aibă glas, unde nu-i moment al zguduirii care să nu fi primit expresiune. Limba românească a întins-o prin locuri unde n-a mai fost; fericirii noastre a deschis perspective ce până la dânsul nu erau. Aceasta a făcut-o Eminescu în câțiva ani de viață și la o vârstă când mai nimeni nu are vreo

însemnătate. Repercutarea numelui său va fi eternă, nepieritoare opera lui, care nu a fost o rază trecătoare, ci este „un fulger lung, încremenit“.

1909

Eminescu comemorativ,
Album artistic,
literar, Iași, 1914

Note. Evocarea rolului lui Eminescu în dezvoltarea limbii și a literaturii române, pune aici în lumină două aspecte fundamentale ale operei poetului: înnoirea și înnobilarea limbii, în sinteza vastă a expresivității fondului ei istoric-popular și – în sens filosofic – capacitatea de plasticizare a stărilor de conștiință despre care adesea spunem că sunt greu sau imposibil de exprimat. Poetul a vorbit în numele tuturor, tâlcuind tensiunea afectivă, izvorâtă din durere, iubire, singurătate etc. Și aceste adevăruri le spunea I. Petrovici, eminentul nostru profesor de filozofie, ale cărui cursuri le-am urmat în 1941-1944 (când era și ministrul Educației); le spunea, la începutul secolului, când lipseau, aproape cu totul, studiile asupra operei poetului, când însă la Iași, Ibrăileanu deschidea calea analizelor pertinente asupra originalității creației eminesciene. Datat 1909, articolul a fost tipărit însă la un sfert de secol de la moartea poetului, în 1914; autorul lui va reveni după alte decenii, în 1939, cu alte pagini memorabile, asociind, ca totdeauna, lirismul cu viziunea filozofică, într-o elegantă sinteză de elemente definitorii pentru opera poetului.

2. POEZIA FILOSOFICĂ LA EMINESCU

Semicentenarul morții lui Mihai Eminescu este desigur un moment potrivit pentru a se inventaria încă o dată moștenirea rămasă de la acest geniu formidabil, răsărit fără veste în mijlocul nației noastre, și care, într-o viață foarte scurtă, a semănat constelații bogate și strălucitoare pe firmamentul aproape gol al culturii românești, unde abia scânteiau ici și

colo puține stele răzlețe, pe lângă alte biete luminițe, la care trebuia să te uiți – pentru a le desluși efectiv – cu telescoape uriașe, a căror lentilă era mai mult patriotică, decât științifică. Opera de poet-miracol și de prozator-artist a lui Mihai Eminescu a fost multilaterală, posedând fațete numeroase, în fiecare dintre marile ei despărțituri.

Una din aceste fațete e – se știe – poezia filosofică, deosebit de reputată, și în jurul ei îmi voi răstrânge cele câteva reflecții comemorative.

Eminescu era un adevărat gânditor, pe care îl preocupau adânc marile probleme ale existenței. Așa de mult îl chinuiau ideea sensului vieții și destinul nostru cosmic, încât nu se da eventual îndărăt să-și sprijine uneori speculațiile sale metafizice pe considerații oculte de magie și astrologie. Lucrul se vede limpede din proza sa literară, atât cea publicată, cât și [cea] din unele fragmente rămase în manuscris.

Eminescu a fost – oșebit de vraja darului său de expresie – un spirit mediativ, avid să surprindă tainele firii, ori măcar să încadreze mersul evenimentelor în rosturi adânci și generale.

Cu toată activitatea sa de ziarist militant, nu va fi niciodată, cred, confuzie sau șovăire în ce privește rubrica unde trebuie așezat, din acele două în care el însuși divide omenirea, într-o poezie rămasă în manuscript:

*E împărțită omenirea
În cei ce vor și cei ce știu.
În cei dintâi trăiește firea,
Ceilalți o cumpănesc și-o scriu.
Când unii ȋes la haina vremii,
Ceilalți a vremii coji adun,
Viața unii dau problemii,
Ceilalți în cumpănă o pun.*

Înaltele sale însușiri meditative și ochiul său de filosof, Eminescu le-a transportat și-n opera sa poetică, exprimând adeseori, în cadența fascinantă a silabelor, pe melodia unor ritmuri răpitoare, idei filosofice profunde, care largesc orizontul viziunii și înalță comprehensiunea spiritului nostru. Desigur, nu există poezie fără acea incantație specifică pe care o zămislește potrivirea muzicală a cuvintelor și, sub raportul acesta, Eminescu a fost meșterul tuturor meșterilor. Dar în deosebire de-o concepție mai nouă, care ar vrea să reducă total poezia la vraja pură a sonorităților, fără preocupare de sens, ba chiar admitând cu seninătate nonsensurile și contrasensurile, poezia eminesciană ne oferă, în veșmântul scânteietor al versului, un fond înalt de idei, în desăvârșita ordonanță a înlănțuirii logice. Eminescu a înțeles că frumusețea poetică nu elimină cu necesitate conținutul inteligibil și razele gândirii raționale, ci numai le înglobează și evident le depășește, prin exigența unei forme de prezentare, vibrantă și răscolitoare, la care filosofia profesională nu este desigur ținută și de care, firește, se poate dispensa.

Temperamentul reflexiv al lui Eminescu îl face să semene gânduri luminoase, care explică lucrurile filosoficește, chiar în poezii care nu sunt propriu vorbind filosofice. Iată de pildă în poezia *S-a dus amorul*, cum încearcă să explice – și asta nu cu pură înșirare de vorbe – necesitatea ca o iubire să se stingă, din chiar caracterul ei exagerat și exclusiv:

*Prea mult un înger mi-ai părut
Și prea puțin femeie
Ca fericirea ce-au avut
Să fi putut să steie.*

*Prea ne pierdusem, tu și eu
În al ei farmec poate,
Prea am uitat de Dumnezeu
Precum uitaram toate.*

*Și poate că nici este loc
Pe-o lume de mizerii
Pentru-un atât de sfânt noroc
Străbătător durerii.*

Câteodată însă, în alte poezii, reflecția filosofică, furișată de obicei pretutindeni în opera eminesciană și apărând măcar sub forma unei simple fulgerări, câteodată, zic, se îngrămădește, devine temă centrală și atunci mai ales se poate vorbi de o poezie eminamente filosofică.

Desigur, zborul filosofic al lui Eminescu capătă îndeobște forma supremă a viziunii metafizice. Problema existenței, a structurii ei fundamentale, a originii sale și a sensului ei definitiv, – iată ceea ce mai ales obsedează spiritul acestui geniu și iată ce ne prezintă, în gânduri repetate, sub magia unei exprimări uimitoare, unde osebit de muzica ei măiastră, colorile plastice ale pictorului reușesc să fixeze parcă în linii precise lucruri care aparțin, în genere, ținutului eteric al gândirii abstracte.

Cine poate uita bunăoară măreția cutremurătoare cu care ni se descrie în Scrisoarea I-a, fie geneza lumii din haosul care odihnea nepătruns, fie pieirea eventuală în aceeași genune a ființei:

*În prezent cugetătorul nu-și oprește a sa minte,
Ci-ntr-o clipă gându-l duce mii de veacuri înainte:
Soarele, ce azi e mândru, el îl vede trist și roș
Cum se-nchide ca o rană printre nori întunecoși,
Cum planeteii toți îngheață și s-asvârl rebeli în spaț,
Ei, din frânele luminii și ai soarelui scăpați;
Iar catapeteasma lumii în adânc s-au înnegrit,
Ca și frunzele de toamnă toate stelele-au pierit;
Timpul mort și-ntinde trupul și devine vecinicie,
Căci nimic nu se întâmplă în întinderea pustie.*

*Și în noaptea neființii totul cade, totul tace,
Căci în sine împăcată reîncep-eterna pace...*

Fără să fi ajuns în speculația sa teoretică – ale cărei urme febrile le păstrează mai cu seamă numeroase frânturi rămase în manuscris – fără să fi ajuns la o închegare unitară, la o concepție sistematică de ansamblu, putem afirma totuși că Eminescu înclina către idealismul metafizic, teorie care face din lumea sensibilă un vis fragil al spiritului nostru, în orice caz o realitate episodică și nefundamentală, la urma urmei greu de deosebit de-o simplă nălucire.

«În fapt, zice Eminescu, lumea-i visul sufletului nostru. Nu există nici timp, nici spațiu – ele sunt numai în sufletul nostru. Trecut și viitor e în sufletul meu, ca pădurea într-un sâmbure de ghindă, și înfinitul asemenea, ca reflectarea cerului înstelat într-un strop de rouă...»

Sau alt pasagiu:

«Nu știu dacă cineva s-a visat vreodată elastic... că poate crește, se poate umfla, se poate contrage... Dacă pe un asemenea om nu l-ar trezi nimene din somn, el ar trăi o viață întreagă c-o lume reală și pipăită, că în somn se pipăie tot așa de bine ca-n trezie... și dac-ar dormi toată viața lui, nici în minte nu i-ar veni să se îndoiască, că aceasta este natura lui... Dacă s-ar trezi puțin înainte de-a muri, ar crede din contră c-a adormit și că visează. O lume ca nelumea este posibilă, neîntreruptă fiind de-o altă ordine de lucruri.»

În sfârșit, încă un scurt citat, tot din *Sărmanul Dionis*: «Cine știe dacă nu trăim într-o lume microscopică și numai făptura ochilor noștri ne face s-o vedem în măsura în care o vedem?»

Această tendință idealistă, care face din lumea tangibilă o realitate secundară, poate chiar iluzorie, ce nu-și are substanța ei în sine, îl face pe Eminescu să simpatizeze cu deosebire pe

filosofii cu concepție similară: Parmenide, Platon, Kant, Schopenhauer, din al căror tezaur de idei se inspiră adesea, împrumutând diferite teme – mai cu seamă din Schopenhauer, care elaborase mai pe înțeles filosofia lui Kant, adăugându-i, ca supliment, considerații pesimiste asupra dorințelor infinite ale făpturii noastre, legate indisolubil de suferință, asupra lipsei de scop a existenței, asupra himerei progresului, asupra întoarcerii în neființă, de unde, printr-o eroare inițială, a pășit în sbuciumul sterp al ființării voința de-a trăi...

Iată câteva exemple, dintre cele mai caracteristice de asemenea teme, transfigurate de haina poeziei: două versuri din *Mortua est!*

*A fi? Nebunie și tristă și goală,
Urechea te minte și ochiul te-nșală.*

Versuri din *Împărat și proletar* cu alte considerații pesimiste:

*Al lumii-ntregul sâmbur, dorința-i și mărirea,
În inima oricărui i-ascuns și trăitor,*

.....

*În veci aceleași doruri mascate cu-altă haină,
Și-n toată omenirea în veci același om –
În multe forme-apare a vieții crudă taină,
Pe toți ea îi înșală, la nime se distaină,
Dorinți nemărginite plantând într-un atom.*

Câteva versuri din *Rugăciunea unui dac*, care zugrăvesc confuzia indistinctă care a premers genezei cosmice:

*Pe când nu era moarte, nimic nemuritor,
Nici sâmburul luminii de viață dătător,*

*Nu era azi, nici mâne, nici ieri, nici totdeauna,
Căci unul erau toate și toate erau una.*

Câteva strofe din alte două poezii care zugrăvesc caracterul iluzoriu al progresului și schimbării:

*Tot ce-a fost ori o să fie
În prezent le-avem pe toate,
Dar de-a lor zădărnice
Te întreabă și socoate.*

sau

<i>Cu mâne zilele-ți adaogi,</i>	<i>Se pare cum că alte valuri</i>
<i>Cu ieri viața ta o scazi</i>	<i>Cobor mereu pe-același vad,</i>
<i>Și ai cu toate-astea-n față</i>	<i>Se pare cum că-i altă toamnă,</i>
<i>Deapururi ziua cea de azi.</i>	<i>Ci-n veci aceleași frunze cad.</i>

În sfârșit, nu putem să nu amintim, în această conjunctură, versurile schopenhauriene din *Scrisoarea IV*, în care îndrăgostiții sunt invitați a se dezbăta, depoezităndu-se complet iubirea de sex, la spatele căreia operează brutal geniul speciei, preocupat de perpetuare și absolut străin de orice idealitate sau de orice milă [față] de suferințele individuale:

*Nu trăiți voi, ci un altul vă inspiră, – el trăiește,
El cu gura voastră râde, el se-ncântă, el șoptește...
Nu simțiți c-amorul vostru e-un amor strein? Nebuni!
Nu vedeți c-acea iubire serv-o cauză din natură?
Că e leagăn unor viețe ce semințe sunt de ură?
Nu vedeți că râsul vostru e în fiii voștri plâns,
Că-i de vină cum că neamul Cain încă nu s-a stins?*

Firește, reflecțiunile filosofice ale lui Eminescu nu se înfundă toate în negurile metafizice; altele sunt mai terestre și se raportează bunăoară la comportarea individului sau a colectivității. Mai citez un exemplu și din acest domeniu, o superbă și veridică descriere psihologică, poate chiar o intuiție profetică. E tocmai pasagiul din *Scrisoarea I-a*:

*Astfel încăput pe mâna a oricărui, te va drege,
Rele-or zice că sunt toate câte nu vor înțelege...
Dar afară de acestea, vor căta vieții tale
Să-i găsească pete multe, răutăți și mici scandale –
Astea toate te apropie de dânșii... Nu lumina
Ce în lume-ai revărsat-o, ci păcatele și vina,
Oboseala, slăbiciunea, toate relele ce sânt
Într-un mod fatal legate de o mână de pământ;
Toate micile mizerii unui suflet chinuit
Mult mai mult îi vor atrage decât tot ce ai gândit.*

Iată – plecând de la o intuiție psihologică – povestirea unui întreg sistem de biografii moderne, încărcate de amănunte fără importanță, în care amenință să ne înecă toată noblețea și toată latura excepțională a omului înfățișat!

Vom trece foarte repede peste întrebarea dacă în poezia lui Eminescu există o filosofie originală sau numai teme împrumutate. Chestiunea originalității ideilor nu interesează în poezie, unde importă pur și simplu originalitatea expresiei și noutatea formei. Vom pretinde, totuși, că ntr-o oarecare măsură, o formă originală și o expresie superioară aruncă unele rășfrângeri și asupra conținutului, pe care îl clarifică, îl luminează în corpuri obscure, izgonind rămășițe de umbră și de confuziune, – ceea ce constituie măcar o ușoară preînnoire a însuși fondului de idei. De altminteri, chiar speculația filosofică pură e pe jumătate artă.

Desigur, arta unei concepții filosofice se vedește mai înainte de toate prin construcția și armonia sistemului, iar din punctul acesta de vedere și Spinoza, și Hegel au fost mari artiști, fără să fi fost înzestrați și cu talentul autentic al expresiei. Dar nu e mai puțin adevărat că darul expresiei fericite contribuie și dânsul la limpezirea și relieful ideilor, chiar la exacta lor înfățișare și nu se poate spune că talentul poetico-stilistic al unui Schopenhauer sau Bergson nu a contribuit cu nimic la natura specifică a fondului lor filosofic. Dealtfel, metoda metafizică predilectă rămâne cu necesitate raționamentul prin analogie, iar mecanismul acestei metode e înrudit de-aproape cu funcțiunea imaginativă care creează metafore și comparații poetice... De câte ori la Schopenhauer, și la Bergson, imaginile luminoase nu țin loc de argumente!

Dar toate acestea convenite și folosite pe cât posibil în avantajul gândirii eminesciene, faptul care rămâne esențial e că valoarea unei poezii filosofice nu atârână de originalitatea ideilor (problemă care nici nu se pune), ci de măiestria formulelor, de forța expresiei, de strălucirea veșmântului. În privința aceasta, poesia filosofică a lui Eminescu beneficiază și dânsa, la fel cu toate creațiile sale poetice, de darul unei forme incomparabile, – minunată și prin potrivirea meșteșugită a cuvintelor, și prin puterea de sugestie a imaginilor, și prin vraja armonioasă a cadenței.

Versurile eminesciene sunt așa de definitive și exprimă cu așa perfecțiune anumite situații, idei ori sentimente, încât acel care le știe pe de rost și le poate murmura în legătură cu vreo circumstanță asemănătoare, va fi în măsură să-și trăiască, infinit mai puternic și mai viu, stările prin care trece și care, fără magia acelor formule, s-ar fi împrăștiat poate în suflet, stingându-se ca niște scântei inconsistente.

Convorbiri literare, 1939 (volum omagial),
nr. 6-7-8-9, p. 744-752

GALA GALACTION

EMINESCU ZIARIST

Anul 1876 e unul dintre cei mai triști ani din viața lui Eminescu. La 1 iunie e destituit din postul de revizor școlar. La 16 iulie – dat în judecată. La 15 august, același an 1876, Raluca Iminovici, mama lui Eminescu, moare și este înmormântată la Ipotești (era în vârstă de 60 de ani). În sfârșit, poetul ajunge gazetar... Deocamdată și cu destulă greutate i se dădu locul de administrator, redactor și corector la foaia publicațiilor oficiale a Curții de apel din Iași, intitulată *Curierul de Iași*, cu salariul de una sută lei lunar, iar mai târziu una sută cincizeci lei.

Din vara anului 1876 și până în toamna anului 1877, Eminescu administrează, scrie și corectează partea neoficială a *Curierului de Iași*. În 1877, toamna, Eminescu fu silit să plece de la această publicație, fiindcă nu putu să primească nici una din următoarele două propuneri pe care i le făcea un domn Mircea avocat, om practic și, se vede treaba, directorul tipografiei la care se tipărea *Curierul*. D-l Mircea avea nu știu ce slăbiciune pentru primarul de atunci al Iașilor, d-l Pastia. Un valoros organ politic, zis *Steaua României*, combătea pe d-l primar. Directorul tipografiei îi propune lui Eminescu: „Apără pe primar și n-o să-ți pară rău!” Eminescu refuză cu naivitate, spunând: „Fiindcă nu-l cunosc pe d-l Pastia nici de bine, nici de rău, nu pot nici să-l apăr, nici să-l înjur”. Atunci d-l Mircea, om experient și plin de sănătate, o ia altfel: „Bine, frate, dacă nu poți să-l aperi, las' că-l apăr eu; da știi ce? Să spunem lumii că d-ta ești autorul articolelor mele”. Eminescu refuză și mai categoric. „Nu vreau ca stilul d-tale să treacă drept al meu...” Firește că bietul d-l Mircea nemaiputând înțelege nimic din atitudinea lui Eminescu l-a dat afară, sau Eminescu a trebuit să plece, ceea ce e cam tot una... Își inaugurase rău noua

meserie! Era semn vădit că nu se va pricopsi nici la București, unde amicii săi politici îl cheamă în toamna anului 1877 și-l fac prim redactor la ziarul *Timpul*.

Și aici, în București, Eminescu pășește cu stângul. Începuse războiul ruso-turc. Armata noastră trece Dunărea. Eminescu, uitând că e ziarist opoziționist, scrie un însuflețit articol întru slăvirea armatelor române. Bietul poet și-a găsit beleaua cu unul dintre frunzașii partidului în opoziție.

Suntem în epoca de fier a vieții lui Eminescu. Șapte ani de zile Eminescu face gazetărie, devastează frumoasele grădini ale sufletului său – pentru coloanele unui ziar politic –, se luptă cu sărăcia, cu datoriile, cu capriciile, cu trădările biete sale firi descumpănite, cu suferințele trupești și, împărțindu-și nopțile nedormite între poezie și scrisorile către Veronica Micle, cade într-o dimineată în ghearele nebuniei.

Orice am zice și orice am face, nu vom putea niciodată să gonim suspinul remușcării din inimele noastre. Nu s-a găsit în țara noastră, în anii 1877 – 1883, când s-au făcut atâtea averi mari, când din ogoarele României au ieșit atâtea milioane și când atâtea mediocrități și nulități naționale se lăfăiau în slujbe de mii de franci, nu s-a găsit pentru Eminescu decât istovitorul post de redactor prim, unic și universal la ziarul *Timpul*!?

M. Eminescu, col. „Români celebri”,
1914, p. 87 – 89

Note. La cererea Editurii „Flacăra”, tânărul scriitor G. Galaction a scris o micromonografie despre poet, folosind documentarea destul de restrânsă care-i stătea atunci la îndemână, în special monografiile și studiile lui I. Scurtu, Zaharia, Pătrașcu, amintirile lui Slavici, Negruzzi, Panu, Maiorescu etc. Evocarea, pe înțelesul tuturor, are stilul dens și colorat. Această micromonografie era a doua din colecție, după aceea a lui Vlaicu, aviatorul erou, mort în 1913 la încercarea lui de a trece Carpații cu avionul. Precizările despre ziaristica eminesciană sunt sumare, dar fundamentale pentru conturul moral al poetului.

TEODOR V. ȘTEFANELLI

EMINESCU ȘI „ROMÂNIA-JUNĂ“

Societatea academică „România-Jună“ era pe atunci o societate tânără, încheată în urma stăruinții patriotului bucovinean Alecu Hurmuzachi din cele două societăți anterioare studențești, adică din „România“ și „Societatea literară și științifică“. Ea avea foarte mulți membri din toate țările locuite de români și era deci lucru firesc că la început nu domnea acea unitate de vederi ce am fi dorit-o, deoarece tinerii din deosebitele țări doreau, fiecare în felul lui, să impună timbrul lor particular mersului societății.

Cea mai însemnată cauză de fricțiune era ortografia și direcția nouă, croită prin criticile lui T. Maiorescu și susținută și propagată prin revista *Convorbiri literare*. Pe acest câmp se dădeau cele mai dese lupte în societate, studenții fiind despărțiți în două grupuri. În fruntea grupului ce susținea direcția nouă în ortografia românească și lupta pentru ortografia *Convorbirilor literare* stau Eminescu și I. Slavici și aderenții lor erau studenții cei din România și cei din Bucovina, afară de Ioniță Bumbac. Acesta, împreună cu cea mai mare parte a studenților din regatul Ungariei, combătea cu cea mai mare înverșunare direcția nouă și ortografia societății Junimea din Iași, numindu-i pe junimiști și pe aderenții lor cosmopoliți lipsiți de orice patriotism. Conflictele acestea se resimțeau la toate întrunirile studențești și chiar la lucrările pregătitoare pentru serbarea comemorării lui Ștefan cel Mare ce avea să se țină în anul 1871 în Putna. [...] Grupul căruia aparținea Eminescu era mai puternic, pentru că avea mai mulți aderenți, și astfel concluziunile votate în ședință erau deocamdată în favoarea acestui grup și astfel, sub patronajul

lui, s-a făcut și serbarea în vara anului 1871. Eminescu, aderent însuflețit al direcțiunii noi și al serbării din Putna, a luat parte activă la toate aceste lupte, dar în modul lui liniștit, lipsit de orice pornire violentă și de acuzațiuni dușmănoase și când era să se aleagă Comitetul pentru serbarea din Putna, el a stăruit din toate puterile ca să iasă aleși tinerii din grupul direcției noi și a dat concursul său acestui Comitet al cărui președinte era Ioan Slavici. Spre acest scop a plecat el la Cernăuți și de acolo au dirijat, împreună cu Pamfil Dan, lucrările preparative pentru serbarea din Putna, până la sosirea prezidentului Slavici. De la Cernăuți a plecat apoi la Putna și a luat acolo parte activă la toate lucrările.

Amintiri despre Eminescu,
1914, p. 73 – 75

Note. Capitolul din care am citat are drept subtitlu: „*Petrecherile studențești; certele pentru ortografie, pentru direcția nouă și pentru serbarea de la Putna*”. Se știe că Eminescu ne-a lăsat în manuscris detalii numeroase despre aceste controverse ale „Societății academice România-Jună”, însemnări în cea mai mare parte reproduse în antologia, atât de instructivă și azi, a lui I. Scurtu: *M. Eminescu, Scrieri politice și literare*, I, 1905, despre care T. Ștefanelli, „membru al Academiei Române”, nu spune un cuvânt, cum nici studiul temeinic, cel dintâi de adâncime, cu bună documentare asupra vieții și operei poetului, de același Scurtu (în germană), nu-i amintit. I. Slavici scrisese și el pagini memorabile despre Eminescu la Viena și despre serbarea de la Putna; *Amintirile* lui au fost adunate în volum abia în 1924, la un deceniu după volumul din care am citat mai sus, care conține numeroase amănunte din viața poetului, având anexe extrase din cataloagele școlare de la Cernăuți și reproduceri de manuscrise eminesciene. Între Ștefanelli și Slavici se situează *Amintirile din Junimea* ale lui I. Negruzzi, fundamentale pentru cunoașterea poetului, a epocii și a istoriei celebrei societăți literare ieșene. Reținem însă din rândurile de mai sus caracterul realist și vizionar al tânărului poet, atașat definitiv „noii direcții” și principiului fonetic în scrierea românească.

C. RĂDULESCU-MOTRU

1. UNICITATEA OPEREI

Notița biografică scrisă de d. Titu Maiorescu pentru *Poeziile* lui Mihail Eminescu, ediția Socec din 1889, începea cu următoarele cuvinte, care serveau și drept motivare a notiței: „Tânăra generație română se află astăzi sub influența operei poetice a lui Eminescu. Se cuvine dar să ne dăm seama de individualitatea omului care a personificat în sine cu atâta strălucire ultima fază a poeziei române de astăzi”.

Cuvintele d-lui T. Maiorescu au fost acum douăzeci de ani o curajoasă apreciere a poetului, atât de contestat până atunci: astăzi însă, spre gloria aceluia a cărui moarte se comemorează în momentul de față, ele au nevoie de o completare încă și mai curajoasă. Convingerea noastră a celor de astăzi este că sub influența operei poetice a lui Mihail Eminescu se vor afla, de acum înainte, nu numai generațiunea sau generațiunile cari l-au apropiat, ci toate generațiunile care-l vor urma, și prin acestea întreaga cultură românească.

Opera lui Eminescu a pătruns până într-atâta mentalitatea celor ce vorbesc și scriu românește, că urma ei nu se mai poate șterge pe veci: frumusețea „verbului” eminescian va sta încrustată deasupra, între podoabele sufletului românesc, cât timp acesta va exista.

Acea ce face însă să crească și mai sus valoarea operei lui Eminescu este și faptul unicității sale. În istoria culturii române de până astăzi, influența lui Eminescu este unica influență durabilă care are de origine o personalitate română; celelalte influențe pe care le întâlnim, și care sunt foarte numeroase și foarte intense, sunt cu toate venite din origină sau străină, sau anonimă. Trăim, acei ce aparținem culturii române,

sub o presiune puternică de influențe diverse, – unii pretind chiar că aceste influențe sunt așa de diverse, că ele suprimă unitatea culturii însăși, – și cu toate acestea, când încercăm și stăruim să cunoaștem persoanele care au creat aceste diverse influențe, ne găsim înaintea unor nebulozități pe care, în lipsă de altceva, le botezăm cu denumirile vagi de „apusul“, „spiritul timpului“, „progres“ etc. Nici un nume de persoană română de care să se lege o influență durabilă și de la care să pornească o școală în adevăratul înțeles al cuvântului. Eminescu doar, – singurul.

Când un poet, un orator sau un gânditor român își dă un veșmânt sentimentelor și gândirii lui, sub acest veșmânt se regăsește cu ușurință ceea ce vine de la Eminescu; restul vine de la anonimi sau de la persoane creatoare ce aparțin altor neamuri, – căci de aceste sunt multe, negreșit! Singura influență personală recunoscută este aceea a lui Eminescu. Pecetea pe care a aplicat-o geniul acestui poet pe ceara sufletului românesc este singura pecete care nu s-a ros de dintele vremii și care are caractere citește pentru orișicine; pecetea altora a durat cât a durat și viața lor trupească. Nemuritor în înțelesul permis al cuvântului este numai Eminescu. Pe seama cărei cauze se poate pune această deosebire în favoarea lui Eminescu? După părerea noastră pe seama următoarei cauze: Mihail Eminescu este dintre toți scriitorii noștri acela care a reușit să exprime cel mai bogat fond de gândire și de emoțiune idealistă în cea mai curată limbă românească. Când cuvântul limbii sale materne era insuficient pregătit ca să îmbrace fondul unei gândiri înalte, el n-a sacrificat fondul și nu a schilodit nici cuvântul, ci a muncit și le-a făcut pe amândouă să corespundă. Limba sa era muncită, dar nu chinuită; ea este cum trebuie să fie în viitor, în urma transformării naturale, venite prin cultura timpului. Mihail Eminescu a anticipat munca pe care după dânsul va face-o

inteligența generațiilor viitoare; el și-a găsit pentru patimile și dorurile sale veșmântul cel mai trainic care să le asigure viața:

*Multe flori sunt, dar puține
Rod în lume o să poarte;
Toate bat la poarta vieții,
Dar se scutur multe moarte.*

Ca și florile sunt dorurile și patimile unui suflet:

*Ca și flori în poarta vieții
Bat la porțile gândirii,
Toate cer intrare-n lume,
Cer veșmintele vorbirii.*

Dar câte nu se scutură moarte, lipsite fiind de veșmântul trainic al vorbirii! Și așa s-au scuturat dorurile și patimile atâtor scriitori, care au socotit că este de prisos să mai muncească pentru a-și croi veșmintele vorbirii.

Mihail Eminescu a muncit mult în această privință. Nu este alt scriitor care să fi controlat ca dânsul întocmirea fiecărei propozițiuni și a fiecărui cuvânt. Poate Caragiale încă și poate și puțini alții dintre cei de astăzi. [...] Eminescu a muncit la alegerea fiecărui cuvânt și a fiecărui sunet chiar. Manuscrisele sale, câte le avem, sunt o dovadă pentru aceasta. Când te găsești înaintea acestor manuscrise și privești la mulțimea corecturilor așezate pe mai multe caturi, când citești nesfârșitele variante ale atâtor versuri și poezii întregi, ai impresia că te găsești înaintea unui om care caută cu stăruință ceva. Imagine după imagine se înșiră, „bat la porțile gândirii”; maestrul controlează, înlocuiește, – în sfârșit alege. Recitește versul; era tocmai ce trebuia pentru ca gândirea să apară

limpede ca un cristal... Eminescu caută în adevăr ceva; caută o formă personală și adecvată gândirii sale; se caută pe sine însuși. Și s-a găsit. Aici stă tot misterul nemuririi acestui poet.

Procesul culturii române întregi s-a depănat în mic, dar concentrat în munca lui Mihail Eminescu. Acea „căutare de sine“ a lui este „căutarea de sine“ a culturii române întregi. Bat la porțile acestei culturi atâtea gânduri și atâtea doruri... Vântul de apus le aduce pe unele, suflul pământului, în care se odihnesc strămoșii, le ridică pe altele; și toate cer veșmintele vorbirii, ca să poată intra în viața poporului nostru. Eminescu a fost primul care a deschis acestor gânduri ale acestor doruri o poartă de intrare spre o viață durabilă.

De aceea este și natural ca aceia care vin după dânsul și sunt împinși spre misiunea aceleiași „căutări de sine“ să fie sub influența lui. Școala lui Eminescu este prin excelență școala culturii neamului.

Eminescu comemorativ, 1914

2. CUVÂNTARE OMAGIALĂ LA ACADEMIA ROMÂNĂ

– 16 iunie 1939 –

În acești 50 de ani, care ne despart de ultimul an al vieții sale, gloria lui Mihai Eminescu a mers înălțându-se. Pentru cunoscătorii în ale literaturii, mare poet a fost Eminescu încă după primele sale poezii, publicate în revista *Convorbiri literare*; și mai ales, după prețuirea pe care aceste poezii o găsesc în scrierile lui Titu Maiorescu din 1872, intitulate „Direcția nouă în poezia și proza românească“. La un cult eminescian, – căci de un adevărat cult se bucură azi Eminescu, – s-a ridicat apoi, an după an, opera lui Eminescu în ochii publicului românesc. În această ridicare a fost o continuitate perfectă. Nici o influență

de modă trecătoare. Cultul eminescian a fost produsul direct al adâncirii conștiinței literare în lumea noastră românească. În Mihai Eminescu noi am ajuns a recunoaște pe cel mai reprezentativ maestru al nostru. El este pentru noi aceea ce este Goethe pentru germani, Shakespeare pentru englezi, Dante pentru italieni. Este geniul în care s-au întâlnit, deopotrivă de ridicate, puterea de invențiune cu aceea de reflexiune critică. În poezia și proza lui, simțirile cele mai caracteristice ale vieții noastre naționale și-au găsit o expresiune artistică și nepieritoare. El a fost maestrul care a știut alege metalul pur și nobil din minereul brut al sufletului nostru.

Academia Română are mândria să constate că, prin membrii și prin posibilitățile pe care i le dă organizarea sa, ea a contribuit, încă de la început, la cunoașterea cât mai largă și mai bună a operei lui Eminescu. Într-o bună măsură, opera marelui nostru poet poate fi socotită ca înfiată Academiei, prin grija părintească, pe care unul dintre membrii acesteia, Titu Maiorescu, a purtat-o manuscriselor, corespondenței, precum și la tot ce a rămas scris de mâna lui Eminescu. Pe baza acestor manuscrise, încredințate Academiei de Titu Maiorescu, au început, de îndată după moartea poetului, primele cercetări bibliografice, care au dat la lumină numeroase variante în alegerea motivelor și formelor de inspirație, și care au înlesnit o mai adâncă cunoaștere a operei întregi.

Între primii cercetători ai manuscriselor lui Eminescu, o spunem iarăși cu mândrie, au fost doi dintre funcționarii Academiei: Ilarie Chendi și Ion Scurtu, care munceau modest sub direcțiunea lui Ioan Bianu.

Pe baza corespondenței rămase de la Eminescu, un membru al Academiei, G. Bogdan-Duică, a întreprins o vastă reconstituire a condițiunilor în care Eminescu și-a desfășurat activitatea sa publicistică. După dânsul, mulți alții, iarăși

membri ai Academiei, i-au urmat pilda. Prin studii de reviste, prin conferințe publice, prin discursuri ocazionale la serbările publice, aproape toți membrii Academiei, din secția literară și istorică, au luat parte la răspândirea operei lui Eminescu și la interpretarea ei din toate punctele de vedere. [...]

Negreșit, Academia nu-l revendică pe Mihai Eminescu exclusiv pentru sine, – personalitatea lui este prea mare, pentru ca să poată încăpea în sânul unei singure instituții –, dar Academia ține totuși să se știe că în sânul ei și-a găsit genialul poet primii săi prețuitori, iar că moștenirea sa de manuscrise nicăieri nu și-ar fi putut afla un loc în păstrare, înconjurat de o pietate mai sinceră, ca aici, în patrimoniul Academiei.

Convorbiri literare, 1939,
nr. 6 – 7 – 8 – 9, p.732 – 734

Note. Între cele două articole ale filozofului, academician mai târziu, om de mare cultură, de mare prestigiu, este un sfert de secol, dar era aceeași credință în geniul eminescian: „cel mai bogat fond de gândire și de emoțiune idealistă, în cea mai curată limbă românească”. E semnificativă repetarea cuvântului *muncă* – *muncit*, legat de înalta exigență artistică a Poetului care ținea să găsească „cuvântul ce exprimă adevărul” cugetului și al simțirii sale, insistând în variante succesive, multe și uimitoare, pentru a găsi adevărata formă expresivă pentru „veșmintele vorbirii”...

În 1939, când s-a comemorat o jumătate de secol de la dispariția Poetului, C. Rădulescu-Motru rostea, ca președinte, un omagiu solemn al Academiei. Era anul care încununa, prin ediția critică nouă a Poeziilor antume, înfăptuită de Perpessicius, seria de studii și cercetări, de ediții și biografii menite a pune în relief originalitatea, adâncimea, modernitatea gândirii și artei eminesciene. De reținut această constatare formulată în forul academic cu toată autoritatea înaltei erudiții și a adeziunii la adevărul obiectiv: „Cultul eminescian a fost produsul direct al adâncirii conștiinței literare în lumea noastră românească”. Ceea ce nimeni atunci nu se gândea să conteste – de la elev de școală primară la academician și la maeștrii literelor, precum Sadoveanu, Goga, Arghezi, Blaga, Rebreanu – toată lumea participa la acest cult, – măsura înaltă, luminoasă a spiritualității noastre...

G. IBRĂILEANU

MIHAI EMINESCU

S-au împlinit [în 1919] treizeci de ani de la moartea lui Eminescu.

Dar în vara anului 1889 a murit numai omul. Poetul murise mai demult, în 1883, de când a încetat pentru totdeauna ceea ce fusese „Eminescu“.

Opera lui Eminescu are o vechime destul de mare, mai ales într-o literatură a cărei vârstă totală e de o sută de ani. Iar dacă ne gândim că de la apariția primelor sale poezii bune, a acelor care marchează trecerea de la poezia adolescenței la aceea a tinereții, la poezia „eminesciană“, au trecut aproape cincizeci de ani, atunci opera lui Eminescu ne apare în perspectiva unui trecut foarte îndepărtat.

Și cu toate acestea, Eminescu este tot așa de nou și de actual ca și acum cincizeci de ani. Ba nu, este și mai actual, pentru că atunci abia era înțeles, și de cătră foarte puțini, de naturile cele mai sensibile și de spiritele cele mai cultivate ale vremii.

Toți scriitorii noștri, anteriori, contemporani și posteriori lui Eminescu, au îmbătrânit ori încep să îmbătrânească. Numai el rămâne pururi tânăr, rămâne eternul confident al sufletelor sensibile și visătoare.

De la apariția lui Eminescu și până azi, s-au perindat atâtea școli literare, atâtea curente și atâtea mode, care uneori păreau că-l întunecă, dar el rezista mereu și apărea din nou strălucitor ca și luceafărul lui.

Și a fost o vreme când admirația pentru el avea caracterul unui fetișism exclusivist. Era între 1880 și 1900, când apăreau în pragul tinereții acei care aveau zece-douăzeci de ani mai puțin decât Eminescu, când, cu alte cuvinte, apăreau

pe scenă acele generații din care se recrutează, în orice literatură, comprehensivii extremi, discipolii, când apăreau acei care puteau spune cu Vlahuță:

*Tot mai citesc măiastra-ți carte,
Deși ți-o știu pe dinafară...*

Generațiile de mai târziu n-au mai avut sufletul eminescian și n-au mai găsit în opera maestrului expresia *nuanței* sufletului lor, căci atmosfera morală din țară se schimbase. Acei care au venit mai pe urmă nu l-au mai admirat ca discipoli, așa zice ca partizani frenetici, ci ca simpli cetitori care gustă în opera scriitorului pe poetul sentimentelor general omenești.

Eminescu este nu numai cel mai mare scriitor român. El este o apariție aproape neexplicabilă în literatura noastră. El a căzut în sărmana noastră literatură de la 1870 ca un meteor din alte lumi. Întâmplarea a făcut ca unul din cei mai mari poeți lirici ai secolului al XIX-lea, secol atât de bogat, cel mai bogat în lirici, să se nască la noi, într-un colț din fundul Moldovei.

Iar dacă ne gândim la calitatea pură și profundă a lirismului său, dacă ne gândim la faptul că Eminescu a apărut într-o literatură începătoare, fără tradiții, fără modele, fără limbă literară fixată; dacă ne mai gândim că el a avut de luptat cu mizeria, cu boala, cu obtuzitatea mediului și răutatea oamenilor, dacă mai adăogăm că opera lui, creată în condiții așa de grele, a fost înfăptuită până la vârsta de treizeci și trei de ani, până la vârsta când un poet de o așa puternică gândire abia începe să devină ceea ce e menit să fie – atunci poate avem dreptul să spunem că în Eminescu natura crease pe cel mai mare liric modern și că, geloasă de propria-i operă, i-a plăcut să sfarme de timpuriu minunata oglindă în care s-a răsfrânt atât de încântător.

Impresia, cu nimic comparabilă, pe care o face Eminescu asupra cetitorului se explică, credem noi, printr-un caracter special al poeziei lui, pe care ne vom încerca să-l definim în rândurile următoare.

Am observat altădată că poeziile lirice ale lui Eminescu sunt fără „subiect” și că, ceea ce e aproape același lucru, Eminescu n-are poezii ocazionale.

Eminescu nu cântă incidentele unei iubiri, ci iubirea; nu cântă farmecele unei femei, ci femeia; nu ne dă crâmpie separate din natură, colțuri de peisagii, ci ceea ce este mai general în natură. Că, pentru a reda generalul, utilizează culori ale particularului, aceasta se înțelege de la sine. Dar ceea ce vrea să ne dea e generalul, iubirea, femeia, natura.

Cercetarea manuscriselor sale, tipărite sub numele nedrept de „postume”, dovedește în chip experimental adevărul acestei observații. În manuscrisele sale găsim uneori poezii ocazionale, în care omul și-a notat sentimentele și din care poetul a extras, în urmă, poezia definitivă cu caracter general, curățită de tot accidentalul faptelor și de tot particularul sentimentelor. Chiar când Eminescu, ca să pornească, începe cu un fapt mai particular, *niciodată însă de la un incident*, avem de observat în primul rând că faptul particular nu are caracterul curat personal și excepțional și, în al doilea rând, că Eminescu se ridică imediat la general și universal. În legătură cu aceasta, vom aminti că, din toate preocupările privitoare la ideea națională și la politică, consemnate în multe sale articole de ziar, ceea ce a străbătut în poezia sa este *Doina* și *Satira III*, chintesențierea voluminosului bagaj de fapte, de idei și de sentimente din proza sa politică și socială. Și aceeași lipsă de ocazional și în filosofia sa poetică pesimistă. Aproape nici o tânguire personală, nici o zugrăvire de mizerii particulare, ci din toate suferințele personale, din toate

observațiile și experiențele particulare – sinteza, chintesența, generalizarea, așadar aruncarea schelelor pe care s-a ridicat și plutirea în sferele superioare ale contemplației pure.

Din toate aceste rezultă că sentimentul din opera lui Eminescu, față cu sentimentele trăite, zilnice ale *omului*, este ca ideea generală față cu imaginile sau ideile particulare din care este abstrasă.

Și, totuși, aceste extracte de sentiment nu sunt stări de suflet abstracte. Ele au o intensitate și o căldură mai mare decât toate sentimentele incidentale din care sunt extrase. Sunt sumă psihologică. Aceste sentimente sunt generale ca o idee și totuși concrete, vii și tulburătoare ca cea mai profundă emoție.

Sentimentul *acesta* al lui Eminescu nu mai este legat cu un incident din viață. Cu incidentele din viață erau legate sentimentele incidentale, ocazionale, din care a rezultat sentimentul general din opera sa.

Acest sentiment este acum o stare emoțională, un ton al sufletului. Din punctul de vedere al procesului de creațiune, sentimentul este *a priori*. Textul este consecutiv, este exteriorizarea, „*justificarea*” sentimentului. Textul este libretul la muzica de sentimente din sufletul poetului.

Libretul acesta i-l dă imaginația sa bogată și complexă. Dar poetul nu cere imaginației decât strictul necesar pentru a-și exprima emotivitatea. De aceea Eminescu, așa de strălucit în imagini, este totuși așa de econom, așa de concis și de scurt. De aceea, în poezia lui nu găsim mai niciodată imaginație pentru imaginație, ca de pildă la Victor Hugo. (Același lucru și în privința „ideilor” sale, care nu sunt decât un stimul, ori o *abutisare* a emotivității sale, ori mai degrabă o formă a acestei emotivității, emoția față cu viața și cu natura, spaima lui în fața realității tangibile și intangibile – *pesimismul* său.). Imaginația este serva supusă a sentimentului. Ea nu are rol decât să

exprime sentimentul. De aici caracterul de imaterialitate al poeziei sale lirice, idealitatea ei. Deci aici, în sfârșit, lipsa de subiecte, de ocazional.

Îndărătnic și superb disprețuitor al realității banale, Eminescu alege din imaginile realității elementele care convin sentimentului său și, idealizându-le, le combină liber în vederea textului adecvat muzicii sale din suflet.

La minimum de „realism”, el își exprimă emotivitatea printr-o combinație simbolică de imagini, și nu prin imagini, din chiar domeniul faptelor legate, în experiența-i proprie, cu sentimentul dat. Așa, muzica funebră din suflet, produsă de regretul după un amor defunct în genere, are ca libret zugrăvirea unui sinistru peisagiu boreal (*De câte ori, iubito...*). Alteori, simbolul e mai apropiat (*Luceafărul*). Adesea, muzica din suflet încheagă o sumă de imagini culese de-a lungul vieții și înrudite prin sentimentul comun ce le-a provocat (*Melancolie*). De câteva ori, muzica se traduce printr-o înscenare romantică, care, sub forma aparentă a baladei, este expresia unui sentiment, de pildă a nostalgiei care îi cântă în suflet (*Povestea teiului*). De cele mai multe ori, sentimentul, de obicei regretul după trecut, rechemarea fericirii imposibile îmbracă forma unei elegii de amor, într-o scenă mai trăită, mai realistă, deși totuși parcă dintr-o lume de vis (*S-a dus amorul...*).

Mai înspre particularizare, mai înspre „realism”, ar începe poezia de confidență personală, cu subiect, ocazională, dar în zădar vom căuta în Eminescu exemple pentru asemenea gen.

Această poezie de sentimente generale, exprimată printr-un material de imagini strict necesar, prin textul cel mai scurt cu putință, are puterea sugestivă a muzicii.

Ca și muzica, poezia lui Eminescu, prin sentimentul ei general, prin lipsa ei de subiect și de ocazional, îți transmite cu cea din urmă intensitate o stare emoțională generală, pe

care o umpli cu propriile-ți sentimente, pe care o colorezi cu propriile-ți evenimente sufletești. De aici și sentimentul de colaborare al cetitorului – „cetirea printre rânduri” – iluzionarea lui, credința naivă în adevărul ficțiunii din operă, de aici *sugestivitatea* lui Eminescu.

Ca și muzica, poezia lui Eminescu scoate din enormul inconștient stări nebănuite de suflet, pe care le lasă cu nelămuritul lor și, exprimând inexprimabilul, ne face cunoscut, în clipe de fulger, profundul sufletului nostru. De aici senzația infinitului, a lucrului în sine, a „voinței” lui Schopenhauer, pe care ne-o dă poezia lui Eminescu.

Ivan Turgheniev, poate cel mai mare poet în proză al omenirii, ajungând cu povestirea la momentul supremei melancolii a unui erou al său, se declară învins de greutatea analizei și, ca să arate printr-un cuvânt profunditatea sentimentului de care e cuprins personagiul său, zice că numai muzica ar putea s-o exprime. Eminescu a învins de multe ori această greutate, realizând imposibilul.

Dar muzica aceasta profundă a lui Eminescu a mai căpătat prestigiul unei alte muzici, aceea a versului său hipnotic, combinată din sonorități de silabe, de ritmuri și de rime:

*Adormind de armonia
Codrului bătut de gânduri,
Flori de tei deasupra noastră
Or să cadă rânduri-rânduri...*

*Dându-mi din ochiul tău senin
O rază dinadins...*

*Acele dulci cuvinte
De care azi abia mi-aduc
Aminte...*

PAGINI UITATE despre EMINESCU

Note. Eseul lui Ibrăileanu a apărut în iunie 1919 în „Însemnări literare” din 22 iunie, la Iași, când se împlineau 30 de ani de la dispariția tragică a Poetului; l-a inclus, acest eseu, apoi în volumul *Note și impresii* (p.178-189), de unde îl preluăm, pentru că autorul lui s-a impus ca o autoritate în studiile eminesciene, dându-ne și o ediție a *Poeziilor* (antume), înaintea lui Perpessicius, ediție care cuprinde numai poeziile tipărite de Poet, criticul negând dreptul de a se publica ceea ce Eminescu a ținut doar în sertar, nefinisat pentru tipar. Dar Iorga, Călinescu, Noica, Perpessicius au susținut dimpotrivă, că fiecă rând scris de Eminescu trebuie tipărit, căci deja la începutul acestui secol s-au publicat poezii postume și culegeri de folclor ale Poetului. Mai târziu, se știe cum s-a supralicitat chiar valoarea *Postumelor* (Negoîtescu, Papu), și mulți editori au tipărit ediții de *Poezii* ale lui Eminescu, incluzând, selectiv, și cele mai importante *Postume*, precum Murărașu, Creția, ediția noastră recentă în 2 volume (1998).

LUCIAN BLAGA

1. POEZIA LIRICĂ A LUI EMINESCU

Eminescu desăvârșește opera poetică a unui veac întreg, al cărui aluat atâția l-au frământat, pregătindu-i drumul. Cu înclinări de gândire mare, ce îmbrățișează lumea, stăpân pe cultura veacurilor, el și-a putut încerca geniul în cele mai diverse genuri literare; și o sporire a știut aduce oriunde a încercat o nouă exprimare a sufletului. Vremea bărbăției și-o cizelează din ce în ce mai nemulțumit de sine în versuri de structură fără de păcat. Sonetele sale strâng în zale strict croite duioșii și melancolii de toamnă, peisagii și măreții trecute; supt metalul sunător al formei rezistente, veșnica trecere tresare în vorbe vechi. Poezii în care picurii de ploaie curg pe ferestre ca lacrimi, – și foile veștede îi vin în prag ca scrisori ale morții – îi cad tot mai des din condei; în singurătate, insul-poet tremură într-o nesfârșită atmosferă și ceață de amurg. Sfâșietoare îi pătrund ființa despărțirile de părul blond, de lume și de sine.

*De-al meu propriu vis mistuit mă vaiet,
Pe-al meu propriu rug mă topesc în flăcări...
Pot să mai reviu luminos din el ca Pasărea Phoenix?*

Astfel se întreabă într-un moment de cumplită deznădejde poetul; și câțiva ani de tristă boală a sufletului au dovedit că: nu. Amintiri elegiace vin pe urmă să închidă cu un sărut un suflet ce a suferit prea mult.

Cu dragoste de adevărat romantic Eminescu s-a apropiat de geniul poporului și a creat pe motive auzite printre frunze de codru admirabilele sale poezii în formă populară. Codrul tomnatic, părăsit de păsări, devine un sugestiv simbol pentru

sufletul pustiit al poetului; mai mult chiar: un simbol al unui mare suflet anonim ce împreună pe toți aceia care au îndrăgit tăcerea și negațiunea. Cuvintele împrumută înțelesuri nouă, încă nedestăinuite. Nuanțările de gând și emoție înmiindu-se ca undele unui lac, joacă în curcubeie aproape imperceptibile.

Introducere la *Eminescu, Poezii lirice*,
Cultura națională, 1923

2. FONDUL FILOSOFIC AL LIRISMULUI EMINESCIAN

În vremea când studia, în străinătate, *Lumea ca voință și reprezentare* a lui Schopenhauer, bogată în afinități măturisite cu filosofia Vedelor din îndepărtatul Orient, era la modă. Comun cu cele două filosofii, Eminescu va avea deci pesimismul metafizic. El se închină unității supreme a tuturor lucrurilor, care se identifică uneori cu nimicul, alteori cu o existență abstractă mai presus de orice ființă sau neființă, alteori cu durere. Durerile lui înseși par a izvorî cu prisosință din această mare durere universală. Poetului îi place să descrie această stare ce premerge lumii, contopindu-se totuși în eternitate cu ea. Contrastele și unitatea termenilor contradictorii sunt mijloacele sugestive cu care fixează acel indefinibil nemărginit: „Pe când nu era moarte, nimic nemuritor... unul era toate și totul era una”. Sau „Pătruns de sine însuși odihnea cel nepătruns”; sau : „vis al morții eterne e viața lumii-ntregi”. Pesimismul său metafizic trimițându-și ecourile în viață, împrumută nuanțe foarte variate. În *Rugăciunea unui dac* e energic, cu brațe viguroși înălțate spre veșnicul repaos. În *Scrisoarea întâia*, al cărei fragment filosofic reamintește foarte de aproape imnul către soare din *Rigveda*, e muiat în

scepticism; plin de amărăciune e în *Împărat și proletar*.

În ce măsură îl impresionează durerea ce-o simte în jurul său se poate vedea și din aceea că durerea e aproape unicul motiv care-l îndeamnă să se ridice pe scările contemplației la înalte considerații filosofice, – fie că vede această durere în forma unor mari nedreptăți sociale, fie că o ghicește în tăcerea aproapelui, fie că el însuși e din belșug copleșit de ea.

Eminescu e de o rară îndrăzneală în poetizarea gândurilor. Plasticizarea ideii se îndeplinește cu atâta stăruință, încât totdeauna câștigă liniile sigure și culoarea vânjoasă a unei viziuni surprinse cu ochiul. Amintim numai monumentalul tablou strâns în două versuri care sensibilizează, stârnind vaste ecouri sufletești, o celebră teorie cosmogonică: „Dar deodat’ – un punct se mișcă... cel întâi și singur. Iată-l cum din chaos face mumă, iară el devine Tatăl”.

Dorind să ne coborâm în suflet gândurile din adânc trăite ale poetului, va trebui să ne oprim îndeosebi asupra *Scrisorilor*. În ritmuri grele și largi, cum se cuvine pentru niște vedenii cosmice sau pentru întâmplările de veacuri ale istoriei, se cântă aici deșertăciunea gloriei (și poate și a marilor gânduri?); – omul e așa de mic și de neînțelegător, natura atât de trecătoare cu umbrele ei, încât unicele lucruri ce se desprind frumoase din imensa deșertăciune rămân: luna și liniștea. Cu Schopenhauer s-ar tălmăci: arta și nirvana. Arta? Poezia? Nu! Nici acestea. În vremea de astăzi e ridicol să mai „visezi”, – și dealtfel ce-ar putea să cânte în versuri ispititoare? Prezentul se răsfață în patimi și neghiobie; murdăria a crescut într-atât, că și dragostea a pierit, nemairămânând decât cea învățată în „academiile de știință a zinei Vineri”.

Cântăreț prin excelență romantic, Eminescu își întoarce privirile spre trecut cu patimă aprinsă de o imaginație înstrăinată de multiplul rău al realității. Trecutul plin de măreții ce privesc întrebătoare prin veacuri nu și-a găsit în literatura noastră

o mai învingătoare înviere de vis decât icoana clocotitoare a luptelor lui Mircea cu Baiazid. Din refugiul său prin vremi de demult, poetul osândește clipa de față cu cuvinte aspre de proroc. Furia satirei are plesne de foc. Dar face să râzi? În cele din urmă prezentul nu e vrednic măcar de osteneala biciuirii.

Cu timpul, se pare că însuși poetul, în fața durerii, a deșertăciunii, a relelor, a mizeriei, a veșnicei treceri s-a resemnat, ajungând la o neclintită atotputernicie de stoic, privind viața cu „patosul distanței”:

*Nu spera și nu ai teamă,
Ce e val ca valul trece;
De te-ndeamnă, de te cheamă,
Tu rămâi la toate rece.*

*Introducere la M. Eminescu,
Poezii filozofice, 1923*

Note. Tânărul poet și filozof din 1923, L. Blaga, a comentat cu o intuiție adâncă fondul, ideile dominante ale liricii eminesciene, punând în lumină de la început „contrastetele”, dar și unitatea contrariilor, într-o gândire dialectică specifică, potrivit aforismului formulat chiar de Eminescu: „Antitezele sunt viața” (Ms. 2258, f. 222). Blaga a reținut un fapt fundamental în sursele inspirației eminesciene: *durerea*, care „e aproape unicul motiv care-l îndeamnă să se ridice pe scările contemplației la înalte considerații filozofice”. Ar trebui adăugat imediat: și *revolta* stârmită de injustele rânduiri ale vieții, ale istoriei, ale destinului uman atât de apăsător pentru poet, – pentru a înțelege sensurile complexe ale poemelor sale filozofice.

3. TÂNĂRUL VOIEVOD

Emitem anume părerea că, întocmai cum americanul se identifică subconștient cu căpetenia indiană, sau omul balcanic cu haiducul, tot așa Eminescu personal pare a se fi identificat și el cu un ideal subconștient, cu totul particular:

anume cu acela al „tânărului Voievod“. Voievodul român, icoană luminoasă alcătuită din suprapunerea mai multor imagini din epoca de istorie românească dinaintea lui 1500, este pentru Eminescu efigia secretă, care-l absoarbe, care-i compensează insuficiențele, care îl magnetizează. Subconștientul, raportarea la un ideal voievodal ia proporții de identificare. Subconștient, Eminescu se vedea un tânăr voievod. Acest fapt apare lămurit, uneori numai „personant“ în poezia lui. În unele poezii identificarea se declară în termeni neîndoielnici. În poezia *Doina* e evocat Ștefan cel Mare. Poetul apelează la marele Voievod să execute ceea ce el însuși ar face:

*Ștefane, Măria ta,
Tu la Putna nu mai sta;
Las-arhimandritului
Toată grija schitului... etc. ...*

Luceafărul (simbol al Ideei-Eminescu) întrupându-se:

*Părea un tânăr voievod
Cu păr de aur moale,
Un vânăt giulgi se-ncheie nod
Pe umerele goale.*

Nu e nevoie să aruncăm pe cântarul documentației *Scri-sorilor*, unde epoca voievodală e evocată insistent și tematic. Că Eminescu a fost atras de epoca voievodală e o remarcă simplisimă, care n-a scăpat până acum, desigur, nici celui din urmă elev de liceu. Tematica aceasta e însă numai semnul vizibil al unor atitudini și stări sufletești, care emană dintr-un nucleu mai profund al personalității lui Eminescu. Susținem din parte-ne, cu hotărâre, că identificarea subconștientă cu

„tânărul voievod“ face parte integrantă din structura și substructura sufletească a lui Eminescu. Una din poeziile cele mai desăvârșite ale lirismului eminescian este fără nici o îndoială răvașul, pe care tânăra odraslă voievodală îl scrie „dragei sale de la Argeș mai departe“:

*De din vale de Rovine
Grăim, Doamnă, către Tine,
Nu din gură, ci din carte,
Că ne ești așa departe.
Te-am ruga, mări, ruga
Să-mi trimiți prin cineva
Ce-i mai mândru-n valea Ta:
Codrul cu poienele,
Ochii cu sprâncenele;
Că și eu trimite-voi
Ce-i mai mândru pe la noi:
Oastea mea cu flamurile,
Codrul și cu ramurile,
Coiful nalt cu penele,
Ochii și sprâncenele.
Și să știi că-s sănătos,
Că mulțămind lui Cristos,
Te sărut, Doamnă, frumos.*

Această minune poetică (câte s-au scris la fel în literatura universală?) nu poate fi produsul simplu al unei preocupări tematice, nici rezultatul aplecării unui poet romantic asupra unui subiect, ce-i cădea întâmplător în mână. Poezia izbucnește prea firesc și prea organic, decât să ne putem declara mulțumiți cu o asemenea interpretare. Lirismul lui Eminescu, de forme îndelung muncite, cu o pasiune

lionardescă pentru desăvârșirea aceluiași motiv, ia aspecte de un firesc și de o atât de sugestivă, vâjnoasă și fragedă în același timp, naivitate, tocmai în clipa când el poate, în sfârșit, să scrie ca un „tânăr voievod“, acel alter ego subconștient al său. Dincolo de tematica istorică-romantică ce poate fi și accesorie, identificarea cu tânărul voievod e un coeficient structural al poetului, un coeficient fără de care Eminescu nu ar fi Eminescu. Poetului i se pare că pădurea îi șoptește:

*În al umbrei întuneric
Te asemăn unui prinț,
Ce se uit-adânc în ape
Cu ochi negri și cuminți;*

*Și prin vuietul de valuri,
Prin mișcarea naltei ierbi,
Eu te fac s-auzi în taină
Mersul cârdului de cerbi;*

Imaginea Voievodului îl obsedează, ea e definită, ea devine metaforă, debordând de semnificații. Iată, de pildă, Codrul i se pare un asemenea Voievod:

*Împărat slăvit e codrul,
Neamuri mii îi cresc sub poale,
Toate înflorind din mila
Codrului, Măriei Sale.*

*Lună, Soare și Luceferi
El le poartă-n a lui herb,
Împrejuru-i are dame
Și curteni din neamul Cerb.*

E aci o viziune voievodal-sacrală despre natură. Natura păstrează astfel la Eminescu ceva din aerul voievodal-sacral și atunci când „Voievodul” nu mai apare, ca termen explicit, în evocările sau în descripțiile sale. Eminescu cântă natura în așa fel, că ea devine un cadru, în care se simte prezența unui Voievod, chiar și atunci când Voievodul nu e amintit în nici un chip. Ca un alter ego mai profund, „tânărul Voievod” este oarecum subiectul liric subînțeles, implicat, al poeziilor. Codrul, marea, luna, lacul, dealul, valea – sunt cântate de mulți poeți, de către cei mai mulți, dar așa cum le cântă Eminescu, toate acestea, codrul, marea, luna, lacul, dealul, valea – dobândesc nu știm ce particulară domnească demnitate, aproape sacrală; parcă în mijlocul lor ar fi permanent prezent un invizibil tânăr Voievod. Oare acea melancolie specific eminesciană nu derivă între altele și din dezacordul între realitatea conștiinței și viziunea sa despre natură, izvorâtă dintr-un dor subconștient, elevată prin secreta prezență voievodală? E o lume întreagă, simțită și trăită, care se clădește în sufletul lui Eminescu în preajma personajului, cu care el se identifică. Această prezență nevăzută, tainică, necurmată, împrumută o atmosferă unică lumii poetului. Cel mai adesea e vorba desigur numai despre o aromă, despre tonalități, despre imponderabile elemente de magie poetică, de abia simțite, vag întrezărite, bănuite. Să cităm din poezia *Peste vârfuri*:

*Peste vârfuri trece lună,
Codru-și bate frunza lin,
Dintre ramuri de arin
Melancolic cornul sună.*

*Mai departe, mai departe,
Mai încet, tot mai încet,
Sufletu-mi nemângâiet
Îndulcind cu dor de moarte.*

*De ce taci, când fermecată
Inima-mi spre tine-ntorn?
Mai suna-vei dulce corn,
Pentru mine vreodată?*

Proiectați peste figura lui Eminescu aura voievodală și veți înțelege liniștea sacrală a acestei melancolii. În multe din poeziile lui Eminescu, și poate că în cele mai caracteristice, transfigurarea lirică se datorește unei tainice contopiri cu un vis voievodal. Ne permitem în privința aceasta o paralelă între Eminescu și un alt mare poet. Ne gândim la poetul german Stefan George (de astă dată o paralelă care nu poate fi deloc în dezavantajul lui Eminescu, deoarece Stefan George a început să scrie binișor după moartea poetului nostru). Lumea spirituală a lui Stefan George este determinată, credem, de așijderea, de o subconștientă identificare cu un tip ideal, a cărui centrală permanență împrăștie o lumină și o culoare cu totul aparte asupra lucrurilor plăsmuite de acest poet și asupra trăirilor sale: avem de-a face de astă dată cu prezența secretă, în natură și în lume, a unui împărat medieval roman-german. A celui împărat, simbol al unui spațiu larg, continental, de atribute spirituale mixte, italo-germanice, sub oblăduirea căruia se întrupează dorul de miazăzi de totdeauna al omului de la miazănoapte, și setea barbarului de a se întrece pe sine însuși însușindu-și forme solare...

Spațiul mioritic, 1936

N. DAVIDESCU

ANIVERSAREA LUI EMINESCU

Eminescu însemnează acum mai mult decât poetul mare pe care l-au admirat până mai acum vreo zece ani cetitorii lui: opera lui capătă în lumina zilelor de azi aspectul unei profeții și al unei fatalități. Ea constituie mai întâi, nucleul primordial al închegării noastre culturale și al unității sufletești. Fără opera lui Eminescu greu s-ar putea concepe, la un popor care a stat secole întregi sub influențe străine, atâta început de conștiință de sine a drepturilor și imaginii sale. Eminescu a sensibilizat, ca să spunem așa, adresându-se cu alte mijloace sufletului în locul minții, opera culturală a venerabililor dascăli ai românismului care au venit la noi de peste munți. Pe câtă vreme aceia însă argumentau științificește nevoia dezvoltării conștiinții proprii noastre ființe, Eminescu, răscolind cu talentul său această ființă, ne-a înfăptuit-o dintr-o dată, pe calea intuiției.

Poeziile lui sunt înainte de toate românești. Aceasta nu însemnează, firește, că sunt confecționate după rețetele... patriotismului oficial de paradă. Eminescu a știut să cioplească o formă atât de puternică, de nouă și totuși atât de incontestabil clasic românească, încât, indiferent de cugetarea specifică, turnată în ea, prin însuși faptul că această cugetare putuse intra în tiparul versurilor poetului, devenea a noastră. Noi ne găseam dintr-o dată în ea, ...cu surprindere, propria noastră simțire. Dacă mai adăugăm la aceasta și fondul omenesc, generos și cald al poetului, ne vom explica ușor rostul cultural al lui Eminescu. Tocmai din acest din urmă lucru iese marele merit și rolul imens al lui Eminescu în cultura și în unificarea sufletească a poporului nostru. El a avut aspirațiile noastre, credințele noastre. El a putut fi astfel un glas al lui

Dumnezeu, ales din mulțime. Figura lui a devenit astfel figura națională, un simbol, o emblemă. [...] El a fost... cel dintâi care a găsit și a simțit formula de dreptate a unei imagini hotărâtoare pentru neamul românesc.[...]

Un popor nu este doar un conglomerat de indivizi cari vorbesc întâmplător o aceeași limbă și care locuiește în marginele mai mult sau mai puțin firești ale unui ținut geografic sau politic. Un popor însemnează în primul rând aspirațiile comune ale unei colectivități omenești către un același ideal, însemnează legăturile stabilite între indivizi pe temeiul unei tradiții comune, înseamnă nevoia fiecăruia de a păstra în suflet aceleași icoane familiare tuturor și ireductibil de scumpe fiecăruia.

Morții au în această privință în suferința celor vii o viață neînchipuit de intensă, de virulentă. Icoanele, de pildă, ale unui Ștefan cel Mare, Mircea cel Bătrân, Mihai Viteazul nu ar putea fi smulse din sufletul nostru decât cu prețul nimicirii ființei noastre morale. Eminescu face parte din ele prin cantitatea și calitatea operei sale; nici o minte întreagă nu poate concepe azi o cultură românească, un suflet național și o Românie întreagă în care opera lui Eminescu să nu aibă rolul și locul lui de planul întâi. [...]

Cuvântul liber, 1925,
nr.24 (27 iunie), p.4-5

Note. Poetul anticipase cu patru decenii, în articolele lui din *Timpul*, unitatea noastră culturală și cea politică, atunci când analiza, critic, violent uneori, mai ales imediat după Războiul Independenței din 1877, politica de acaparare a imperiilor vecine, prezicând surparea tronurilor imperiale așezate pe nisip, menținute prin oprimări de popoare, prin „nedreptăți strigătoare la cer”. Opera poetului începea să fie prețuită ca expresia cea mai înaltă a unității sufletești a românilor din toate provinciile vechii Dacii, abia aflați după primul război mondial în hotarele lor firești, naționale.

OCTAVIAN GOGA

MONUMENTUL LUI MIHAI EMINESCU

– Cuvântare rostită la Sânicolaul Mare –

Cea mai curată sărbătoare se desfășoară astăzi sub ochii noștri. Pentru întâia oară, într-un petec de pământ românesc dezrobuit, cade vălul de pe chipul de bronz al lui Eminescu.

În zilele noastre de preocupări materiale, când după sângele curs în tranșee o sete de viață păgână alungă cugetele din sferele abstracțiunii, d-voastră, un colț de popor din Banat, v-ați ridicat pe aripile poeziei. Când alții aleargă după zgomotul zarafilor, d-voastră vă cereți în tăcerea unui templu, – când alții se lasă răpiți de valurile bucuriilor deșarte, d-voastră zidiți un altar.

Am căutat să dezleg în mintea mea rostul tainei: de ce anume prima consacrare populară de acest fel o dă lui Eminescu tocmai Banatul? De ce tocmai aici, la graniță, în fața unei școli rurale din Sânicolaul Mare răsare fruntea boltită a maestrului? De ce, preoți, învățători și cete de țărani învăliți în înfiorare mistică v-ați adunat cu toții să vă plecați genunchii? Cred că vă înțeleg și pot da răspunsul. Mai întâi, Banatul e țara simțământului artistic, unde cântecul e la el acasă și unde un suflet cald palpita la toate atingerile, ca o minunată harfă. Al doilea, conștiința voastră națională, conștiința propriei valori și a diferențierii de alte neamuri tresare mai vie, cu izbucniri de fiecare clipă. [...]

L-ați ales pe Eminescu și ați fost pricepuți în alegere. Omagiul pe care i-l aduceți vă face cinste, fiindcă dovediți o înaltă înțelegere a culmilor de pe care vorbește gândirea noastră. Eminescu este și rămâne cea mai strălucită incarnație a geniului românesc. Vremea de astăzi, cu toate izbânzile ei, îi aparține. A biruit crezul lui. Tot viforul de dărâmare și tot

avântul de reclădire țâșnește din fulgerele lui. Prin scrisul lui Eminescu a cerut cuvânt ideea integralității naționale, cu toate atributele ei logice. Din zilele de adolescent, cu o precocitate uimitoare, fiul căminarului din Botoșani s-a îndrumat spre acest ideal, căruia mai târziu i-a dat superioară justificare teoretică.

Unitatea literară, ca o formulă pregătitoare a unității politice, – iată lozinca către care s-a îndrumat el, căreia de la început i-a jertfit ritmul măreț al unei creațiuni fără precedent încă în analele noastre. Din primele zile, elevul lui Aron Pumnul, pornit în pribegie, a simțit chemările întregului sol românesc, prins atunci sub atâtea stăpâniri vitrege. A plecat să-l cunoască și pretutindeni a pus urechea să-l audă. Limba lui literară, într-o vreme când grămăticii de tot soiul o drămuiau cu erezii savante, se adapă din moștenirea „veche și-nțeleaptă” a tuturor. Un proverb din munții Moldovei, o glumă de pe Târnave, o frază euritmă din Gorj, toate își dau întâlnire în atelierul lui Eminescu ca să închege patrimoniul unității. El a fixat mai întâi, și de un caracter definitiv, tablele legii în graiul nostru. Nu e însă numai codificatorul limbii literare. Eminescu e mai mult: e părintele ideologiei naționale moderne în evoluția noastră. E cel dintâi român al cărui creștet primește binecuvântarea din cer, dar ale cărui picioare sunt înfipte până la glezne în pământul strămoșesc.

Mai mult ca oricare altul, el a crezut în neam, l-a simțit în adâncime, l-a înțeles în misiunea lui istorică. Veacurile i-au strigat de departe, dincolo de „scripturile bătrâne”, i s-a mărturisit misterul traco-roman al începutului, i-a strălucit epopeea de la o mie patru sute și l-au durut toate chinurile facerii de astăzi. [...] Oricât ar fi dispuse mințile simpliste să creadă că jocul realităților scapă artistului și că înregistrarea cu precizie a necesităților naționale e numai apanajul politicianilor profesioniști, adevărul e altul.

PAGINI UITATE despre EMINESCU

Eminescu, poetul, e cel mai echilibrat creier politic al României în creștere. Citiți articolele lui și veți vedea că stați în fața unor axiome de valoare permanentă. Ele pot fi invocate la tot pasul ca un îndreptar de pedagogie națională.

De aceea, ați avut o intuiție fericită când vi l-ați decretat ca paznic suprem al sufletelor voastre și l-ați turnat în bronz. În vremea asta de plămădeală, când țara e înconjurată de frământări vulcanice, când dușmânii văzute și nevăzute se plimbă sub ochii noștri, alături cu învălmășeala atâtor nepricepuți; când piroane străine ni se bat în carne și mulți venetici se împart încă pe cămașa acestui biet popor, d-voastră adunați-vă la poalele acestui monument și primiți sfatul din îndrumările lui.

Eminescu vă va răsplăti. Din el vă veți împărtăși cu acea dragoste de țară care este temelia tuturor căminurilor bine așezate. Veți avea de la el poruncile de toate zilele, veți ști cum să afirmați existența voastră de avangardă a românismului. O graniță se păzește sau cu un corp de armată, sau cu statuia unui poet legată de inimile tuturor. Ați ales pe cea mai tare, ați ales pe poet cum v-au povățuit impulsurile firii unui popor de artiști. Lăsați-mă să vă mulțumesc, având acest drept printr-un zbulcium îndelung pe urmele învățătorului.

Mustul care fierbe, 1927, p. 41- 44

G. MURNU

INTRODUCERE LA EDITIONA M. EMINESCU, „POEZII“

Limba noastră era încă în formație pe timpul lui. El, mai mult decât oricare altul, studiază și explorează tezaurul ei viu sau depozitat în scrierile vechi și nouă și condus de gustul lui rafinat, de un discernământ care e dat numai scriitorului de rasă, selecționează tot ce e mai caracteristic, plastic și sugestiv, și-și făurește instrumentul propriu de expresie, izbutind în chipul cel mai magistral *a turna în formă nouă limba veche și-nțeleaptă*. Acesta e un fapt de capitală importanță în istoria literaturii române. Eminescu a pus baza cea mai solidă limbii noastre poetice. Joacă aproape același rol la noi ca și Dante în Italia. Graiul românesc exista și înaintea lui (nu putem uita cu deosebire contribuția esențială a lui Alecsandri și Alexandrescu), dar Eminescu, cu genialitatea lui, nu a pus numai în circulație o sumă de vocabule nouă sau rare și a dat celor vechi consistența și reliefurile dorite, ci a și impregnat verbul românesc cu o esență de origină transcendentală, l-a desțărănit, l-a epurat, l-a sublimat, i-a dat transparența și aureola necesară spre a revela prin el toată frumusețea ideală a viziunii lui poetice, toată avântarea castă și sublimă a expansiunii lirice.

Ca sub o vargă magică, materialul brut se transformă și se spiritualizează; cuvântul lui, pornind din adânc, vibrează intens și are profunde ecouri: rezonanța unui concert în care se perpetuă în repercusiuni sonore imensitatea valurilor mării. De aceea, nimic mai sugestiv și evocator, bunăoară, ca rimele lui Eminescu: sunt în adevăr ferestre deschise spre viitor.

Poetul și artistul merg paralel, se întregesc reciproc în Eminescu. Miracolul îl realizează instinctul lui psihologic

auditiv de o înaltă emotivitate, comprehensiunea superioară ce o are el pentru ritm și cadență, ca o expresiune a sensibilității, ca element primordial al poeziei. Grație acestor aptitudini rare, din cele mai rare cu putință, el înfăptuiește acel acord unitar și organic între formă și conținut și, ca o rezultată, acea neasemuită armonie – rareori accidentală – care arată în chipul cel mai peremptoriu autenticitatea naturii lui geniale, apariție unică în activitatea noastră literară.

De aici concepțiuni și somptuozități de forme necunoscute literaturii române: *Venere și Madonă*, *Egiptul*, *Înger și demon*, *Împărat și proletar* și, cea mai imaginativă, *Strigoii* care e una dintre cele mai impunătoare și bizare ale lui Eminescu și ne impresionează ca o creațiune de primul rang prin elementul mistic, prin spontaneitatea și forța expresiei, prin invenția și frumusețea verbală, prin efectele grandioase, sugerate de imagini. Cu toate defectele formale presărate pe alocuri, neglijențe rezultate din prima alcătuire, realizarea ei înseamnă un record de o întinsoare dinamică neatinsă până astăzi. Analoage splendori descriptive ne dă Eminescu nu arareori. Exemplul cel mai clasic ni-l oferă una din cele mai echilibrate și fericite inspirații ale lui: *Călin*. Aici artistul sapă în bloc de marmură pură și modelează forma cu o știință, cu o siguranță, cu o putere suverană. Fluviu de amplexare epică, dar și de vigoare concentrată.

Descrierea bătăliei de la Rovine (din *Scrisoarea a treia*) e un model fixat pentru totdeauna în literatura noastră și poate susține orice comparație cu modelele clasice străine, antice și moderne. Cine nu-și aduce aminte de *Scrisoarea întâia*? Începutul de invocație atât de binefăcător calmantă:

*Lună tu, stăpâna mării, pe a lumii boltă luneci
Și gândirilor dând viață, suferințele întuneci...*

ne urmărește ca o obsesie, ori de câte ori ni se ivește în amurgul serii „regina nopții”, „vatra de jăratec”. Și, în genere, talentul lui Eminescu ni se dezvăluie în toată plenitudinea lui plastică, deopotrivă în cele patru poeme care poartă titlul de *Scrisori*. Dar unde geniul lui descriptiv culminează prin subtilitate inventivă, prin superioară intuiție, căci exprimă inefabilul și ne dă cea mai sensibilă probă de existența lui, este momentul când descrie ascensiunea „Luceafărului” spre Dumnezeu:

*... Căci unde-ajunge nu-i hotar,
Nici ochi spre a cunoaște,
Și vremea-ncearcă în zadar
Din goluri a se naște.*

*Nu e nimic și totuși e
O sete care-l soarbe,
E un adânc asemenea
Uitării celei oarbe.*

Instinctul erotic a inspirat lui Eminescu efuziuni lirice în tipare care rămân definitiv cristalizate. Ele, ca și toată opera lui, deși trudnic executată, sunt spontane și aripate, traduceri imperceptibil stilizate ale unei emoții sincere, adânci; nici o manieră, nici o convenție, nimic voit, intenționat, cerebral. Caracterul de „romanțe”, cu care în parte au fost etichetate, nu scade câtuși de puțin valoarea lor. Genul nu înseamnă nimic, e un termen comod de catalogare pentru geometria inteligenței. Realizarea e totul. E un deosebit merit al lui Eminescu, dacă „mandolinismul” lui e ridicat până la rangul de artă quintesențială. Geniul nu e numai acela care bate monedă din ceea ce, poeticește, e virtual valabil, ci și din materialuri uzate, din ceea ce pare cotidian și banal. Începe a se potența în ziua de azi un spirit pretins subtil, în realitate miriapod, o nenorocită tendință, senil retractilă, de a reduce și doza genurile și motivele de inspirație și chiar de a stabili o scară de valori poetice prin însăși enunțarea lor.

Exemplul lui Eminescu ne convinge de absurditatea procedului. Căci „romanțele“ lui, – pe lângă care putem cita și cele câteva sonete, modele ale genului – sunt tot atâtea dovezi de izbândire, de titluri de mândrie a literaturii noastre, uneori podoabe, dacă nu chiar nestemate ale literaturii în genere [...]

Și astfel se perindă în fantezia noastră, irizate de reflexe sentimentale, imaginile din peisajul nostalgiei eminesciene, ca tot atâtea reminiscențe sau amplificări ale intuiției populare: poezia „codrului bătut de gânduri“, a „izvorului prins de vrajă, care tremură pe prund“, a „lacului albastru ce nuferi îl încarcă“, a „firului de romaniță“ pe care își încearcă iubirea, și mai presus de toate a „teiului sfânt“ care a rămas pentru totdeauna ca un simbol de înflorire și tămâioasă exalare al acestei poezii simple, uneori senină, idilică, feciorelnic de fină și delicată, ce o evocă fermecătorul tuș de pastel liric, alteori dominată de o melancolie dulce, înlăcrimată, umană, rareori acută, deprimantă, iremediabilă. Tonalitatea aceasta ezoterică, asociată cu interpretarea simbolică a elementului din natură și susținută de o muzicalitate soporifică Eminescu o transformă în magie de sugestie poetică (*O, mamă, Departate sunt de tine, De câte ori, iubito, Sara pe deal, Iar când voi fi pământ*). De aceea, totul se transformă, capătă o idealitate de viziune nostalgică, irezistibil insinuantă, cuceritoare. Tonul elegiac devine stalactit de lacrimi în *Despărțire* și atinge culmi necunoscute în acea măiestrie unică, cel mai frumos diamant al poeziei noastre elegiace: *Melancolie*. Nicăieri leitmotivul sufletesc n-a fost mai pregnant orchestrat și susținut cu mai adecvate mijloace din afară. Sinteza e desăvârșită.

Marea poezie a iubirii duioase, a melancoliei și a durerii potolite a găsit la noi în geniul lui Eminescu accente personale proaspete, inedite și de o inefabilă putere emotivă. Ingredientele străine, din fericire rare și exterioare, nu-i pot

Gh. BULGĂR

altera sau întuneca izvorul, el purcede de-a dreptul din fondul nostru etnic și înfățișează o lature caracteristică din virtualitățile sufletului românesc. Prin aceasta, Eminescu e, până astăzi, poetul nostru cel mai reprezentativ și, ca atare, primul și cu adevărat clasic al literaturii române – întemeiat și realizat astfel, în tot ce are el mai bun, încât poate rezista la toate asalturile vremii.

M. Eminescu, *Poezii*,
Editura Națională, 1928, p.13-21

N. IORGA

EMINESCU, – EL, GENERAȚIA LUI ȘI GENERAȚIA NOASTRĂ

Poezia aceasta s-a hrănit dintr-o cunoaștere fără păreche a fondului românesc propriu. N-a fost om care să cunoască mai bine viața românească din toate provinciile și scrisul românesc din toate timpurile [...]. Trăind așadar cu oameni din toate locurile și din toate clasele, Eminescu a trăit și cu românii din toate vremile. Pe vremea aceea era un curent junimist, un curent de critică operând cu o logică perfectă în judecarea operelor literare, dar, trebuie s-o spunem, neacordând un preț extraordinar vechii noastre literaturi din cărțile bisericești și manuscrisurile scoase din uz. Cum puteau mândrii doritori de perfecțiune să se oprească la asemenea încercări stângace? El însă, a avut curajul, el singur din toată generația, să iubească aceste însemnări, aceste zapise și hrisoave și să se găsească fericit în mijlocul lor. Profesorul de literatură română este obligat astăzi să se ducă la izvoarele noastre literare; aceasta este pâinea lui de toate zilele și, uneori, mijlocul lui de intrare la Universitate. Dar e vorba aici de cineva care nu avea ambiții academice, care era silit să facă așa, care putea liber să-și arate disprețul de estet rafinat pentru vechile vremuri modeste. El însă s-a coborât în adâncimea acestei literaturi și a trăit în fiecare carte; fiecare rând din ele i-a zis ceva. Și vă asigur pe d-v., căroră împrejurările vieții nu v-au îngăduit să vă duceți des la aceste izvoare de lumină adevărată, că nu este pagină din vechile noastre manuscrise și tipărituri și nu este bucată care să nu fie o adevărată lecție de limbă pentru graiul de astăzi.

Limba aceasta nu era limba nelucrată a maselor populare, ci era, dimpotrivă, o limbă înfățișând sinteza dintre graiul

popular și vechea literatură grecească. Fiindcă în această limbă veche românească s-a tradus literatura teologică grecească, și este mult mai ușor să traduci pentru un foileton un roman francez la modă decât să preferi ceea ce gândirea creștină a avut de la început mai adânc și mai subtil. Și călugării de la 1700 erau niște mari alcătuitori ai scrisului românesc, după ce în românește se putuse traduce, înainte de 1650, Herodot.

Această literatură a cunoscut-o Eminescu, toată, înaintea lui Gaster și înaintea lui Hasdeu. El s-a cufundat în această limbă, – i-a descoperit tainele –, a fost astfel ucenicul râvnitor al tuturor scriitorilor pe cari ni i-au lăsat veacurile cu mai puțin noroc decât al nostru.

Eminescu, pe lângă această admirabilă pregătire, a mai avut și alta, care în generația lui a fost tiranica influență a Apusului. Influența aceasta a fost însă pentru el altceva decât pentru ceilalți. Asupra celorlalți, când a fost influența grecească, Conachi începător nu putea să scrie decât imitând pe Atanasie Cristopulo. Când a venit vremea influenței franceze, Alecsandri nu putea să cânte decât după moda pariziană a vremii, cu acea superficială armonie pe care o dau rimele ușoare făcute din diminutive. Se vede foarte lesne că aici avem a face cu aburii ultimi ai romantismului francez. Când a venit influența germană, aceasta s-a simțit imediat la aceia cari și-au făcut câțiva ani de studiu în Germania, precum, când venise din Italia Asachi, – un foarte adânc poet, pe care nu-l înțelegem noi îndeajuns –, imediat s-a văzut că el este un scriitor de școală italiană.

La Eminescu toate influențele străine, culese din toate părțile, s-au unit între dânsule, păstrând caracterele pe care le aveau, dar și adaptându-se perfect fondului propriu al tradiției românești. Nimeni n-a cetit mai multă literatură latină și grecească veche, nimeni n-a cetit mai multă literatură

germană și franceză nouă. Multă vreme nu s-a știut cât este la el și din Vigny, cât de mult în *Rugăciunea unui dac* vine de la Moïse al acestuia, când spune:

*Je suis puissant, Seigneur, mais triste et solitaire,
Laissez-moi m'endormir du sommeil de la terre!*

Cunoscând literatura actuală, pe lângă literatura veche, el s-a cufundat într-un moment și în lumea aceea, neștiută de contemporani, care trăiește în străvechea literatură vedică.

Și pe urma acestei formidabile munci de erudiție, a ajuns el abia să-și călească poezia lui. Ea apare astfel ca ieșită din topirea celor mai nobile metale, o aramă din Corint în care și-au dat partea cele mai frumoase statui din metalele cele mai prețioase ale antichității și ale timpurilor moderne. Așa se face poezia, muncind [...]. Așa se face *marea* poezie! Și o spun aceasta tineretului în care se cuprinde mai mult talent decât ne închipuim noi. Eu, pe lângă școala pe care o servesc de aproape patruzeci de ani, am încercat și o școală liberă acolo, la mine, la țară, și nu e an în care să nu descoperim talente înaintea cărora stau uimit [...] Sunt atâtea talente! Să nu lăsăm aceste talente să se irosească în lene și pretenție, în lenea care provoacă pretenția și în pretenția care nu încurajează decât lenea. *Orice operă literară este răbdare, este trudă dureroasă.*

Și cu cât pare mai ușor versul cristalin și delicat, cu atât închide mai mult din sfortărea aceasta a sufletului întreg, din jertfa care se aduce întreagă Dumnezeuului inspirației eterne.

Și noi ne-am găsit deodată, când aveam vreo șaisprezece ani înaintea acestei formidabile poezii. Eram deprinși doar cu recitarea școlară a versurilor lui Alecsandri, *Sentinela română*, *Sergentul din Vaslui*; eram hrăniți cu această bună și surăzătoare poezie care prinde foarte bine într-un salon cu mobilă

îmbrăcată în rips, cu un lampadar frumos la mijloc, supt lumina căruia este masa pe care jucătorii de cărți înseamnă cu creta câștigul și pierderea, și unde apare servitoarea de la țară (era „frumos” să fie de la țară), purtând tablaua cu dulceți de chitră și cu paharele aburite, care au aerul totdeauna că sunt înghețate. Da, – ne-am găsit în fața noastră cu una din acele poezii care nu admit surâsul de salon: sau neînțelegere absolută sau suprimare totală. Ne-am zbatut puțin; și eu am trecut prin această criză. La început, cartea lui părea bătută cu șapte peceti. Pe urmă, deodată, sufletul s-a deschis cu totul și *ne-am mirat cum nu ne-am înțeles de la început.*

A fost atunci pentru noi un drum al Damascului. Mergeam, ca Saul acela care nu înțelegea Cuvântul. Și deodată a venit puternic această inexorabilă lumină și cu toții ne-am lăsat la pământ înaintea zeului care trecea. Și Zeul acesta n-a ieșit niciodată din sufletul nostru, și noi și toată generația noastră suntem înaintea de toate *ai lui*. Limba lui o vorbim, gândul lui îl avem, și viața lui curată de muncă închinată țării noastre, viața aceasta de jertfă, disprețuind satisfacțiile materiale și ignorând preocupările de interese particulare, – viața lui o trăim...

O conferință la București,

Biblioteca „Cuvântul” a Fundației culturale
din Vălenii de Munte, 1929 (?), p. 7, 9 – 13

Note. Aceste însufleșite mărturii despre imensul prestigiu al gândirii și artei cuvântului eminescian, făcute la maturitate, cristalizează în metafore o realitate, un adevăr al istoriei. Iorga face din amintiri o pagină de vibrant omagiu adus poetului, simțit ca un Zeu al tinereții studioase, al tinereții devotate marilor valori ale spiritualității românești. Iorga a rămas cu aceleași convingeri până la moartea sa violentă din 1940, cuvinte memorabile rostind despre Eminescu, la apariția ediției monumentale Perpessicius, – în 1939-1940 – când a cerut insistent să se tipărească toate caietele-manuscrise rămase de la poet, – orice rând al lui Eminescu fiind demn de prețuire aparte.

AL. DIMA

TRADIȚIONALISMUL LUI MIHAIL EMINESCU

Tradiționalismul și modernismul sunt forțe antagonice ale oricărei culturi, elemente din zbuciumul cărora se naște logica și istoria culturii. Și viața, și istoria unei culturi se poate măsura și după intensitatea bătăliei dintre cele două forțe. Din acest punct de vedere cultura românească n-are nici un motiv de îngrijorare, ci dimpotrivă: istoria lui modernă de la început... freamătă de atâtea lupte dintre tradiționaliști și moderniști – mai sensibil reliefate de la Kogălniceanu încoace – încât îi putem proroci, fără teamă, un foarte aurit viitor.

În această veche bătălie, linia tradiționalistă, în special, e marcată prin puncte strălucite, reprezentând cele mai ilustre nume ale culturii românești, de la generația lui Kogălniceanu la cea a lui Titu Maiorescu, prin sămănătorismul d-lui Iorga și până la eflorescența tradiționalistă de după război. [Ea] a constituit frontul de rezistență al românismului față de invazia, în ritm excesiv de precipitat, a formelor de cultură și civilizație apuseană; a însemnat „spiritul critic în cultura românească”, așa cum a arătat-o lucrarea rămasă definitivă a d-lui G. Ibrăileanu.

În rândul acestor luptători, și anume în sfera generației prezidată oficial de Maiorescu, dar impregnată mai ales de spiritul românesc al celui care a scris *Doina*, ia loc personalitatea cea mai surprinzătoare a culturii românești, fenomenul cel mai singular al istoriei noastre, un fel de „început absolut”, de „proles sine matre”, cum – fără prea multă exagerare – s-ar putea spune despre Mihail Eminescu, a cărui operă – universală și românească totodată – respiră un tradiționalism energic și hotărât.[...]

Tradiționalismul eminescian ni s-a prezentat, de la început, că o doctrină perfect grefată pe temperamentul lui Eminescu. Solidar cu fiecare moment însemnat al propriei sale vieți, trăind sub o continuă stăpânire a trecutului, care-i făcea dificilă adaptarea la viața prezentului, Eminescu a fost – din fire – înclinat să-și însușească atitudinea tradiționalistă în problemele de civilizație și cultură, pe care i le punea veacul său. Iar procesul istoric ce se desfășoară sub ochii săi, înfățișându-i pericolul greu al înstrăinării calităților sufletului românesc, îl silea mai mult să reacționeze cu energie și violență, opunând invaziei de forme apusene frontul de apărare al tradiționalismului, pârguia de susținere a specificului național. [...]

Forma exagerată a tradiționalismului eminescian, manifestată printr-un cult desăvârșit pentru valorile cele mai inegale ale trecutului, își are explicarea tot în violența reacțiunii sale împotriva importului de civilizație și cultură, neorganic aderentă fondului nostru național. Iar preferința sa pentru veacul al XIV-lea își are, de asemenea, motivarea în faptul că acele vremi reprezentau prin excelență, și cu pitoresc romantic, principiul viu al sufletului românesc, plin de vigoare și eroism și pur de imixtiuni străine.

Tradiționalismul acesta era apoi susținut de osatura unei sociologii istorice, organic revoluționiste, după care unitatea socială a neamului, străbătută de un divin spirit istoric, își rezema destinul specific, lent dar progresiv, sub egida implacabilă, dar impunătoare a unui trecut strălucit. [Căci] ceea ce caracterizează într-adevăr scrisul lui Eminescu e acel spirit istoric de care e plin veacul său, dar pe care nimeni în cultura românească nu l-a trăit cu atâtea intensitate înaintea lui.

Pentru vremea noastră, atât de puțin dornică de integrare în lanțul continuității istorice, atitudinea tradiționa-

lismului eminescian poate constitui oricând și pentru oricine un îndreptar adecvat, pe care – ca pe un altar – îl punem, cu toată căldura, în fața tinerei noastre generații de câte ori va cădea în păcatul de neiertat al înstrăinării.

Datina, Turnu Severin, 1929

O ANCHETĂ DIN 1929

Dacă ar fi trăit Eminescu...

— Care credeți că ar fi fost situația lui literară, socială, azi?

— Credeți că biografia cunoscută a influențat în vreun fel simpatia de care se bucură?

OCTAVIAN GOGA: — Prestigiul artistic al superbului descălecător de limbă și pură ideologie românească n-ar fi fost știrbit. Ar fi dus aceeași viață de zbucium, ca și Slavici, Caragiale și Ion Gorun, veșnic în goana unei remunerații omenеști, jinduind o poiană de retragere, departe în aerul curat al codrilor singurătății, gândului și visării. Nu este exclus să fi făcut politică națională.

— Nici o influență. Ar fi rămas același poet mare.

CAMIL PETRESCU: — Ar fi scos piese de teatru (vezi *Bogdan Dragoș*) și ar fi fost înjurat de critica dramatică. Ar fi înaintat petiție la Minister, colegilor săi întru poezie, ajunși secretari generali.

— Poezia lui adevărată nici azi nu e „simpatizată”. Eminescu e un mare necunoscut, un greșit înțeles...

LIVIU REBREANU: — Ar fi același mare poet. Aspectele literare poate că s-ar fi schimbat: n-ar mai fi apărut, de pildă, *Semănătorul*. Situația lui socială cred că ar fi fost categoric satisfăcătoare. În societatea românească de azi, oricât s-ar spune că e nefavorabilă scrisului, talentele mari, cum a fost cazul lui Eminescu, nu o duc tocmai rău. Pildele sunt la îndemâna oricui, ca să le mai cităm.

— Viața lui nenorocită a provocat într-o măsură simpatia publicului. Opera lui rămâne însă mare și fără tomurile biografice care s-au scris în jurul figurii lui omenești.

G. BACOVIA: — Ar fi cerșit o sinecură.

— N-a avut nici o influență...

CORNELIU MOLDOVANU: — Situația literară? Ar fi fost discutat și contestat de moderniștii și futuriștii din babilonia noastră literară.

— Situația socială? Negreșit inferioară a unui șef electoral de culoare sau a unui deputat cu demisia în alb.

PERPESSICIUS: — Situația socială detestabilă. Situația intelectuală agravată de mirul infamant al poeziei. Îl vedeți om politic, evoluat, după canonul ziaristului profitabil, părăsind din timp redacția și hamalâcul de care se plângea în memorabila scrisoare reprodusă de Vlahuță în conferința din 1892 despre „Curentul Eminescu”? Eu – nu. Îl văd cerșind pâinea și culcușul, redactând petiții pentru ajutoare, refuzat, amânat sau, în cazul cel mai bun, gratificat cu prevențiuni

umilitoare de miniștri și șefi de cabinet pe care îi divinase așa de excelent caricaturali în articole de ziar și în satire etc. etc. Situația literară în orice caz inferioară celor de azi.

— Pentru că n-ar fi apucat să moară. Pentru că, orice s-ar zice, destinul tragic a influențat considerabil vâlva și faima de care se bucură astăzi în unanimitatea conștiințelor românești. Că Eminescu e mai mult decât trista umbră sucombând sub lovitura alienatului de la Șuțu – cine se mai îndoiește? Dar că publicul iubește suferința altuia, mai ales când e idealist, cine ar putea să conteste?

EUGEN LOVINESCU: — Din punctul de vedere al realizării artistice, scriitorii se împart în două categorii; unii care, dintr-odată își găsesc expresia proprie și cari cu timpul ajung în situația de a scrie opere ce nu mai sunt la înălțimea celor dintâi, ca de pildă: Coșbuc, Caragiale, Goga, Minulescu, – și alții cari, din contră, abia după multe căutări, după o luptă îndelungată cu ei înșiși, mereu sub teroarea controlului autocritic, parvin la creațiile lor esențiale. Dintre aceștia din urmă face parte și Eminescu. Se cunosc eforturile lui de a perfecționa lent fiecare bucată înainte de a o publica. E un exemplu strălucit al principiului naturalistului Buffon că geniul e o muncă continuă. Știți de asemeni că la 30 și ceva de ani, după o serie întreagă de poezii minore, și ca concepție și ca realizare, a dat elegiile și *Luceafărul*. Talentul lui fiind abia atunci în plină evoluție, presupunând că boala și mai ales moartea nu l-ar fi răpus, cred că marele poet ar fi ajuns să dea opere de o grandoare ce nici nu se poate concepe! N-ar fi ajuns la o stare materială înfloritoare.

— Destinul lui adevărat și mai tragic prin faptul că a fost dezvăluit în toate amănuntele lui unui anumit public setos să cunoască latura pământească a scriitorului. Aceasta însă a avut

o influență, ca să zic așa, comercială; valoarea în sine a operei ar fi rămas aceeași și fără trista lui biografie.

N. IORGA: — Considerația literară ar fi fost aceeași. Marele poet și apostol, prin autoritatea morală a scrisului său, ar fi pus, printr-o nouă *Scrisoare*, la stâlpul osândei lui aprige seama aceasta de condeieri cari cocoșază, într-un chip neînchipuit de barbar și de scabros, biata limbă românească. Presupunând că nu s-ar fi îmbolnăvit atunci, l-ar fi îmbolnăvit ticăloșia oamenilor de azi și demagogia rușinoasă a politicianismului contemporan. Se-nțelege că ar fi luat, întâiul, premiul național, dar n-ar fi intrat nici în Regență și nici în vreun guvern.

— Destinul nenorocit n-a avut nici o repercusiune asupra poziției lui unice în literatura românească.

ION MINULESCU: — Dacă ar fi trăit Eminescu? Ar fi fost un pensionar al statului, dezgustat deopotrivă și de viață, și de literatură, fiindcă și-ar fi dat seama că scriitorii, oricine ar fi ei, — mari sau mici —, sfârșesc la fel: enervează pe cei de o vârstă cu ei și amuză pe cei mai tineri ca ei.

— Cred că sfârșitul lui tragic și popularizarea unicei lui aventuri sentimentale au contribuit, mai mult decât valoarea operei sale literare, la simpatia publică de care continuă să se bucure ca un adevărat erou de legendă națională.

VICTOR ION POPA: — Aceeași situație literară. Firea lui cunoscută cred că nu s-ar fi transformat. Eminescu avea prea multă popularitate morală ca să fi căzut cu timpul la anumite tranzacții care i-ar fi îmbunătățit poziția materială. Fiind, de

asemenea, un liric și un filozof, nu cred că ar fi putut trece la proza mare și nici teatru serios nu ar fi făcut: era un static.

— Nu. Și asta nu se întâmplă niciodată. Dealtfel, nenorocirea e o condiție esențială a operei lui. Să nu fim nedrepti: Eminescu, date fiind condițiile profesiunii scriitoricești din timpul său, a fost bine ocrotit: a fost trimis la Viena, în Italia, a fost internat, subscripție publică. Cred că nici nu i s-ar fi putut face mai mult. Mai ingrați suntem noi: n-avem o ediție definitivă și frumos întocmită a operei lui și nici un monument.

VICTOR EFTIMIU: — N-am nici un motiv să cred că oficialitatea și cititorul român ar fi asigurat unui Eminescu bătrân gloria și starea materială vrednică de geniul său. Exemplul lui B.P. Hasdeu, al lui Ioan Slavici, al lui Al. Macedonski și cel mai recent al înmormântării mizerabile a lui Al. Davila mă fac să cred că și lui Eminescu i s-ar fi rezervat aceeași soartă. Oamenii de azi nu sunt mai recunoscători decât cei de acum patruzeci de ani. E mai bine că Eminescu a murit când a murit, căci am rămas cu amintirea unui semizeu. Vă închipuiți pe Eminescu tremurând la ușa unui minister, cu o petiție în mână, trimis la plimbare de șefii de birou, apoi primit de un ministru postbelic al artelor care să-l întrebe: — Cine ești dumneata? Îmi închipui și reconstitui scena cu cea mai autentică viziune.

— Soarta lui? Incontestabil, când un creator moare tânăr, în condiții tragice – orice moarte tânără e o tragedie -, se creează în jurul său o atmosferă de compasiune care se răsfrânge o vreme și asupra prestigiului literar. Cu alți ochi și cu alt suflet citești scrisul lui Eminescu sau Iosif, nebuni, Traian Demetrescu, Șt. Petică și Oreste, fizici, D. Anghel și Mihai Săulescu, răpuși de un glonte.

Dar geniul lui Eminescu, în eternitate, n-are nevoie de contribuția milei noastre...

VLADIMIR STREINU: — Destinul literar, în genere, rămâne imprevizibil. Cu cât se complică problema, fiind vorba despre un poet mort, las această meditație fiecăruia. Putem totuși presupune că viața unui mare poet, prelungindu-se, ar însemna o nenorocire pentru scriitorii urmași. Eminescu a sterilizat suficient pământul din care a răsărit. Spiritul românesc poetic ar fi încercat o adevărată catastrofă, dacă Eminescu ar fi continuat obișnuitele lui preumblări pe piscuri. Într-adevăr, de oricât de uimitoare evoluții l-am crede capabil pe Eminescu, el n-ar mai fi putut juxtapune lângă temperamentul pe care i-l cunoaștem un nou temperament. Sunetul lui ar fi rămas același: *Mai am un singur dor; Peste vârfuri trece lună; Rugăciunea unui dac*. Am fi avut peste numărul de versuri legendare încă un număr în plus. Dar nimic mai mult. Și influența lui ar fi devenit prin aceasta de mai lungă dominație.

ȘERBAN CIOCULESCU: — Moartea l-a pus pe Eminescu în rândul oamenilor așezați și apoi în rândul geniilor. De ce să-l presupunem încă în viață, trăind în marginea societății, defăimat de dușmani și devalorizat de tovarășii săi literari. O operă de geniu prematur și o viață *exlex* n-au decât de câștigat de la o moarte timpurie.

— Eminescu a profitat postum de pe urma vieții sale tragice. Burghezia trebuie întâi să se înduioșeze, apoi să înțeleagă, admitând că înțelege vreodată ceva. O viață tragică e cea mai bună carte de vizită pentru posteritate.

Vremea, 25 XII, 1929, p. 7

Note. Ancheta la care au răspuns scriitori reputați ai vremii ocupă o pagină întreagă în săptămânalul *Vremea* (format mare de ziar); ea a fost realizată de N. Crevedia și a recoltat opinii de necontestat interes, chiar dacă ele sunt uneori contradictorii, altele sunt cu totul personale, – destinul poetului fiind pus într-un cântar subiectiv, cu reacții explicabile la stările de fapt, caracteristice momentului când începea în lume marea criză economică și spirituală a anilor '30, la cumpăna scurtei perioade interbelice de două decenii, atât de fertilă însă la noi în mari talente, în mari opere literare (semnate de Rebreanu, Sadoveanu, Camil Petrescu, Blaga, Arghezi, Bacovia, I. Barbu, Călinescu, Tudor Vianu, Cezar Petrescu, Agârbiceanu etc. etc.).

Pozitive sunt răspunsurile lui Rebreanu și Victor Ion Popa, reactualizând tezele maioresciene: Eminescu a avut totdeauna ceea ce i-a trebuit; s-a făcut ce se putea pentru el; în contrast cu aproape toți participanții la anchetă, Rebreanu zice că scriitorul adevărat nu o ducea tocmai rău, judecând desigur prin prisma situației lui, după marele succes al celor două romane (*Ion* și *Pădurea spânzuraților*, tipărite îndată după primul război mondial). În schimb, Camil Petrescu și Eftimiu, ca să nu mai vorbim despre Bacovia, structural tragic, pesimist, mai ales în condițiile sociale de atunci, asociază destinul lui Eminescu cu acela al scriitorului retrăind destinul *Luceafărului*: neînțeles și desconsiderat de contemporani, viețuind în lipsuri, copleșit de umilințe. Ironiile lui Șerban Cioculescu sunt săgeți directe, aspre, necruțătoare contra posterității aculturale; mai mult: contra păturii conducătoare, care nu știa ce-i un scriitor de geniu pentru destinul culturii naționale, uitând adevărul din aforismul eminescian: „Cultura este puterea popoarelor“.

ION AGÂRBICEANU

1. M. EMINESCU

Între poeții români, M. Eminescu ține locul cel mai de frunte. Peste capul lui n-a crescut încă nici un cântăreț român, nici până la el și nici după el, până azi. Alături și după Alecsandri, M. Eminescu a îndrăgit poezia populară pe care a adunat-o din toate regiunile românești și adeseori a făcut după ea altele mai frumoase.

După M. Kogălniceanu, Eminescu a fost unul care a cunoscut mai temeinic pe cronicarii noștri, istoria noastră. Înainte de N. Iorga, a fost moldoveanul care a cutreierat toate provinciile românești să-și cunoască pe toți frații. Din simțirea românească din trecut și din cea de acum a scris la inima fiecărui român. Din limba poeziilor populare, a cronicarilor și din limba de azi a izvorât cea mai clară, mai armonioasă și mai dulce limbă românească, în care și-a scris poeziile. Simțirea înaltă, gândirea avântată, durerea și bucuria românească au aflat veșmânt neperitor în limba și poeziile lui M. Eminescu.

Iubirea de moșie a fost cântată de el ca de nime altul, ca și mândria de român în poezia despre Mircea cel Mare și sultanul Baiazid [...]. Dar acel groaznic blestem, ca și chemarea din mormântul de la Putna a lui Ștefan Voevod, rostite cu vorbe de foc și pucioasă, a intrat până la răunchii neamului românesc și i-a ajutat să se pună din nou pe picioare, să-și crească puterile și încrederea în sine și să dea biruințele la care noi am fost martori.

Să știe oricine citește, oriunde aude o vorbă de dragoste aprinsă de neam sau vede o faptă de jertfă că în toate este și un picur din focul sfânt azvârlit de poezia lui M. Eminescu în simțirea națională.

Fără el nu am vorbi și am scrie azi așa de frumos românește, așa de adânc și arzător. De aceea se cuvine să-i ținem cartea lui de versuri între cărțile noastre cele mai scumpe și să o citim mereu.

*Calendarul pentru popor al Asociațiunii pe anul
1932 [Calendarul Astei], p. 118*

2. EMINESCU

„...Cine a cântat mai înalt decât el pământul și neamul, în *Călin*, în *Doina*, în *Scrisoarea a treia*? Care poet a mai străbătut întreg pământul românesc să cunoască țara și neamul și literatura populară? Cine a văzut mai adânc decât el deosebirea dintre națiune și pătura suprapusă? În sufletul cui au bătut mai cumplit valurile revoltei împotriva păcatelor societății contemporane? Cine e întemeietorul doctrinei naționale în politica României? Cine a așezat pe vecie, între patriarhii românismului genuin și autohton, pe Mircea Basarab? Cine l-a chemat din mormântul de la Putna pe mărița Ștefan Vodă? Cu cât se vor limpezi mai în adâncuri apele fluviului național [...], cu atât mai sus va urca pe cerul națiunii noastre Luceafărul Eminescu.“

Tribuna, Cluj, 1939, 9 iunie

Note. Rândurile acestea reprezintă finalul din editorialul semnat de Agârbiceanu cu prilejul semicentenarului morții Poetului (reprodus apoi în antologia prozatorului ardelean *Meditație în septembrie*, Ed. Dacia, Cluj, 1971, p. 82-85, dar fără acest final) și înscris în bogatul material documentar al comentatorilor omagiali. El completează și întărește afirmațiile scriitorului din primul articol cu privire la Eminescu.

CONST. BOTEZ

M. EMINESCU

Eminescu nu este numai cel mai mare poet pe care l-a produs neamul românesc, ci și în mod absolut unul din marii poeți ai literaturii universale. Și meritul său este poate mai mare decât al altor poeți celebri, deoarece el a apărut într-o literatură abia în formație și a trebuit să-și făurească singur instrumentul poeziei – limba literară, la care în alte țări au lucrat generații numeroase de talente.

Și pentru opera pe care a îndeplinit-o soarta nu i-a acordat decât scurtul timp de treisprezece ani, de când se găsește pe sine, până când încetează de a mai fi el.

Când privești cele 43 de caiete păstrate la Academia Română cu peste 15000 de pagini, rămâi uimit de extraordinara lui putere de muncă, dacă te gândești că în scurta vreme, în care le-a acoperit cu scris mărunț și des, el a avut de luptat cu atâtea greutăți spre a-și asigura o viață chinuită și plină de lipsuri. Fără îndoială că Eminescu a trebuit să-și petreacă cea mai mare parte din viața sa la masa lui de brad, cu condeiul în mână.

Simțul său de autocritică, extrem de fin, îl făcea să fie veșnic nemulțumit de ceea ce crea și veșnic să încerce a găsi o altă formă care să corespundă viziunii sale interioare. O poezie, odată așternută pe hârtie, era neconținut refăcută și corectată. Astfel, de ex., poezia *Despărțirea* a fost refăcută de 15 ori, poetul încercând când forma strofică în versuri de 9 și 8 silabe, când versuri de 7 și 6 silabe, când versuri lungi de 13 și 14 silabe. Sonetul *Veneția* a fost refăcut de 19 ori.

Ca să ajungă la cunoscutul vers din *Luceafărul*: „O prea frumoasă fată“, a încercat următoarele forme: „O luminoasă fată“, „Fecioară preacurată“, „O pasere de fată“, „Un giuvaer

de fată“, „Un vlăstărel de fată“, „O mult frumoasă fată“, „Un grangure de fată“, „Un soi frumos de fată“.

Când nu ajungea să fie mulțumit, părăsea poezia, oricâți ani ar fi lucrat la ea. Astfel, la o poemă intitulată *Gemenii*, pe care n-a publicat-o niciodată, el a lucrat cel puțin cinci, dacă nu șase ani; din ea a publicat numai un fragment cu titlul *Rugăciunea unui dac*. Dacul, care își cere de la Zamolxe totala nimicire în această poezie, este nefericitul rege Sarmis, îndurerat de trădarea logodnicii sale Tomiris.

Dar caietele nu cuprind numai poezii; ele ne arată că Eminescu n-a fost numai un poet îndrăgostit de arta lui, ci și un intelectual care râvnea cu pasiune să cunoască totul: filosofie, economie politică, finanțe, statistică, istorie, filologie și științele exacte: biologia, fizica și chiar matematicile.

Notiță biografică în M. Eminescu, Poezii,
ediție îngrijită de Constantin Botez,
„Clasicii români comentați“, Craiova, f.a.[1933]

Note. Se cuvine notat faptul că, înainte de a avea grandioasa ediție academică Perpessicius a *Poeziilor* lui Eminescu, cu toate variantele poeziilor, cu acea imagine a efortului de creație, de la primele schițe, până la forma definitivă, – ediție pe baza căreia s-au făcut atâtea investigații originale, privitoare la originalitatea limbii și a creației artistice eminesciene, – C. Botez ne-a oferit încă în 1933 o ediție critică amplă, îndelung lucrată, cu variante, – ediție criticată de Perpessicius pentru amestecul variantelor și pentru „prea marele respect al formelor etimologice sau moldovenești“, deși, tot el recunoaște că, „la fel cu toți scriitorii români până în ziua de astăzi, Eminescu nu are consecvență în formele pe care le întrebuițează.“ Or, tocmai aceste dublete și triplete trebuiau să dea de gândit că „din două forme, una provincială și alta literar-generalizată, folosite de Eminescu, face lege și are precădere cea de a doua.“ (Perpessicius, *Introducere la M. Eminescu, Opere*, I, 1939, p. XXVIII.) Dar generalizând formele literare și acolo unde Eminescu nu a fost modern, ca azi, în scrisul său, se modifică imaginea pitorească, autentică a limbii sale; *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu* și noua noastră ediție critică a *Poeziilor* (2000) au căutat imaginea unei cât mai mari *autenticități* a scrisului eminescian.

HORTENSIA PAPADAT-BENGESCU

PRIN PRISMA UNEI GENERAȚII

Sunt din generația fericită care a primit de-a dreptul dezvăluirea fabuloasă a Poeziei prin opera lui Mihail Eminescu.

Discipoli proaspeți ai cultului eminescian ne propovăduiau cu entuziasm noua religie; neofiți ai acelui cult, adoram pe Eminescu ca pe un Semizeu. Adolescența noastră, sosită după trecerea convoiului modest și trist al vieții terestre a poetului, nu avea încă pe atunci nici o curiozitate pentru existența lui omenească; captivată de strălucirea în mii de fațete a caratului glorios al poeziei lui, îl situam de-a dreptul în timpul și spațiul Nemuririi.

Moștenitori privilegiați, ceea ce ni se dăruia nu era noțiunea despre un mare poet, ci blagoslovenia unui arhanghel și fetișismul unui geniu. Mihail Eminescu, – prestigiu al unui nume echivalent cu un simbol, – era în adevăr dăruirea pe care un popor întreg o primise de la bogăția destinului său istoric.

În poezia eminesciană tot avântul își găsea pornirile lui sublimite în ritmica magică a cuvintelor esențiale, aspirațiile intelectului își aveau ascensiunea ușurată de cugetătorul ce-și pusese toate problemele transcendentului. Sărmanul Dionis întindea puntea de aur a versului său acelor ce vroiau să urce trepte; toată neliniștea, tot nedefinitul își aveau în el exponentul. Puternic ademenite, mintea și sufletul căutau piscurile de unde se văd orizonturile, iar în adâncimile sufletești se trezeau ecouri ce-și așteptaseră numai gongul pentru a tremura finețea celor mai subtile rezonanțe. Studiul lui Eminescu era un curent fierbinte al cugetării și simțirii pe care aveai a-l străbate, noviciat pasionat și beție a cuvintelor încântătoare.

Născută sub zodia idolatriei, poezia lui Eminescu nu a

cunoscut eclipsa și renegarea; uimiți de trecerea pregnantă a vieții sale brave, contemporanii nu i-au putut acorda nici succesul zgomotos, nici ingratitudinea. Sacrificiul fusese săvârșit asupra omului, căruia oamenii îi refuzase totul în viață, smulgându-i cu aviditate comorile spirituale. El însuși nesocotise și chinuise făptura pentru a-i storce toate sucurile spiritului, trăind destinul nu al unui mare poet cu admiratori, imitatori și detractori, ci al unui profet cu discipoli și erezi.

Discipolii l-au așezat pe soclul de pe care epigonii nu l-au răsturnat; a rămas mereu acel unul izolat în gloria lui nealterată, cristalizare a singurătății pe înălțimi. Opera lui și-a durat etapele rezistând tuturor încercărilor, purgatoriu al timpului de scurgere în care se săvârșește triajul nemilostiv al valorilor. La început apanagiu exclusiv al unei elite, apoi hrană substanțială a falangelor intelectuale în succesiunea lor, i-a fost dat acestei opere să cunoască la un moment dat primejdia vulgarizării frenetice, răsunându-și versul la toate răspântiile, pe toate viorile, prin toate glasurile, în auzul oricui, fără ca „liedurile“ minunate să-și piardă aurul sculptat al sunetului, reușind în schimb a strecura celui „orișicine“ ceva din noblețea lor inalterabilă.

Premergător inspirat, Eminescu a fost o forță ce a lovit în toate zidurile, deschizând drumuri, forță care a săltat nivelul întregului plan spiritual, pe care plan astfel înălțat s-a așezat cultura unei epoci. Păstrând intactă tradiția pe care o exaltă în toată opera sa, a rupt stavilele rutinei; a învins trecutul fără a-l ucide, așezându-l pios în rafturile sale miresmate de glorie și totodată slujindu-se de el ca de o armă mereu eficace pentru a reînvia în oamenii timpului nou, virtuțile înaintașilor.

Toate problemele sociale, în care aveau să se zbată urmașii săi, Eminescu le-a frământat ca și pe cele spirituale și, pentru a le putea exprima, a revoluționat tiparele limbii, folosind toate posibilitățile ei de adaptare, creând pentru

oameni preocupări noi, o limbă nouă din elementele cele mai pure și armonioase.

Sub faldul larg al sufletului său, în posesia unui instrument statornicit al limbii, s-au înșiruit și gradat valorile în devenire, dezvăluindu-și liber personalitatea, renașterea prozei și poeziei până la cea mai recentă generație de poeți novatori, care își pot prelucra imaginea rară și îngădui dificultatea sincopării și elipsei.

Poetul de geniu, Aed al contemporanilor și urmașilor, a venit și a rămas etern ca substanța divină a spiritului, ca vocile misterioase ale naturii, care prin el își vorbiseră așa de minunat taina.

Dacă trecerea lui omenească a fost alternanță de lumină și umbră – traiectorie a unui fulger – , din tumultul vocilor sale interioare, din turmentul cugetului său a răzbătut o fascie de lumină inalterabilă care astăzi îl așază încă o dată pe un soclu [...]

Un artist desăvârșit, liric și idealist laolaltă, așa cum lirică și ideologică a fost opera lui Eminescu, a conceput și realizat efigia sculptată a poetului „vecinic tânăr”. Pe malurile mărilor sud-estice, unde mai departe cetățile Eladei și Bizanțului străjuiesc vechile lor civilizații, pe țărmul românesc, Constanța, cetate albă, mândră, frumoasă, post înaintat de vigila a civilizației romanice, înalță Poeziei și Latinității un al doilea semn: faruri aprinse peste veacuri trecute și viitoare.

Omagiu lui Eminescu, 1934, p. 27-30

Note. În 1934, la Constanța, pe malul mării, a fost așezat cunoscutul bust al Poetului care a cântat, în acordurile cele mai grave, farmecul și eternitatea apelor mării, loc dorit al somnului său de veci. Paginile de mai sus sunt un omagiu al romancierii de mare sensibilitate și de inspirație lirică în fața celei mai pure și mai adânci poezii a românilor, subliniind sinteza de spiritualitate romanică, reprezentativă pentru cultura noastră națională, cuprinsă în poezia lui Eminescu. Sunt mărturii ale unei generații, zice scriitoarea; dar aceste cuvinte sunt în consonanță cu prețuirea tuturor generațiilor care au moștenit opera eminesciană ca pe un îndreptar de gândire și de artă a cuvântului.

SIMION MEHEDINȚI

OPTIMISMUL LUI EMINESCU

Pentru cine respectă adevărul faptelor, rămâne bine înțeles că a vedea în Eminescu un pesimist amărât în fața vieții (un fel de proletar intelectual) este o gravă eroare. De câte ori observă telescopic Universul, adică raportează scurta sa existență la imensitatea spațiului și a timpului, orice om – chiar cel mai puțin reflexiv – se simte deprimat. Cu atât mai mult un speculativ și sensibil ca Eminescu. „Când sorii se sting și stelele pică...”, gândul neființei și setea „liniștii eterne” sunt foarte firești. [...]

E sigur că genialul poet a cunoscut și bucurii, multe bucurii, deoarece legea vieții e aceeași pentru toți: o putere mare, îndată ce se manifestă, procură totdeauna o firească plăcere. [...]

Pe lângă creația artistică, Eminescu mai avea și alte izvoare de bucurie. Lungile sale tănuiri cu Creangă, prin vile de la Socola, nu erau însoțite de scânceli pesimiste, ci, după mărturia contemporanilor, ele culminau în nota jovială. Prețuind viața poporului după inteligența lui Pepelea și frumusețea Cosânzenei, acești doi „Români” cum le ieșise numele de la „Junimea”, priveau cu încredere menirea neamului. De prezentul lui le era uneori milă și silă; spre epoca Basarabilor și Mușatinilor de la 1400 își întorceau ochii, ca niște rurali cucernici în fața unor icoane; iar în viitor sperau, și cine speră nu poate fi considerat ca un spirit negativ, reprezentant al pesimismului pur.

Așa sunt faptele. Prin urmare, din respect pentru adevărul istoric și psihologic, e timpul să întregim imaginea noastră despre Eminescu, amintind și latura optimistă a vieții sale. [...]

Așadar, lăsând cu totul la o parte întrebarea cât a fost de fericit sau nefericit Eminescu, cine respectă adevărul faptelor și înțelesul adevărat al cuvintelor, dator e să amin-

tească nu numai pesimismul unor poezii ale lui Eminescu, dar și optimismul energic al prozei și activității sale practice. El e nu numai cel mai mare poet, dar și cel mai mare prozator, precum și cel mai adânc cugetător politic. – Iată pentru ce a devenit „educatorul neamului românesc”.

Omagiu lui Eminescu, 1934, p. 70-71

Note. Omul de știință vede resorturile intime ale gândirii și comentariilor poetului, dincolo de realitatea pesimismului său; cine nu crede însă în viitorul poporului său nu se angajează cu toată ființa, cu toate puterile sufletului, în lupta cu mizeriile vieții publice, cum a făcut-o Eminescu în publicistica lui, aproape șase ani la *Timpul*; acolo a exprimat el multe idei critice, multe diatribe violente, de tăria satirei din *Scrisoarea III*, dar și multe speranțe în puterea spirituală și materială a poporului capabil de inițiative constructive: „S-o facem mare pe țărișoara noastră prin roadele muncii noastre și prin mărirea vrednicilor noastre” – scria Eminescu în *Timpul* din 2 XI 1879, un crez care l-a întărit în toată activitatea lui poetică și publicistică.

S. Mehedinți avea deci dreptate să vorbească despre „optimismul” poetului, problemă tratată pe larg, în consens cu datele biografiei și operei, de un cercetător documentat și pătrunzător: G. Munteanu.

ELENA VĂCĂRESCU

ÎNTOARCERE LA EMINESCU

De câte ori deschid volumul de Poeme al lui Eminescu am impresia că mă întorc acasă, după o călătorie lungă. Călătoresc așa de o viață întreagă de-a lungul poeziei europene și printre propriile mele versuri. De la Keats la Victor Hugo, până la Anna de Noailles, de la Goethe la Shelley, până la Edgar Poe, la Baudelaire, la Mallarmé, la Valéry, călătoresc zilnic într-un bogat univers poetic, plin de minuni, de forme și de gânduri...

Și totuși pe Eminescu nu-l pot uita. Confruntat cu marii mînuitori de liră, Eminescu nu scade, ci crește. L-am înțeles tot mai adânc, pe măsură ce sporea experiența mea poetică. Mă întreb acum: în ce stă puterea poetului nostru? Cum se explică statornicia dragostei pe care i-o păstrez, în ciuda contactului permanent cu atâți mari lirici anglo-saxoni, germani, italieni, francezi?

Gândirea poetică a lui Eminescu am întâlnit-o, fragmentar, la mulți dintre premergătorii sau contemporanii lui. Nostalgia lui, melancolia lui, concepția lui tragică despre viață și lume, toată comoara lui de sensibilitate adâncă și de pătrunzătoare viziuni în infinit, și-au aflat o expresiune asemănător de vie la alți mari poeți. Temele fundamentale din poezia lui Eminescu sunt, în sfârșit, temele eterne ale lirismului.

Și totuși Eminescu rămâne nou și tânăr, cu toate analogiile și afinitățile ce-i descopăr. Acest sentiment de noutate și de tinerețe pe care mi-l inspiră, mi se pare mai doveditor pentru calitatea lui poetică decât orice demonstrație. Cineva ar putea încerca să dovedească, înarmat cu argumente savante, că gândirea poetică a lui Eminescu este perfect originală: i s-ar putea răspunde cu alte argumente, tot așa de savante. În cazul cel mai fericit s-ar naște o controversă. Căci fiecare demonstrație poetică duce obișnuit la o controversă, fără soluție sigură și definitivă.

Eu dispun însă, pentru edificarea mea personală, de un instrument mai perfect decât orice demonstrație: eu dispun de convingerea sentimentală, de intuiție directă. Eminescu îmi vorbește de la suflet la suflet, îmi vorbește cu autoritate absolută, așa cum îmi vorbește Keats sau Baudelaire. Nu numai temele, dar nici conținutul rațional nu mă uimește la Eminescu sau la Baudelaire, ci o putere mai presus de gând, mai presus de simțire, o putere misterioasă ce aparține unei lumi aparte, pe care o simt, de care mă bucur, fără s-o pot explica sau dovedi.

Lumea lui Eminescu este lumea lirismului înalt și adânc. Acolo legile fizice, logice, psihologice își pierd virtutea. Alte legi stăpânesc lirismul poetic și muzical. Sunt legi despotice și simple, revelate sensibilității noastre, dar nedefinite pentru inteligență. Așa se explică în mare măsură că marii lirici, îndeosebi Eminescu, rămân intraductibili. Ceea ce geniul a construit, iscusința nu poate reconstrui. Iar geniul lui Eminescu și-a adăpostit lumea lui personală într-o clădire românească. Între poezia lui Eminescu și limba românească există afinități așa de strânse, încât a încerca să le desfacem una de alta înseamnă aproape un sacrilegiu. Va veni poate o vreme când neamul nostru se va impune străinilor cu destulă forță pentru ca aceștia să consimtă a ne învăța limba, după cum noi învățăm englezește pentru a citi pe Byron. Atunci va intra cu adevărat Eminescu în circulația europeană. Căci poezia lui mândră și autentică desfide indiscreția laborioasă a traducătorului: mi se pare acesta un semn al adevăratului lirism.

Omagiu lui Eminescu, 1934, p. 17.

Note. Dintr-o perspectivă mai largă a literaturii universale, autoarea privește pe Eminescu egal cu marii creatori de artă literară; comparat cu geniile poetice citate, „Eminescu nu scade, ci crește”, aflat în „lumea lirismului înalt și adânc”, care este, cum spunea și Arghezi, intraductibil. Cititorul va reține încă o pledoarie a unui spirit rafinat, artist prin verb, pentru Eminescu cel incomparabil ca poet și gânditor.

MIRCEA ELIADE

1. Momentul Eminescu

Geniul se răzbună întotdeauna. Mai curând ori mai târziu, orice mare personalitate începe să fie înțeleasă și prețuită așa cum se cuvine. Miturile, legendele, admirația naivă, simplismul didactic lasă locul cercetării critice, monografiei erudite, operei de lucidă și completă interpretare. Geniul nu are nimic de pierdut din această migăloasă și severă cercetare. Dimpotrivă, el ni se descoperă mai organic, mai superb.

Mihai Eminescu s-a bucurat îndată după moartea sa de o întinsă popularitate. S-a scris destul despre el în primii douăzeci de ani după recunoașterea sa unanimă. Și cu toate acestea se revine astăzi din nou, cu o îmbucurătoare vigoare, asupra operei și vieții sale. Nimic nu trădează mai precis geniul decât această neobosită reîntoarcere a fiecărei generații, la operă și la om. Setea aceasta de a ști mai mult și mai precis, de a înțelege mai adânc, de a interpreta mai adecvat – este plină de semnificații. După ce s-a scris o bibliotecă întreagă asupra sa, Mihai Eminescu atrage din nou atenția, din mai multe puncte de vedere deodată. În ultimii ani am asistat la o serie de eforturi, menite să ne lumineze opera și viața sa. Studiul d-lui Tudor Vianu asupra poeziei lui Eminescu, monografia d-lui Murărașu asupra naționalismului său, viața scrisă de d-l G. Călinescu, primele trei volume de interpretare a operei lui Eminescu pe care le-a publicat tot d-l Călinescu, romanul *Mite* al d-lui E. Lovinescu, romanul *Luceafărul* al d-lui Cezar Petrescu – toate acestea dovedesc cât de viu și de înalt rămâne Mihai Eminescu în conștiința contemporană. Și încă n-am menționat ediția poeziilor d-lui C. Botez, ediția magnifică a operelor complete pe care o îngrijește d-l Perpessicius, cele opt volume ale contribuției istoriografice

pe care le va publica d-l Barbu Lăzăreanu, activitatea d-lui Lecca Morariu și a celorlalți cercetători. Este, în orice caz, un simptom asupra căruia nu ne putem înșela. Eminescu rezistă vremii, opera lui crește cu cât trec anii, viața lui ne ajunge mai scumpă cu cât se împuținează amănuntele inedite.

Revenirea aceasta la Eminescu nu este apologetică, nici elegiacă. D-l Călinescu a purces la o critică severă, la un studiu precis, în care legende și exagerări nu au ce căuta. Eminescu e destul de mare ca să se poată dispensa de orice mit și de orice superstiție crescute în jurul numelui său. Studiile pe care le provoacă neconținut constituie dovada că opera lui e mai prețioasă decât legenda, că geniul lui e mai presus de mitologie. Se revine mereu la Eminescu pentru că scrisul său încurajează orice punct nou de vedere, orice interpretare nouă. Ca și scrisul oricărui alt geniu...

Momentul Eminescu nu poate rămâne izolat în cultura noastră contemporană. Rămân atâtea de făcut și pentru alți mari români. S-au adus osemintele lui Dimitrie Cantemir în țară și noi nu avem o ediție critică a operelor sale (cea a Academiei este ilizibilă), nu avem încă o monografie asupra lui (cea a d-lui profesor Ion Minea cuprinde foarte serioase contribuții și nici nu pretinde a fi altceva). Cercul ieșenilor a comemorat de curând pe Mihail Kogălniceanu – și noi nu avem scrierile lui într-o ediție completă și critică. Despre Hasdeu ce să mai vorbim? Nu există nici o monografie, nici o ediție. Pasiunea pe care o dovedesc contemporanii noștri pentru Mihai Eminescu ar putea fi fertilă și din alt punct de vedere: dacă s-ar deștepta interesul general pentru cei câțiva mari români și mari cugetători pe care i-am avut și pe care îi cunoaștem încă extrem de superficial. Deocamdată, semnele sunt bune.

*„Viața literară”, an X (1935),
nr.3, aug-sept. pag.1.*

2. M. Eminescu, Poezii

Cuvânt înainte

După rezistențele pe care le-a întâmpinat în timpul scurtei și chinuitei sale vieți, opera lui Mihai Eminescu s-a impus fulgerător neamului întreg, iar nu numai păturii culte. Nu știu dacă s-a făcut vreodată socoteala exemplarelor tipărite din *Poeziile* lui Eminescu. Dar, în mai puțin de o jumătate de veac, poeziile acestea au fost reproduse în multe zeci de ediții, de la modestele tipărituri populare până la admirabila ediție critică a Fundațiilor Regale, îngrijită de Perpessicius. Astăzi, după ce au cunoscut atâtea culmi și atâtea onoruri, *Poeziile* lui Eminescu, cenzurate în țară, apar, așa cum le vedeți, în haina sfioasă a pribegiei. Gloria lui Mihai Eminescu ar fi fost poate mai puțin semnificativă, dacă n-ar fi luat și el parte, de peste veac, la tragedia neamului românesc.

Ce înseamnă, pentru noi toți, poezia, literatura și gândirea politică a lui Eminescu o știm, și ar fi zadarnic să o reamintim încă o dată. Tot ce s-a creat după el, de la Nicolae Iorga și Tudor Arghezi până la Vasile Pârvan, Nae Ionescu și Lucian Blaga, poartă pecetea geniului, cugetului sau măcar a limbii eminesciene. Rareori un neam întreg s-a regăsit într-un poet cu atâta spontaneitate și atâta fervoare cu care neamul românesc s-a regăsit în opera lui Mihai Eminescu. Îl iubim cu toții pe Creangă, pe Hasdeu, învățăm să scriem de la Odobescu, îl respectăm pe Titu Maiorescu și anevoie putem lăsa să treacă mult timp fără să-l recitim pe Caragiale. Dar Eminescu este pentru fiecare din noi, *altceva*. El ne-a revelat alte zări și ne-a făcut să cunoaștem altfel de lacrimi. El, și numai el, ne-a ajutat să ne înțelegem bătaia inimii. El ne-a luminat înțelesul și bucuria nenorocului de a fi român.

Pentru noi, Eminescu nu e numai cel mai mare poet al nostru și cel mai strălucit geniu pe care l-au zămislit pământul, apele și cerul românesc. El este, într-un anumit fel, întruparea însăși a acestui cer și a acestui pământ, cu toate frumusețile, durerile și nădejdele crescute din ele. Noi, cei de aici, rupți de pământ și de neam, regăsim în el tot ce-am lăsat în urmă, de la văzduhul munților noștri și de la melancolia mării noastre, până la cerul nopții românești și teiul înflorit al copilăriei noastre. Recitindu-l pe Eminescu, ne reîntoarcem, ca într-un dulce somn, la noi acasă. Întreg Universul nostru îl avem în aceste câteva zeci de pagini, pe care o mână harnică le-a tipărit și le împarte astăzi în cele patru colțuri ale lumii, peste tot unde ne-a împrăștiat pribegia. Păstrați-le bine; este tot ce ne-a rămas neîntinat din apele, din cerul și din pământul nostru românesc.

Paris, septembrie 1949

(*Poezii*. Mihai Eminescu.

Prefața de Mircea Eliade, Freiburg,
Germany: Biblioteca Română, 1949)

3. Eminescu

La 15 ianuarie 1950 se împlinesc o sută de ani de la nașterea lui Mihai Eminescu. Românii din pribegie vor comemora acest eveniment după puterile lor, pretutindeni unde i-a aruncat soarta: în Argentina, în Franța sau în Germania și Austria. La Freiburg iese de sub teasc, chiar zilele acestea, o „ediție de pribegie” a lui Eminescu. La Paris, centenarul nașterii celui mai mare scriitor al neamului nostru va fi sărbătorit, între altele, de „Asociația culturală Mihai Eminescu”, printr-un ciclu de conferințe care vor avea loc în cursul lunii ianuarie. Și prin publicarea unui număr din *Luceafărul*

închinat lui Eminescu. Aflăm că în Argentina și în Brazilia sunt în pregătire o seamă de festivități similare. Poate că cineva se va îngriji să strângă laolaltă toate programele festivităților comemorative, pentru a fi întocmit un „Calendar al Centenarului lui Eminescu în pibegie“.

Nu e deloc de mirare solidaritatea întregii emigrații românești în jurul lui Mihai Eminescu. Deasupra tuturor gloriilor efemere și deșertăciunilor legate de patimile noastre omenești, un singur punct rămâne fix, neclătinat de nici o catastrofă istorică: geniul. Vechea Heladă a pierit de mult, dar geniul lui Homer, al lui Eschil sau al lui Platon a supraviețuit tuturor naufragiilor și va supraviețui chiar dacă ultimul descendent al Greciei clasice va fi șters de pe suprafața pământului. Lumea medievală a dispărut de mult din istorie, dar opera lui Dante continuă să nutrească viața spirituală a milioane de cetitori din toate colțurile pământului. Dramele lui Shakespeare vor fi tot atât de proaspete și tot atât de „adevărate“ chiar când istoria Angliei va fi uitată până și de ultimii descendenți. Orice s-ar întâmpla cu neamul românesc, oricâte dezastre și suferințe ne-au mai fost urzite de Dumnezeu, nici o armată din lume și nici o poliție, cât ar fi ea de diabolică, nu va putea șterge *Luceafărul* lui Eminescu din mintea și din sufletul românilor.

În dragostea neamului românesc pentru cel mai mare poet al său se deslușește setea de nemurire a comunității întregi. Un neam supraviețuiește nu prin istoria sa, ci prin creațiile geniilor sale. Dacă vechea Heladă n-ar fi avut decât istoria sa, și n-ar fi avut și geniile ei, de la Homer până la Platon, astăzi am fi știut despre heleni cam tot atâta câte știm despre sciți, elamiți sau iliri; adică atâta cât suntem obligați să învățăm la școală (evident, presupunând că, fără patrimoniul spiritual helen, ar mai fi fost posibil sistemul european de educație, ceea

ce e cu totul improbabil). Istoria este prin definiție devenire, transformare continuă, în cele din urmă deșertăciune. Zadarnic încearcă un rege sau un despot să-și clădească Statul pentru eternitate. O formă istorică, chiar dacă ar fi perfectă, este întotdeauna precară: durează un anumit număr de ani sau de decenii și apoi lasă locul unei alte forme istorice. Nici un fel de „eternitate” nu este îngăduită organismelor politice și sociale. Singura „eternitate” acceptată de istorie este aceea a creațiilor spirituale. Care, bineînțeles, reflectează și specificul național al ginteii creatorului, și momentul istoric în care a viețuit acesta: le reflectează și, am spune, le proiectează în „eternitate”. Patetica luptă a Heladei cu perșii este încă actuală pentru lumea modernă, pentru că a cântat-o Eschil. Au mai fost și alte invazii de o parte și de alta a Mării Egee, dar despre ele știm foarte puțin, pentru că n-a existat un Eschil care să le scoată din istorie și să le fixeze în „eternitate”.

Obscur, dar nu mai puțin patetic, neamul românesc simte că și-a asigurat dreptul la „nemurire” mai ales prin creația lui Mihai Eminescu. Petrolul și aurul nostru pot, într-o zi, seca. Grâul nostru poate fi făcut să crească și aiurea. Și s-ar putea ca într-o zi, nu prea îndepărtată, strategia mondială să sufere asemenea modificări, încât poziția noastră de popor de graniță să-și piardă însemnătatea pe care o are de un secol încoace; cu alte cuvinte, România să-și piardă, pentru totdeauna, orice șansă de a mai juca un rol activ în istoria universală. Toate acestea s-ar putea întâmpla. Un singur lucru nu se mai poate întâmpla: dispariția poemelor lui Eminescu. Și, cât timp va exista, undeva prin lume, un singur exemplar din poeziile lui Eminescu, identitatea neamului nostru este salvată. Istoria patetică a neamului românesc a fost „proiectată în eternitate” prin versurile unui poet care a suferit toată viața de sărăcie, uneori chiar și de foame, și a murit, omorât de un

nebun, într-un ospiciu... Este o lecție de modestie pe care însăși istoria ne-o dă, nouă, tuturor...

Neavând cum să-l suprimă din conștiința neamului românesc, ocupantul și uneltele lui pregătesc lui Mihai Eminescu o comemorare triumfală. Evident, răstălmăcindu-i opera poetică și suprimându-i întreaga operă politică. Pentru suferințele și sărăcia lui, poetul va fi iertat de multe „păcate”. Se va aminti, fără îndoială, că poetul a stat prea mult în „turnul de fildeș” și nu s-a „angajat”, cu trup și suflet, într-unul din „partidele progresiste” ale timpului; și se va aminti, ca o dojană, că poetul a preferat să-și piardă nopțile plecat asupra manuscriselor sale, în loc de a „activa” deschis, în „folosul patriei”, luând parte la întrunirile electorale, frecventând cafenele politice și acceptând chiar „misiuni de înaltă răspundere” în cine știe ce comitet provincial pentru salvarea neamului. Așa cum face, bunăoară, în zilele noastre, poetul Mihai Beniuc.

Dar toate acestea sunt secundare. Important este faptul că ocupantul e *silit* să-l comemoareze pe Eminescu și încearcă să-l prezinte ca un mare „poet progresist”. Important – și totodată destul de grav. Căci încă o dată se încearcă suprimarea identității noastre spirituale și abolirea istoriei noastre. Este, deci, încă un atentat la „nemuirea” noastră. Dar, după câte știm, până acum, în pragul războaielor atomice, niciodată n-a putut fi „ucis” un mare poet în conștiința neamului care l-a zămislit. Și nici măcar pervertit. Să ascultăm, deci, fără teamă, elogiul pe care-l va rosti adâncul cunoscător al geniului românesc, dl. Chișinevski...

(*Uniunea Română*, noiembrie-decembrie 1949)

Note. Spirit enciclopedic, scriitor original și savant filosof de reputație universală, *Mircea Eliade* a scris în repetate rânduri despre Eminescu, salutând cu gratitudine edițiile de seamă ale *Operei* și cărțile consacrate de cercetători erudiți, acestei *Opere* (Vianu, Călinescu, C. Botez, Ibrăileanu,

Perpessicius, Rosa del Conte, Alain Guilleroux, George Munteanu, Eugen Tudoran ș.a.), cum se poate vedea din cartea lui Mircea Handoca, *Mircea Eliade, Despre Eminescu și Hasdeu* („Junimea”, Iași, 1987) de unde reproducem primul articol, al cărui titlu s-a generalizat în programele didactice, după ce l-am folosit, cu o completare, în teza de doctorat *Momentul Eminescu în evoluția limbii române literare* („Minerva”, 1971). Primul alineat al lui Eliade este parcă o replică azi la contestările vehemente ale celor puțin cunoscători ai *Operei* lui Eminescu: o perfectă lămurire pentru toți, cu adevăruri lapidar spuse și incontestabile. Detractorii n-au decât să facă o „severă cercetare” și, dacă au o minimă onestitate, vor descoperi și ei că geniul eminescian apare mereu „mai organic, mai superb”.

Al doilea articol e o scurtă sinteză, cu final hiperbolic pentru sufletul cititorilor exilați de teroarea totalitară a anilor '50, când tocmai se împlineau 100 de ani de la nașterea Poetului care, „în aceste pagini” ale *Poeziilor*, cuprinde „întreg universul nostru”, zicea Eliade celor din pribegie. Această pagină a lui Eliade din 1949, acum 50 de ani, se cuvenea reținută ca o înaltă pledoarie, cu densitatea, adevărurile, frumusețea ei convingătoare, luminată pentru toți românii. Articolul a apărut în volumul *Mircea Eliade, Împotriva desnădejdiei* (Ed. „Humanitas”, 1992), sub îngrijirea lui Mircea Handoca, – pagina neputând fi cuprinsă în volumul citat mai sus din 1987.

Al treilea articol continuă, polemic, cu stăpânirea din țară, solidarizarea exilului cu scrisul eminescian, așezat în rândul creatorilor de geniu, prin care o cultură trăiește milenar, prin care o conștiință etnică se afirmă, durează, se impune istoricește. Să se citească alineatul 2 al paginii intitulată *Eminescu și continuarea lui* despre „dragostea neamului românesc pentru cel mai mare poet al său”, pentru a înțelege mai bine valoarea absolută a creației lui Eminescu prin care – zice Eliade – „Neamul românesc simte că și-a asigurat dreptul la *nemurire*”. Asemenea teze sunt formulate de un mare și exigent istoric al culturilor, de un scriitor reputat, de un om „universal”. Cu adevărat: „Les grands esprits se rencontrent”, cum spun francezii.

G. M. ZAMFIRESCU

MIRACOLUL EMINESCIAN

Se împlinesc 40 de ani de la moartea lui M. Eminescu, darul acesta strălucit pe care pronia l-a făcut spiritualității românești.

Dacă ziaristul M. Eminescu a apărut într-o vreme de cumpănă, când poporul nostru se afla la o mare răscruce istorică și aștepta cuvântul inspirat, revelator al unui clarvăzător, răscolitor de conștiințe și talmăcitor de înțelesuri, – apariția celui care a scris *Luceafărul* și a cântat „mișcătoarea mărilor singurătate“, a răsturnat legile firești ale evoluției literare și a revărsat – peste sărăcia de duh a vremii – lumina orbitoare a unei sensibilități și a unei profunzimi de gândire ce se justifică numai prin miracol.

Știm, în bună măsură, ce au crezut contemporanii despre M. Eminescu. Nu ne gândim numai la opiniile lui B. P. Hasdeu, așa de surprinzătoare la un spirit nu mai puțin miraculos al culturii românești. Fără prietenia lui V. Morțun și mai ales al lui I.L. Caragiale, care a găsit accente așa de calde și de convingătoare în paginile lui eminesciene, autorul *Sărmanului Dionis* nu s-ar fi bucurat nici de fărâma de înțelegere care-l valorifica pe M. Eminescu cu un minus destul de serios față de poezia lui Samson Bodnărescu, de pildă. Titu Maiorescu a fost, în adevăr, un mare critic al epocii. A rămas al acestei epoci și al capitolului respectiv de istorie literară. A fost înțeles demult și depășit...

M. Eminescu singur a depășit epocile... Poezia eminesciană face parte, alături de *Miorița*, din patrimoniul permanent al spiritualității românești.

Dimineața, 17 VI, 1937

Note. Timpul a rectificat unele afirmații ale autorului, sincer admirator al liricii eminesciene: relațiile dintre Eminescu și Caragiale nu au fost totdeauna senine, cum se știe, în faza activității la *Timpul*. Cât despre Maiorescu? Un mare număr de studii și ediții, apărute în ultimul timp, arată cât de mare a fost, în epocă, – și ce temeinice adevăruri eterne a formulat pentru modernizarea limbii și literaturii noastre. Înșiși Eminescu a subliniat odată originalitatea estetică a scrisului marelui mentor al Junimii; în epocă încă era considerat un scriitor clasic și un gânditor subtil...

Dar articolul citat e străbătut de o mare căldură, de accentele afective ale hiperbolei care exprimă adevărul prețuirii lui Eminescu, adevăratul „rege al poeziei”, a cărui memorie era glorificată, într-un cotidian de mare tiraj, la 48 de ani de la dispariție, fără a aștepta cifra rotundă a semicentenarului (din 1939).

MARTHA BIBESCU

LÂNGĂ TEIUL VECHI ȘI SFÂNT AL LUI EMINESCU

În amurgul care stă între primăvară și vară, Eminescu îmi apare sub trăsăturile unui geniu tânăr și veșnic cernit, ținând de mână cele două surori nedespărțite: durerea și tristețea.

Lui i se potrivesc cuvintele rostite de o mare cunoscătoare a sufletului omenesc, din secolul al XVIII-lea, Sophie Arnould. Întrebată, către sfârșitul vieții, despre tinerețele ei, răspunse, suspinând:

„Comme on souffrait!... C'était le bon temps...” (Cât suferea pe-atunci!... Ce vremuri bune...).

Astăzi se vorbește despre «răul tinereții». Se vede că vremea trece fără ca să se găsească vreun leac acestui rău divin.

Eminescu, stins de tânăr, va rămâne veșnic nemuritor și veșnic nemângâiat. Poetul trăiește pe câmpiile durerii, pe marginea unui destin neisprăvit.

El n-a cunoscut alinarea care se revarsă peste inima unui scriitor îmbătrânit; în apusul de soare al celebrității nu s-a bucurat de acele raze ale gloriei, la sfârșitul vieții, de care a avut parte, de pildă, un Alecsandri, un Goethe, un Victor Hugo. N-a cunoscut popularitatea zgomotoasă, dragostea femeilor atrase de faima recunoscută. Fotoliile senatului și ale academiilor n-au fost pentru el, nici onorurile funebre ale acelora cari triumfă până și în moarte. Însă domeniul său rămânând acela al suferinții începuturilor de viață, el va fi pururi cercetat de acei cari împărtășesc și simt, generație după generație, răul divin al tinereții.

Poate că adevărata apă a Juvenței nu este decât a lacrimilor.

Un rând de tineri după altul a adus prinosul său de primăvară, roua inimii, lui Mihail Eminescu.

Felul de a gândi, filosofia, etica, crezul politic, până și vocabularul poezilor se schimbă cu vremea și devin literă moartă pentru urmașii noștri mai îndepărtați, cu alte năzuințe, cu altă chemare, cu alte cerințe. Un lucru însă rămâne nestrămutat: dragostea și puterea de a suferi, între zorile de zi și amiaza vieții, adică între primăvară și vară, a tuturor ființelor omenești.

De aceea, poezia lui Eminescu va fi mereu iubită, mereu înțeleasă.

Pomul de mireasmă, pomul cu flori bălane, teiul atât de des cântat de Eminescu, înflorește în acest timp al anului, când primăvara trece spre vară. Răspândit în toată Europa, pomul acesta pare și mai împământenit în România, unde se găsesc chiar păduri de tei, de-a lungul Dunării, frumoase cum nu cred să se mai afle undeva pe fața pământului. Cu floarea lui bălaie și umilă, care răspândește un miros puternic până la beție, cu umbra lui mare ca de mormânt, acest pom are o tainică asemănare cu geniul lui Eminescu. Pe vremea zeilor din vechime, am fi crezut că în acest pom și-a găsit poetul metamorfoza sa din urmă. Întruparea mitologică eu totuși cred că a avut loc. Nu-mi pot închipui vreun tânăr îndrăgostit sau vreo fată din țara noastră, care să nu se gândească la Eminescu atunci când trece pe lângă un tei înflorit, într-un amurg de vară timpurie, și să nu audă ca prin șoaptă, venind din ramurile înalte, versurile duioase:

*Dar prin codri ea pătrunde
Lângă teiul vechi și sfânt
Ce cu flori până-n pământ
Un izvor vrăjit ascunde.*

*Convorbiri literare, 1939,
nr. 6-7-8-9, p.783 – 784*

Note. A fost nestrămutată afecțiunea acestei scriitoare pentru Eminescu. De mult stabilită în Franța, rămasă româncă prin atașamentul ei constant față de tradițiile, limba și sursele de inspirație poetică românești, scriitoare de expresie franceză însă, a fost prețuită, între cele două războaie, mai ales de marii scriitori Proust, Mauriac, Claudel etc., – cu care a purtat și o bogată corespondență. Scriitoarea a dispărut nu demult, – după o lungă activitate literară, la o vârstă venerabilă. Atașamentul ei pentru Eminescu și l-a exprimat poetic în repetate rânduri: *motivul teiului* e bine remarcat aici, odată cu izvoarele melancoliei profunde a poetului: durerea și tristețea de ordin filozofic, exacerbate de mizeriile vieții care l-au chinuit tot timpul; dar dacă filozofia, etica, crezul politic și vocabularul poezilor „se schimbă cu vremea”, ele nu devin niciodată „literă moartă”, cum hiperbolic afirmă autoarea articolului festiv. Adâncimea sensurilor vieții și a adevărului din acest limbaj eminescian constituie una din componentele fundamentale ale tezaurului limbii și literaturii române, – un izvor de simpatie, de energie morală și de creație artistică pentru toate generațiile.

CAMIL PETRESCU

EMINESCU ȘI ESENȚELE

Cât acoperă marele poet din cerul gândirii românești simțim cu toții și nu putem să ne sustragem sugestiei de miracol pe care o încercăm, căci, ca într-o călătorie pe ocean, orizontul se deplasează odată cu noi. Fiecare rază ieșită din funcția optică e înlocuită cu alta nouă. Cu deosebirea însă (credem) că însuși centrul – în esența lui – nu se schimbă, că e numai acoperit, că e doar părere, destul de firească, convingerea pe care o au despre sine comentatorii, anume că fiecare se află în punctul de organizarea central.

E neîndoios că fiecare generație îl vede și îl prețuiește altfel pe Eminescu, care devine prototip al diverselor interpretări. Primit cu fervoare sau combătut ca poet-filozof, de nuanță pesimistă, de contemporanii lui, prețuit romantic pentru lirismul lui de generația imediat următoare, – putem spune că astăzi trece la zenit geniul politic, răscolitorul trecutului românesc, de la articolele de îndreptar politic până la îndrăgostitul de veacul „o mie patru sute”. Ce e permanent sub aceste deplasări ale unghiului de contemplație și ce e accident istoric în sensul restrâns al cuvântului?

Împrejurările nu ne îngăduie să dăm un articol, oricum ocazional, articulația și volumul unui studiu aprofundat. Nu ne putem îngădui azi decât o revistă de puncte de vedere pe care cine știe dacă vom avea prilejul să le organizăm structural.

Ni se pare totuși, sumar, că nici unul din aceste moduri de a înțelege pe Eminescu nu este esențial. E dificil să vezi în *Rugăciunea unui dac*, în *Mortua est*, în *Glossa* o poezie filozofică propriu-zis. E cel mult o atitudine filozofică. Nici lirismul nu ni se pare o esență fundamentală a culturii, căci este o esență de accident, adică esența de istorie în sensul larg

al termenului. Tocmai de aceea, acest lirism este poate ceea ce s-a învechit mai mult în poezia acestui mare poet.

Acum vreo cincisprezece ani arătam în *Cetatea literară* ce greșeală se face traducându-se romanțele lui Eminescu, atât de scumpe inimii românești de pe la 1900... De ce să ne mirăm că în critica franceză poetul nu a putut fi dislocat din lotul șansonetiștilor?

Pe o treaptă – evident istorică –, dar superioară ca interes, ne apare geniul politic al lui Eminescu. Scrutarea pătrunzătoare a structurilor românești, vederea limpede a esențelor naționale sunt un incontestabil act de cultură, deși accentul lor fenomenologic nu participă de la ordinea gândirii absolute, decât prin aservirea la istorie.

Atât de mare e personalitatea gânditorului politic și atât de intensă pasiunea expresiei, încât a oprit și a preluat acum toată moștenirea de sens revoluționar francez a epocii contemporane, care a devenit un simplu altoi pe trunchiul naționalismului autentic.

Toate datele curente ale politicei românești s-au organizat apoi de pe linia pașoptistă pe linia eminesciană, căci, în mod logic, era acoperit în viață de oamenii politici care gândeau ca el, pe linia lui Kogălniceanu, depozitarul, reprezentativ pentru toți, al științei naționaliste. Evoluția actuală, [...] integrarea statului nostru însuși în fluxul autohtonismului sunt încoronarea firească a celor câțiva ani de scris politic al lui Eminescu; nu e deci de mirare că generația actuală e tot atât de complet eminesciană pe cât era cea de la 1900. [...]

Ne întrebăm și repetăm întrebarea: ce e permanent în aceste atitudini succesive față de opera marelui poet? Ce dă unitate acestor admirații surprinzător de variat motivate? (căci e probabil că admiratorii „pesimistului“ de la 1895 nu bănuiau niciodată vâna de optimism național din 1935, că pe vremea

aceea cu greu s-ar fi convenit că activitatea de ziarist al lui Eminescu va fi însușită de gândirea românească tot cu atâta conștiință de valoare cum fusese pătimăș absorbită poezia filozofică).

Ni se pare că oricare ar fi temeiurile influenței lui Eminescu, găsim de la început până azi, un motiv neschimbat, care e *armonia eminesciană*. Propriu-zis, această armonie e ocrotită ca un miracol cultural, – e în orice caz unică în spiritualitatea românească și sub vraja ei stăm cu toții de o jumătate de veac. Preciza Maiorescu pe la 1890 că limba românească în poezia lui Eminescu pare transfigurată și după război încă apăreau studii întinse care încercau să explice ceea ce, pare-se, nu se poate explica – inefabilul acestei armonii. Atât de mare este farmecul sub care stă cultura românească, încât cultul lui Eminescu nu e cult livresc, acceptat de unii, refuzat de alții, cum se întâmplă cu alți scriitori de geniu, ci un soi de realitate căreia nu i se poate sustrage nimeni. Eminescu e criteriul oricărei judecăți de valoare în judecata literară românească, în așa măsură încât nu numai elogiul cel mai prețios care i se poate aduce unui versuitor e să i se spuie că e cel mai mare poet „de la Eminescu încoace”, – dar, fapt unic – cred că nici nu s-a scris vreodată, cu umbră de seriozitate, despre vreun poet că a depășit pe Eminescu.

„Armonia eminesciană” e actul care stă la temeiul acestei uriașe prețuiri și nimic nu se poate integra în conștiința românească dincolo de această armonie... În decurs de două sute cincizeci de ani de scris românesc niciodată cuvintele acestei limbi n-au sunat așa cum sună în poezia lui Eminescu. E un fapt așa de real, că pare firesc.

Tot de aici vine și dezolarea cărturarilor români de câte ori se găsesc în fața unei traduceri din Eminescu în limba străină. Odată veștmântul românesc schimbat, această armonie se desprinde după sens, și se risipește, ca praful de aur colorat de

pe aripile atinse ale fluturilor. Nimeni dintre românii iubitori de poezie nu vor să-l recunoască pe poet în nici o traducere, oricât de la fel potrivite sunt sensurile... Firește, în genere, traducerile nu sunt cu putință, nu se obțin decât abstracții echivalente, ceea ce face ca titlul de poet mare să rămâie numai cu girul neamului care l-a produs. Simțim însă cu toții că Eminescu pierde în traducere mai mult decât pierde de obicei marii poeți.

Ar fi, încă o dată, de precizat, fără să atenuăm totuși semnificația întâmplării, că fără îndoială toate încercările de până acum au fost greșit dirijate, că nu s-au ales esențele, ceea ce e substanțial în opera poetului.

Nu e mai puțin adevărat că Eminescu rămâne expresia subiectivității românești și armonia poeziei lui e armonia individualității românești. E poate singurul scriitor român care ar fi putut depăși această subiectivitate, dar numai virtual. Oricât de puternic ar fi un geniu, dacă nu a încercat toate valențele vieții omenești pe scara tuturor vârstelor, nu poate depăși subiectivitatea și nici o clipă nu trebuie să uităm că opera lui e aproape încheiată pe la 33 de ani.

Când reflectăm asupra acestui fapt, puterea de demiurg a poetului apare și mai cutremurătoare. În ceva mai mult de zece ani de scris, a catalizat toată sensibilitatea neamului său și a creat o limbă nouă românească în așa măsură încât, așa cum am arătat, în toți cei care au scris înainte de el nu putem vedea decât precursori, iar după el ni se pare că nu a apărut încă nimeni... Faptul e atât de neobișnuit, încât ține de ordinul mitologic... Timp de vreo patruzeci de ani, viața lui de om avea imprecizuni cronologice de mit... Iată astăzi, datorită mai ales operei selective a lui G. Călinescu și datorită imensului material biografic și romanțat care a urmat, cu greu am putea spune că mai există umbre în istoriografia lui, totuși avem cu toții sentimentul că Eminescu era altceva decât ceea ce ne-au dat

biografii lui, îl ținem mai departe în neguri de mit. Pentru că e greu de admis ca un om, cu date de registru social, să fi realizat ceea ce a realizat acest poet în zece ani.

Oricum ne-am întoarce, cu Eminescu rămânem, până la un nou examen fundamental, în planul subiectivității, dar al subiectivității naționale. Prin el poporul român devine poet realizat în carte. Sunt date de care o critică se va lovi oricând, și compatibil cu această judecată va fi numai ceea ce e de ordin strict subiectiv.

Revista fundațiilor regale,

1 iulie, 1939, p. 147 – 150

Note. Câteva afirmații ale autorului pot desigur surprinde azi, dar se știe că poetul și dramaturgul Camil Petrescu obișnuia să-și exprime ideile paradoxal, adesea contra curentului și tezelor moștenite de la generația anterioară. Lirismul lui Eminescu să se fi învechit în 1939? Nicidecum; dovadă excelentele exegeze și articole care au apărut cu prilejul semicentenarului morții poetului, – dovadă larga adeziune la mesajul liric al lui Eminescu; savanții Academiei s-au întrunit în ședință solemnă pentru a-l glorifica pe poet. Înaltul for a tipărit, odată cu Fundațiile regale, ediții masive, critice, ale *Poeziilor*, atunci a apărut memorabila ediție Perpessicius, începutul editării *Operei*, proiectată ca definitivă în circa 12 volume mari, din care însă poetul editor n-a apucat să tipărească decât șase. *Opera omnia* în 16 volume a fost încheiată în 1992.

Camil Petrescu avea dreptate să exalte geniul politic al lui Eminescu, surprins de caracterul vizionar al conceptelor, al analizelor social-politice în seria imensă a articolelor din *Timpul* mai ales. În aceste articole sunt accente critice profunde, dar sunt și formulări ale încrederii în forțele morale ale poporului. Actualitatea acestora și împlinirea multor deziderate eminesciene de acum un secol și mai bine, într-o unică expresie literară de mare forță, atestă adevărul obiectiv al tezelor și al publicisticii poetului..

Să fie oare „armonia eminesciană” motivul suprem al prețuirii constante a operei Poetului? Se știe că încă în 1930, Tudor Vianu consacraseră un capitol aparte acestei „armonii” în cartea sa *Poezia lui Eminescu*, a cărei amintire era, se pare, vie în memoria lui Camil Petrescu. Să fie atât de important subiectivismul acestei opere? Semnificațiile adânci, cu expresia artistică de maximă finețe, caracterul realist, vizionar – toate dau un specific aparte creației eminesciene.

ȘERBAN CIOCULESCU

ZIARISTUL

Printre obișnuințele hagiografiei eminesciene este deplângerea destinului său gazetăresc, – sau, mai precis, este învinuirea soartei care și-a ales o victimă din cel mai mare poet al neamului nostru, impunându-i asprile condiții ziaristice. Dintr-o duioasă viziune a dramaticii sale existențe, mai fiecare dintre cucernicii slăvitori ai amintirii lui Eminescu atribuie presei rosturile molochului care nu-și alege jertfele. În redacția *Timpului*, genialul poet și-a măcinat într-adevăr puterile printr-o activitate oarecum neîntrepută. Cine a străbătut cele două mii de pagini ale recent apărutei ediții din *Opere*, datorită d-lui prof. Ion Crețu (în patru volume, editura „Cultura românească”), în care trei pătrimi cuprind partea mai însemnată din prodigioasa contribuție gazetărească a lui Eminescu, abia dacă a surprins menționarea unui concediu de vară și, desigur, singurul. În îndeplinirea îndatoririlor sale, genialul poet aducea o rară conștiință profesională, dar și sentimentul de muncă, cerut de furișarea de la datorie a camarazilor din redacție. Ca prim-redactor al unui organ opoziționist, dispunând de puține mijloace pentru recrutarea redactorilor, Eminescu se vedea nevoit să facă de toate, succesiv și simultan: micul editorial, zis pe atunci Prim-București, întinsul articol de fond, cronică externă, știrile din afară sau interne etc. În asemenea condițiuni, conducerea ziarului se schimba într-o adevărată salahorie, cu totul nepotrivită pentru chemarea poetului și a artistului. Epoca de la *Timpul* a coincis însă cu deplinătatea puterilor fizice și intelectuale ale lui Eminescu, îngăduindu-i să ducă la bun sfârșit atâtea răsunătoare campanii [...] cât și „bucătăria” ziarului. Aceeași

vreme a fost însă din nefericire și aceea a încuibării boalei și a încetei sale înstăpâniri. Că organele maestrului s-au sfârâmat la capătul unei activități ziaristice de aproape șase ani, acesta este numai un fel de a spune, care nu explică însă cauzalitatea deznodământului tragic. Nu este aci locul de a exprima convingerea că răul s-ar fi produs și fără lungii ani de sleire, în cea mai istovitoare dintre îndeletnicirile publicistice, care este gazetăria. Scadența fatală a fost doar grăbită, dar nu provocată de necruțătorul moloch.

Cei care jeluiesc îndeletnicirea gazetărească a lui Eminescu au dreptate doar întru cât privește prisosul de forțe cheltuite cu generoasa nesocotință a vârstei. Chestiunea de principiu ce se pune are însă mai multe fețe. Înainte de toate, este așa zisa incompatibilitate, susținută de unii, între literatură și cu deosebire între poezie și gazetărie. Într-o societate cu o ideală diviziune a muncii, care ar asigura artistului creator o existență la adăpostul grijilor, teza incompatibilității principale s-ar putea susține. Dar în împrejurările reale, de la noi și de pretutindeni, scriitorul este mai adesea sau totdeauna în situația de a-și câștiga subsistența printr-o profesiune lucrativă, deoarece arta ajunge rareori să răspundă unei trebuințe esențiale a publicului. A interzice poetului sau artistului în genere, ca în astfel de condiții să-și aleagă deliberat profesiunea ziaristică ar fi, pe lângă o culpabilă constrângere, calea către o altă aservire la jugul unei profesiuni poate mai neplăcute, cum este funcționarismul. De altă parte, această prohibire poate întâmpina rezistența biruitoare a unei vocații paralele. După cum s-au văzut mari scriitori tot atât de buni oameni de afaceri, desmințind o altă apriorică incompatibilitate, între beletristică și speculațiune comercială, tot așa se poate ivi un gazetar de geniu dintr-un foarte mare poet. Acesta e cazul lui Eminescu, în care coexistența paradoxală de mai sus nu poate

fi tăgăduită de nimeni. De bună seamă, ipoteza siluirii unui temperament liric către rosturile temporale ale ziaristicii ar fi fost un adevărat atentat, pe care l-am reprobă cu toții în ceasul semicentenarului. Numai dacă Eminescu ar fi fost aservit unor scopuri străine, ca prim redactor la *Timpul*, am fi fost îndreptățiți a-i socoti pe Maiorescu și pe Slavici, adică pe cei mai apropiați dintre protectorii și prietenii săi, ca pe adevărații săi călăi. Eminescu a primit însă cu entuziasm oferta, fiindcă ea răspundea unei chemări irezistibile și unei pregătiri îndelungate în domeniul practic al ideilor social-economice. Din manuscrisele sale și din activitatea sa [...] de student se cunoaște interesul eminescian orientat către politic. După ucenicia de la *Curierul de Iași* (1876 – 1877), poetul își revelase nebănuite posibilități de gazetar care își așteptau valorificarea, în cea mai mare măsură. Desigur, dacă Eminescu ar fi fost în stăpânirea unui titlu academic, ar fi fost de ales între o carieră universitară, de filosofie pură sau de sociologie, deși această din urmă preocupare nu intra încă în cadrele învățământului nostru superior. În lipsa unei diplome superioare, atunci ca și astăzi, panaceu pentru intrarea în învățământ, Eminescu și-a găsit calea firească în gazetărie.

Oricine mai regretă astăzi, ca pe o fatalitate, destinul ziaristic al lui Eminescu, dar mai ales ca pe un paradox al unui destin înverșunat, împotriva unei chemări unice de poet, este dator să ia cunoștință cât mai grabnic de activitatea eminesciană gazetărească. Numai astfel va vedea că poetul n-a fost robul unei îndeletniciri străine și nici al unor convingeri ocazionale. Pe drept cuvânt, observa I. Scurtu în prefața sa la *Scrieri politice și literare* (1870 – 1877) că în conferința rostită de Eminescu la 14 martie 1876, din inițiativa prietenilor de la Junimea, despre „Influența austriacă asupra românilor din Principate” se cuprinde „o expunere din cele mai strânse a unui

sistem de cugetare politică și economică bine încheiat și cea mai luminoasă dovadă a vocației lui Eminescu pentru publicistica politică". Tot atât de îndreptățită este și judecata sa asupra activității eminesciene de la *Timpul*, privită ca „cea mai strălucitoare politică de gazetar ce s-a purtat vreodată în România“ (pag. VII – VIII). În timp ce câte un parlamentar ca P.P. Carp și Titu Maiorescu, acesta din urmă de atâtea ori doctrinar și în scris, expuneau doctrina conservatoare a Junimei de pe tribuna parlamentului, Eminescu o amplifică în coloanele *Timpului*, creând un moment istoric al gazetăriei noastre.

Oricât ne-am feri de superlative, suntem nevoiți a socoti acest moment cel mai însemnat din istoria presei noastre politice. Neslujind unor interese străine, ci trăind cu intensitate și pasiune, ideile cărora a servit cu o convingere organică, Eminescu s-a exprimat pe sine, temperamental. A nesocoti, dintr-un dispreț principial, această producție majoră a spiritului românesc, care este activitatea sa ziaristică, înseamnă a trece cu vederea unul din modurile prin care ni se relevă geniul eminescian. Să nu ne mulțumim cu o imagine convențională a poetului, a cărui ideală oglindire în vers este desigur o desfătare spirituală, dar și o prea confortabilă simplificare. Oricât de trainică ar fi prejudecata ochiului cu care cetitorul întâmpină profesiunea gazetărească a lui Eminescu, mereu privită ca originea sau cauza generatoare a prăbușirii sale, ea nu trebuie să se opună până la urmă cunoașterii complete a omului și a gânditorului. [...]

Viziunea politică a lui Eminescu, romantică în prețuirea valorilor trecutului, realistă însă prin legătura pozitivă cu istoria, rămâne în dialectica culturii noastre una din cele mai

de preț mărturii ale compatibilității dintre condiția poetului și aceea a gazetarului. Prin golul care s-ar simți în cultura noastră, dacă ne-ar lipsi activitatea lui Eminescu de la *Timpul*, se măsoară însemnătatea și totodată îndreptățirea ei.

Revista fundațiilor regale
(număr omagial Eminescu),
I, VII, 1939, p. 118 – 133

Note. Revista citată, care pe contracopertă indica drept „redactori” pe Camil Petrescu și Barbu Cioculescu, are în numărul citat un subtitlu în roșu: „50 de ani de la moartea lui Eminescu”, conținând articole și studii de interes deosebit, unele incluse apoi în volume; M. Sadoveanu, *Amintiri și impresii*; Tudor Vianu, *Atitudinile și formele eului în lirica lui Eminescu*; Perpessicius, *Carlotta Patti sau una din „artiste”*; Pompiliu Constantinescu, *Eros și daimonion*; Mircea Eliade, *Insula lui Euthanasius*; Vladimir Streinu, *Eminescu al vremii noastre*; Camil Petrescu, *Eminescu și esențele*; Mihail Sebastian, *Eminescu, cronicar dramatic*.

ION PILLAT

EMINESCU ȘI BASMUL POPULAR

Atenția și sârguința cercetătorilor literari ai operei lui Eminescu se îndreaptă de la un timp înapoi tot mai stăruitor asupra legăturilor ce le prezintă această operă cu sufletul autohton al țării. Cu cât studiile eminesciene largesc domeniul influenței literaturii populare, scoțând la iveală vastul material folcloric, cules, adaptat sau deplin prelucrat de poet în vederea unor creații originale, în vers și în proză, cu atât în fața cititorului uimit se deschid zări noi, perspective neașteptat de rodnice în aprecierea estetică a izvoarelor de inspirație și a tehnicii genialului scriitor. [...]

Cu intuiția sa profundă a realităților naționale, Eminescu, chiar din tinerețe a înțeles că nu se poate concepe o literatură originală și cu rezonanță adânc omenească, în poezie ca și în proză, fără să aibă ca substrat sufletul însuși al poporului, adică tezaurul acumulat de veacuri al versului și al basmului popular.

Intuiția poetului a fost confirmată mai târziu de predilecția sa pentru filozofia și arta romanticilor (Herder, Novalis, Bretano, Grimm, ca să nu vorbim de Lenau), studiați de Eminescu la Viena și mai târziu la Berlin. Ei, cu câteva decenii înainte, își întemeiaseră noua concepție a lumii și arta lor poetică tocmai pe această entitate sufletească a popoarelor, concretizată în opera artistului. Dacă mai adăugăm că pe lângă întrebuințarea motivului și ritmului popular, romantismul german a cultivat îndeosebi fantazia și umorul, preamărirea până la misticism a forțelor naturale și evocarea până la sinistru a puterilor nevăzutului (motivul macabru al strigoiului din balada celebră a lui Bürger: *Lenore*, de pildă) – calități aflate

în baladele, basmele, legendele și credințele poporului – ne dăm seama de înrăurirea ce a putut-o avea asupra lui Eminescu literatura populară a țării sale, încadrată într-un întreg ansamblu de simțire și de gândire similară și înnobilită de tot prestigiul datorit de o mare mișcare cu atâtea rezonanțe literare și filozofice în Apusul întreg.

Eminescu, într-un articol din ziarul *Timpul*, scria în 1880, adică în plină maturitate artistică: „O adevărată literatură trainică, care să ne placă nouă și care să fie originală și pentru alții, nu se poate întemeia decât pe graiul viu al poporului nostru propriu, pe tradițiile, obiceiurile și istoria lui, pe geniul lui”. Iată, în puține cuvinte, crezul de artă al lui Eminescu, spus cât se poate de răspicat: scriitorii strănși în jurul *Semănătorului*, cu 20 de ani mai târziu, sau cei „tradiționaliști”, din grupul *Gândirii*, cu peste 40 de ani în urmă, n-au avut alt program literar. Ca să-l pună în practică, Eminescu, încă din anii tinereții și pribegirii sale prin Bucovina și Ardeal, s-a ocupat mereu cu strângerea unui foarte larg material folcloric cuprinzând: balade, doine, colinde, orații de nuntă, proverbe și zicători, asemănări și cimilituri, precum și basme și povești, în vers sau proză. Importanța acestui material ar fi sporit mult, dacă poetul ajungea să-l publice din timpul vieții, cum n-a apucat să o facă decât pentru *Făt-Frumos din lacrimă* (*Convorbiri literare* din 1 și 15 noiembrie 1870), singurul basm în proză căruia Eminescu a putut să-i dea o formă artistică definitivă, celelalte rămase prin manuscrisele sale, fiind doar redacte brut, așa cum le-a cules el din gura poporului, fără adaosuri sau schimbări personale și, ceea ce e mai ales interesant, păstrând chiar particularitățile fonetice și lexicale ale graiului moldovenesc (*Finul lui Dumnezeu*, *Borta vântului*, *Frumoasa lumii* și *Călin Nebunul*).

Grija de a da operei sale o temelie solidă, clădind-o cu material autentic luat din însuși sufletul poporului și

îmbrăcând-o cu expresia curată a graiului românesc – îl așează pe Eminescu mai sus chiar decât Alecsandri în utilizarea motivelor populare. Mai ales că la poetul lui *Călin* nu găsim acel abuz de diminutive, de sentimentalism câteodată dulceag și de retorică patriotică, inerente, e drept, epocii, dar care astăzi impresionează atât de supărător în producțiile similare ale lui Alecsandri...

Făt-Frumos din lacrimă n-a fost decât o etapă în drumul de exploatare a filonului popular, ales de Eminescu. Adevărata formulă adoptată de el nu trebuie căutată în proză, ci în versuri, în *Luceafărul*. Aici, sub masca simbolului celui mai înalt, Eminescu ne dă „vecinica minune”: sinteza geniului său individual cu acela al neamului – transpunând pe un registru ceresc sufletul și graiul pământului ce-l născuse.

O singură dată în literatura noastră se mai întâmplase acest miracol, cu *Miorița* în versiunea lui Alecsandri.

Din vol. *M. Eminescu, Basme în proză*,
ed. îngr. de Ion Pillat, col. „Pagini alese”,
1939, p. 3 – 7

Note. Poetul Ion Pillat, care în ultima fază a creației sale fusese atât de sensibil la valorile artistice și conceptuale ale folclorului, cita elogios ediția lui D. Murărașu: *M. Eminescu, Literatură populară* (Ed. Scrisul românesc, Craiova), însă n-a apucat să vadă adevăratul monument al ediției academice Perpessicius: *Eminescu, Literatură populară*, 1963, în care sunt adunate toate culegerile și prelucrările poetului din izvoare populare, însoțite de comentarii și glosar, pentru a oglindi originalitatea unor sinteze artistice singulare: geniul obștesc și geniul poetului colaborând la fondul folcloric, atât de pregnant în creația lui Eminescu.

TUDOR ARGHEZI

EMINESCU

Mă numesc unul din oamenii în viață care l-au văzut pe Eminescu în carne și oase. Eram copil de nouă ani. L-am zărit pe Calea Victoriei... Trecea un om grăbit prin public, fără să ocolească, impetuos. „Uite-l pe Eminescu“, a spus cineva, cu un glas pe care-l ții minte. Se pare că Poetul nu mai făcea parte din viața lui și că trăia într-o metempsihoză străină. Nu puteam ști atunci cine era să fie Eminescu și ar fi fost normal să-i uit numele auzit. E curios că nu l-am uitat. Mi-a rămas în ureche, odată cu tonul de stupefacție și de compătimire, probabil, cu care a fost rostit. Mi-a rămas aninat ca de o schiță de fum. Nu mă puteam gândi, atunci, că după cincizeci și cinci de ani trecuți voi evoca într-o pagină de tipar ceea ce începea să fie, de pe atunci, o amintire...

Mult mai târziu, cunoscându-l pe Slavici, care a fost prieten cu Eminescu, am insistat să-mi povestească personalitatea socială și de camarad al poetului, care, știam dintr-alte guri, că nu-și răsfăța nici puținii prieteni, nici numeroșii lui adversari; egal cu sine și nedezmintit, Eminescu a fost ceea ce se cheamă un caracter. Nu a fost un oportunist. A fost un om, om întreg. Într-altfel, nici nu putea să fie ce a fost și ce este. Dar Slavici nu avea spiritul de observație plastic și mi-a lăsat întrebările fără răspunsul așteptat.

*Dacă tu știai problema astei vieți cu care lupt,
Ai vedea că am cuvinte până chiar să o fi rupt.*

Să se vorbească despre Eminescu mai des, și cât mai des, e o datorie. El e doar unul din ctitori și ziditori. De ce să fim reticenți?, mai mare ca toți...

Perfecțiunile lui Eminescu vin, ca toată perfecțiunea, din simplitate. Să nu ne înșelăm: simplitatea nu vine singură. O simplitate venită singură e un defect al scrisului literar și se cheamă cu alt cuvânt: facilitate; o bagatelizare, o transpunere banală pe foi de pergament. Meșteșugarul vede, fără greutate, cât de lucrat e cuvântul lui Eminescu, ca să ajungă la simplitatea lapidară.

Am ales din poeziile lui Mihai Eminescu pentru dumneavoastră, care le cunoașteți tot atât de bine ca și comentatorul, un șir de versuri susceptibile să reprezinte perfecțiunea. Să le cităm cu un singur comentariu la început, școlăresc, la un singur vers:

În cuibar rotind de ape, peste care luna zace

N-aș putea să precizez formele anterioare ale acestui stih, cu limpezimea și cu conturul lui, din mai multe redactări evidente.

Nimeni nu zice *cuibar de ape*. Toată lumea zice *copcă* și *vârtej*. Dar *cuibar de ape* e și plastic, și pitoresc, și frumos. Dacă, în loc de *cuibar de apă*, care ar fi fost frumos numai întru câtva, poetul ia pluralul și zice *cuibar de ape*, imaginea capătă și tremurul de furnicar al undelor.

El locul să mai bănuim că înainte de *cuibar rotind de ape*, fusese *cuibar rotund de ape*: numai forma cuibarului, fără mișcare. *Cuibar rotind de ape* exprimă tot ce trebuia, și acest rezultat poetul l-a obținut succesiv.

Peste care luna zace e o imagine de completare, din cele familiare poetului, dar ea dă tabloului așternut și pune un punct de răcoare în mișcarea cuibului de ape.

Cuibar e și el un cuvânt căutat și lucrat. Instinctiv, relativ la limbă, poetul trebuie să fi scris întâi *cuib* și numai după aceea *cuibar*, dând versului și ritmul. Inversiunea *peste care*

luna zace, cu verbul la urmă, îi dă versului o putere, absentă în construcția directă. Asta s-ar putea chema stil. Stilul pare să fie meșteșugul de a da cuvintelor duritate, relief, culoare și însuflețire.

Versul întreg pare scris pe metal gros. Are ascuțișurile și linia scobită, impusă de materialul în care e săpat: *În cuiabar rotind de ape peste care luna zace*.

Aș cuteza să fac o afirmare, o afirmare de bilanț, fără șovinism. Stadiul atins de literatura noastră permite, după Eminescu, Caragiale, Odobescu, Alecsandri, Bălcescu, Creangă și ceilalți, să se spuie că avem o școală literară românească, în stare să dea, plecând numai de la ea, criteriul experimental complet, pentru orice producție artistică viitoare, fără să mai fie nevoie neapărat, la scriitorii cu o instrucție literară mijlocie, de cercetarea literaturilor străine. Eminescu singur e un tot, și scriitorul încă mai tânăr se poate familiariza cu meșteșugul literar din cele șaizeci și una de poezii ale lui, studiate cu de-amănuntul.

N-am putea ști ce părere avea Eminescu despre *Luceafărul* lui. *Luceafărul* trebuie socotit însă că face parte din Sfintele Scripturi, după Apocalips.

EMINESCU, Cartea cu vieți ilustre,
Editura „Vremea”, 1943, p. 14 – 16;
28; 50; 53 – 55; 60 – 61; 63

Note. Am citat pasaje din conferința rostită de Argezi la Ateneul român în februarie 1943, la care am fost de față, fiind student la Litere, foarte interesat să-l văd și să-l aud pe marele poet, admirator al lui Eminescu. Am cumpărat apoi micul volum în care s-a tipărit conferința. Îl păstrez și azi, după aproape 60 de ani, între foarte puținele cărți ce le am din acea epocă teribilă de război, la care aveam să particip, anul următor, în tranșeele Detașamentului Păuliș, pe Mureș (sept – oct. 1944). Cărțile adunate ca student au fost arse de ocupantul sovietic, când rușii s-au instalat în căminul de studenți din Matei Voievod, după armistițiul din august 1944. Sunt

surprins că acest text autentic, vizat de Arghezi, a fost cenzurat în ediția *Scrieri*, vol. 27, la aproape 8 ani de la moartea poetului, de Editura Miner-va, suprimându-se pasaje notate prin (...): cf. 69 față de p. 38 – 39 din 1943: sau p. 72 față de p. 46 (1943).

Arghezi a folosit pentru citate ediția veche Maiorescu, reducând la 61 antumele (plus trei variante la *Mai am un singur dor*, pe care poetul comentator nu le mai socotește) față de cele 90 ale ediției naționale tipărite de Perpessicius în 1939. Aceasta îi stătea la îndemână lui Arghezi, de patru ani, în 1943. Ciudată și inexplicabilă eludare, – întoarcerea poetului la textul ediției princeps (care cerea o revizie, îndreptări, completări pe care le avem în ediția „critică”, cu variante și comentarii erudite ale eminentului editor care a fost Perpessicius). Surprinzător, apoi că, deși în ediția Maiorescu, folosită de Arghezi, avem forma *rotind* (iar nu *rotit*, cum greșit transcrie poetul), o formă mai expresivă, dinamica apei, tiparul conferinței din 1943, apoi și în *Scrieri* vol. 27 (1975), ca alte reeditări de atunci încolo, ultima în 2000, Anul Eminescu, redau greșit *rotit* mereu, se impune îndreptarea textului, cum am făcut în ediția noastră, din 1998, care conține peste 200 de corectări la ediția din 1939...

Paginile de mai sus conțin detalii despre viziunea lui Arghezi asupra creativității literare, precum cuvântul „căutat și lucrat” (de scriitorul care se respectă, care aspiră la expresivitatea originală), precum și originala definiție a stilului, formulată după memorabila analiză a unui vers din *Călin*, – definiție de reținut prin simplitatea și corectitudinea ei, punând în fruntea însușirilor „duritatea”, adică forța de impresionare prin cuvânt și prin sintagme revelatoare, imprevizibile; zice deci Arghezi: „Stilul pare să fie meșteșugul de a da cuvintelor duritate, relief, culoare și însuflețire.”

GH. EMINESCU

CONFLICTUL EMINESCU – LAHOVARY

Ce a însemnat Eminescu ca poet o știm cu toții. El a primit astăzi consacrarea definitivă de luceafăr al poeziei românești. El este poetul a cărui poziție n-au clătinat-o nici timpul, nici adversitățile, nici avalanșa de curente literare care au urmat romantismului.

Ce a însemnat el ca om, Tudor Arghezi a rezumat în câteva cuvinte: „... egal cu sine și nedesmințit, Eminescu a fost ceea ce se cheamă un caracter.”

Într-adevăr, într-o epocă de arivism politic, într-o societate grăbită să-și caute idealurile în goana după bogății materiale, într-o lume a tuturor apostaziilor, Eminescu a crezut cu sinceritate și statornicie în poezia, în scrisul lui și pe plan social, în virtuțile permanente ale poporului din mijlocul căruia s-a ridicat, din poezia căruia s-a inspirat și de viitorul căruia nu s-a îndoit niciodată. În amintirile fugare ale cumnatei lui Maiorescu, scriitoarea Mite Kremnitz, care i-a inspirat o pasiune trecătoare și câteva poezii, găsim următoarea frază edificatoare: „Era român pasionat, – tot binele îl aștepta de la popor, căci cei zece mii din clasa superioară n-aveau nici o valoare în ochii lui”.

Când Eminescu a fost chemat în redacția ziarului *Timpu*, el nu venea pentru a sluji un partid, și cu atât mai puțin anumite persoane, ci, cum spune Maiorescu, „pentru a biciu frazeologia neadevărată și a formula sinteza unei direcții istorice naționale”. Intransigent în ceea ce privește convingerile, refractar compromisurilor, Eminescu, scrie Slavici, „era necruțător față de membrii partidului când se nimerea ca ei să cadă în vreun păcat, ba era în stare să laude faptele bune săvârșite de

adversarii politici". Se știe că Eminescu vorbea cu admirație de Alexandru Cuza, deși știa că acest lucru nu făcea plăcere germanului Carol I de pe tron. Nu precupețea nici o laudă la adresa liberalului Kogălniceanu, deși ataca cu înverșunare partidul liberal. Nu este deci surprinzător că de la început a intrat în conflict cu potenții conservatori care-i reproșau că în articolele lui generalizează și că multe din atacuri vizau deopotrivă și pe liberali, și pe conservatori și faptul era adevărat, fiindcă poetul își pusese condeiul în slujba ideilor, nu a persoanelor. Se știe că *Scrisoarea III*, această fulminantă critică la adresa liberalilor, s-a publicat în ziarul *Timpul* în locul articolului de fond. Când el vorbește de „progeniturile de origine romană”, care risipesc averile în lupanarele din Paris și își pierd vremea în celebrul local Bal Mabil, atacul vizează deopotrivă și odraslele bancherilor liberali, și ale latifundiariilor conservatori, ba poate mai mult pe aceștia din urmă. Petre Carp, conducătorul politic al Junimii, este nemulțumit de direcția imprimată de Eminescu ziarului care trăia din contribuția membrilor partidului. El intervine direct, apoi prin Titu Maiorescu să determine pe Eminescu să-și schimbe atitudinea. Încercare zadarnică. Supărat, P. Carp refuză să mai plătească abonamentul, vorbind într-o scrisoare adresată lui Maiorescu despre „deșteptii de la *Timpul*”, adică de Eminescu și Slavici. Dacă acest conflict cu Petre Carp s-a limitat la gesturi, în schimb, cel cu Alexandru Lahovary a avut o formă gravă. Îl redau după relatările făcute de tatăl meu. Era în timpul războiului din 1877. Eminescu terminase de scris articolul de fond care se referea la acest război. Al. Lahovary intră în redacție, citește articolul și foarte nemulțumit reproșează lui Eminescu că nu atacă pe liberali.

— Domnule Lahovary, îi spune el, războiul este o problemă gravă națională, care trebuie privit deasupra luptelor noastre de partid.

— Dar bine, domnule Eminescu, nu mai facem opoziție?

— Ba facem, domnule Lahovary, dar în momentele grele prin care trece țara trebuie să vedem cu toții lucrurile ca buni români.

Al. Lahovary are nefericita inspirație să-l acuze pe poet că s-a dat cu liberalii. Revolta lui Eminescu a îmbrăcat forma unei violențe de limbaj pe care tatăl meu mi-a redat-o fidel, însă ea nu poate fi reprodușă. E vorba de o înjurătură neaoș românească, însoțită de gestul de a-i arunca călimara în cap. Și dacă acest grav incident dintre atotputernicul ministru conservator și modestul redactor nu a avut consecințe, faptul se datorează lui T. Maiorescu și generalului Florescu, care s-a situat pe punctul de vedere al poetului, dar mai ales al lui Lascăr Catargiu, șeful partidului, care cu necontestata lui autoritate a răspuns răspicat: „Lăsați pe băietul ista să scrie cum vre, că are condei”.

Profil eminescian,

Deva 1973, p. 100 – 102

Note. Nepotul direct al Poetului, Gh. Eminescu (1895-1989), fiul lui Matei, fratele mai mic al lui Mihai, a evocat detalii bibliografice, în câteva conferințe memorabile, – cu amintiri de familie, având și nepotul darul expresiei clasice, ilustrat mai ales în monografia *Napoleon* (2 volume, 1972, Ed. Academiei), fiind admirator al vajnicului împărat francez care a răscolit istoria Europei și căruia Poetul îi dedicase o odă, în 1873 – 1874, la Berlin, text reluat la Iași (1876) și apoi la București (1879 – 1882), – cum ne informează Perpessicius: „De la Napoleon la Oda – în metru antic”, în „Note și variante” din ultima sa ediție: M. Eminescu, *Opere alese I* (1964, p. 376 – 379).

Gh. Eminescu venea, cu pasiunea și condiția sa istorică, pe urmele ilustre ale unchiului său, omagiat încă o dată de Maiorescu într-un raport academic din 1891: „*Dar Eminescu este unic*” (ibid., p. 378).

Alte amintiri ale lui Gh. Eminescu în acest *Profil* poartă titlul: *Ieri și azi, Despre mine și despre alții, O amintire răzleață, Amintiri de familie, Eminescu și Carmen Sylva, Eminescu și Al. Macedonschi, Din viața lui Matei Eminescu, Personalitatea lui Matei Eminescu în lumina documentelor și Amintiri personale.*

MIHAIL SADOVEANU

EMINESCU

Să ne aducem pururi aminte de Mihail Eminescu, cel mai ales între toți scriitorii acestui neam, apărut pe neașteptate în literatura lăncedă și convențională a epocii. În viața lui scurtă a dus arta poeziei la înălțimi neîntrecute până astăzi, îmbogățind ritmul, rima și expresia artistică; a dat cuvintelor simple valori nouă și armonii surprinzătoare sunetelor, sentimentelor adâncime unică, viziunilor orizont nemărginit.

Pe lângă acest progres al artei scrisului, Eminescu a îmbogățit limba și a legat poezia cultă de producțiile din veac ale cântăreților anonimi ai neamului.

Acest monument măreț al literaturii poporului nostru a fost clădit în mai puțin de douăzeci de ani, în care se numără și anii de suferință, când poetul a fost copleșit de o boală necruțătoare, care la 1889 i-a întrerupt brusc cursul vieții...

Eminescu a străbătut etapele de dezvoltare literare – pentru care, obișnuit, literaturile începătoare cheltuiesc decenii multe și generații succesive – numai în răstimpul scurt de șaptesprezece-optsprezece ani cât i-a fost îngăduit să stăruiască printre oameni. De la Văcărescu și Conachi până la Pastelurile lui Alecsandri a trecut aproape o jumătate de secol. Către 1870, versul românesc nu trecuse încă de forme naive stângace și convenționale. Ritmurile nouă, rimele rare, bogăția expresiilor poetice au apărut la noi în deceniul al VIII-lea al veacului trecut odată cu el. ... Înainte de 1880, cerul era „albastru” și luna „ca un glob de aur”. De la epitetul convențional, Mihail Eminescu se înalță brusc, ca într-o fâlfăire de păuni și ca „într-un colb de pietre scumpe” la împărăcheri de cuvinte care nu s-au aflat niciodată împreună de la începutul limbii...

*Îngânat de glas de ape,
Cânt-un corn cu-nduioşare
Tot mai tare şi mai tare,
Mai aproape, mai aproape;*

Pe lângă asta, Eminescu a realizat în versurile lui o melodie interioară pentru care textul apare ca un libret:

*Adormind de armonia
Codrului bătut de gânduri,
Flori de tei deasupra noastră
Or să cadă rânduri-rânduri...*

După 1881, această însuşire extraordinară a melodiilor eminesciene se găseşte acumulată în poemul „Luceafărul” şi în elegii, partea cea mai artistică a operei lui Eminescu. „Pe lângă plopii fără soţ”, „Atât de fragedă”, „Când amintirile”, „O, mamă”, „Odă” şi atâtea altele, în care poetul cântă sentimentul etern omenesc al iubirii, rămân juvaere rare ale realizărilor marelui poet. Generaţia mea le-a ştiut pe de rost, generaţii de tineri le vor murmura şi de-acum înainte în primăvara vieţii, cât va suna pe lume dulcea limbă românească.

Prefaţă la *Mihai Eminescu*,
Poezii, 1951, p. 3 – 6

Note. Prozatorul scrie consecvent *Mihail* Eminescu, cum îşi semna propriu-i, acelaşi, prenume: *Mihail*, fiind convins că acesta e numele de botez corect al Poetului, cum voia să arate şi Ion Creţu, pe care îl laudă într-o notă din „Însemnări ieşene” (1 febr. 1936, p. 102), pentru că ar fi demonstrat adevăratul prenume *Mihail*, şi nu *Mihai*, al Poetului. Cercetări ulterioare au demonstrat că trebuie scris *Mihai*, nu *Mihail*.

„Ritmurile nouă... au apărut brusc, la noi în deceniul” VIII, nu IX, al veacului XIX, căci între 1870 – 1880 Eminescu ne dăduse o bună parte a operei sale poetice şi publicistice.

În finalul alineatului următor trebuie citit, cum am corectat, căci așa îmi spusese chiar Sadoveanu în dialogul nostru din martie 1955: „împărecheri de cuvinte care nu s-au aflat niciodată împreună de la începutul *limbii*“, iar nu *lumii*. Această formulare inspirată dă nota de supremă calitate scrisului eminescian; ea trebuie reținută.

„Melodia interioară“, o altă notă aparte a liricii Poetului, a fost din totdeauna piatra de încercare a traducerilor în alte limbi, căci sunetele melodioase ale versurilor lui nu se pot nicidecum reda în fonetica altor limbi; e sonoritatea specifică acestei latinități.

Sadoveanu se referă, repetat, la 1880, ca la un punct însemnat al afirmării lui Eminescu; a fost și anul în care s-a născut Arghezi, chiar el Sadoveanu, dar și Goga, toți mari admiratori ai Poetului național, despre care ne-au lăsat multe pagini de antologie. Superlativele cu care au înconjurat opera eminesciană au reflectat cinstirea, obiectivă, a valorii superlative a operei lui Eminescu, ca o lecție majoră pentru posteritate, pentru prietenii, dar și pentru contestatarii a căror campanie opacă e destinată neantului...

VLADIMIR STREINU

EMINESCU

Afirmația că Eminescu este poetul român cel mai de seamă a trecut prin felurite încercări. Formulată din timpul vieții poetului, ea a și fost contestată cu o violență depășind măsura laudei. Posteritatea imediată o selectează însă nestingherit (Al. Vlahuță – B. Delavrancea), impunând-o chiar după istoricizarea formulei lirice eminesciene. Un moment, s-a părut că lucrurile căpătaseră o așezare temeinică, încât nimeni nu le va mai putea zdruncina. Pentru câte un modernist, Eminescu devenise predecesor, într-o privință, al simbolismului (Ștefan Petică, apoi N. Davidescu) și, de mai multe ori, unitate supremă de măsură a poezilor ulterioari, Arghezi fiind astfel „un nou Eminescu” (B. Fundoianu – F. Aderca). În noul moment, afirmația că el este poetul român cel mai de seamă rămânea intactă, deoarece servea de criteriu al valorificării altora, dar în același timp ideea egalizării lui posibile o submina în ascuns.

Venind timpul să se repare nedreptatea de epocă față de alt mare poet, Macedonski, s-a afirmat că a susține superioritatea lui Eminescu în comparație cu autorul *Noaptilor*, al *Avatarului* etc. ar fi fără sens, deoarece poeții autentici nu se pot întrece unii pe alții, valoarea estetică fiind, în absolut, aceeași (G. Călinescu). De la un timp încoace, cititorii tineri, care au avut nenorocul să fie ținuți pentru o bună perioadă în necunoștință de unii poeți interbelici, s-au entuziasmat subit de ceea ce nu cunoșteau (după legea puterii interdicției de a crea fanatisme); și câte un glas de azi îl înalță pe Lucian Blaga, fără nevoie, deasupra lui Eminescu însuși.

Macedonski ar fi deci egalul lui Eminescu, Goga ar fi deci egalul lui Eminescu, Arghezi ar fi deci egalul lui Eminescu și tot

astfel mai departe, până unde Blaga devenind mai important decât Eminescu, am vedea că, în cele din urmă, ni se ruinează cu totul convingerea despre cel mai de seamă poet al nostru. Deși adevărat că valorile poetice sunt coextensive în cuprinsul lor absolut, nu e totuși mai puțin adevărat că Lermontov și Blok, Gérard de Nerval și Verlaine, Longfellow și Coleridge nu sunt, respectiv, Pușkin, Baudelaire, Edgar Poe. Și în același fel, privitor la Macedonski, Goga, Arghezi, Blaga de o parte, iar Eminescu, de altă parte, necesitatea ierarhizării persistă și se impune. Oricum, opera poetului nostru cel mai de seamă aprinde și pune în stare de vibrație un incomparabil volum liric, o eterogenie de materiale și valori de cultură a căror convergență, pornită din zări foarte depărtate, pronunțându-le caracterul de cosmicitate și transcendență, se vădește ca forță de recompunere a lumii, ca o neașteptată și altă gravitație. Sfericitatea poeziei lui Eminescu și cuprinderea ei îl deosebește dintr-o dată de toți ceilalți. El singur priveghează încă istoria culturii române ca o clopotniță pusă la începuturi, cum priveghează de asemenea Dante, Shakespeare și Goethe, tot de la începuturi, istoria câte unei culturi naționale. Așadar, putem reselecta în liniște afirmația că el este poetul nostru cel mai de seamă.

Cu aceeași liniște, Eminescu poate fi privit ca poet unic în cadrul conceptului goethean de „literatură universală”. Căci nimeni ca el, nici chiar dintre marii romantici, n-a însumat într-o sinteză lirică mai cuprinzătoare toate aspirațiile romantice (dintre care nu e de uitat nici aspirația religioasă), pe care apoi să le fi încredințat într-un timp mai scurt tiparelor clasice. El este astfel și cel mai de seamă poet postromantic de oriunde. Unicitatea lui, împotriva atâtor elemente identificabile anterior în poezia germană și mai puțin, dar nu deloc, în cea engleză, franceză și italiană, constă în imaginea romantismului său orbicular.

Dacă străinii nu pot cunoaște prin el această nouă ipostază de romantism, lucrul e firesc. Limba, a numai optsprezece milioane de oameni, în care s-a exprimat Eminescu, îl separă dureros de un aspect al poeziei universale; și cum numai limba nutrește această valoare, crescând-o până la dimensiunea unicității ei, tot ea o și limitează la cunoștința insuficientă a conaționalilor puțini. Nefirescul începe cu credința că ar exista numai ceea ce putem cunoaște fiecare și, din nenorocire, străinii aparținători marilor culturi sunt foarte înclinați la acest nefiresc.

Deși între timp au apărut unele studii străine remarcabile (în Italia, Rosa del Conte; în Franța, Alain Guillerrou; în Uniunea Sovietică: Iuri Kojevnikov), mijlocul ca Eminescu să fie selectat și integrat în „literatura universală” nu-l vedem încă și poate că nici nu există. Poetul nu rămâne însă pentru aceea mai puțin dominant, în orice perspectivă, dintre cele două, l-am cuprinde.

Note. A fost ultimul articol al lui Vladimir Streinu, publicat în august 1970, criticul dispărând subit în noiembrie același an. Îl reproducem din volumul *Eminescu*, al 50-lea al Colecției „Eminesciana”, coordonată de Mihai Drăgan, care a îngrijit și comentat cartea postumă a lui Streinu. Mai ales munca la *Dicționarul Eminescu* sub redacția lui Tudor Vianu, i-a prilejuit unele studii speciale asupra lui Eminescu. Colegii lui de la Dicționar am prețuit mult erudiția și finețea lui Vl. Streinu.

G. CĂLINESCU

LUCEAFĂRUL

... Am înaintea mea corectura la *Viața lui Mihai Eminescu*, pe care o dedic nașterii, mai degrabă decât morții, pentru că, o dată ce s-a născut un mare poet, e nemuritor și veșnic, pururi tânăr prin operă. Am scris-o în prima ei ediție cu o mare vibrație sufletească, deși am înregistrat cu răbdare izvoarele câte îmi erau la îndemână. Cu vremea, prin cercetări proprii sau din contribuția altora, au fost cu puțință mici rectificări, cele mai multe, din păcate, din vremea suferințelor lui. Contemporanii au simțit un sunet de liră celest și nemaiauzit, însă n-au înțeles că aveau de-a face cu un zeu. Unii n-au văzut decât o ființă ciudată, bolnavă, și și-au închipuit a contribui la definirea omului prin descripția unui palton zdrențuit. S-a ivit, astfel, a anecdotică joasă, în care Eminescu *eternul* este invizibil. Adevăratul Eminescu zbura pe sus, iar pe pământ contemporanii vedeau doar umbrele aripelor lui. De la această altitudine, poetul cuprinde mai multe din urcușurile și prăpăstiile epocii, decât unul care stă culcat pe pământ. Țipând de speranță ori de dezamăgire, aruncând fulgere și trăsnete, a pătruns cu privirea așa de adânc în contradicțiile epocii, încât a atins eternomenescul, și azi se rotește în jurul întregului glob, auzit și înțeles de toți. Biografia catedratică sau romanțată nu se potrivește unui atare creator, ci numai profilul esențial, sculptura în granit, de s-ar găsi daltă îndemânatică.

V. Alecsandri este un autor capital, plin de finețe și spirit, viabil în poezie, dramă, proză, întâiul care trage folos din poezia populară, coloană solidă și elegantă a literaturii noastre, care a intuit toate rafinamentele emoției, în fine un scriitor încântător. Eminescu e un geniu.

Eminescu trece de la mânie la sarcasm, cade în misoginism și mahnire, făcând procesul femeii frivole, dar formulând totdeodată o etică a raporturilor dintre sexe. Inima lui bate sonor, denunțând relele veacului, dar și antagonismele încă posibile în viitor. Un geniu este, de plânge sau de râde, un gânditor care lasă o dâră sonoră de foc pe traiectoria lui cosmică, dând o lecție de construcție umanității.

Contemporanul,
nr. 3 din 17 ianuarie, 1964

Note. Am ales un mic și dens text din ultimul articol al volumului *Cronicile optimistului* (1964) ca o sinteză definitorie pentru prețuirea lui Eminescu despre care Călinescu ne-a lăsat studii întinse și fundamentale (*Opera lui Eminescu*, 5 volume, 1934-36)

Va putea Călinescu să convingă pe discipolii săi de azi, unii contestatari aprigi și frivoli, cât de mare scriitor este Eminescu, cât geniu a avut, lăsând „o dâră sonoră de foc pe traiectoria lui cosmică, dând o lecție de construcție umanității”? – Nu sunt aceste cuvinte o supremă consacrare pentru *M. Eminescu, poetul național*, cum și-a intitulat Călinescu însuși conferința sa omagială în 1964, încheiată cu vorbe memorabile:

„Multă vreme M. Eminescu va rămâne în poezia noastră „nepereche“?...”

Destinul demolatorilor improvizati e precum zice maxima latină: *Vox clamantis in deserto* – o voce ce strigă (defăimări) în deșert.

TUDOR VIANU

ÎNSEMNĂTATEA OPEREI EMINESCIENE

...Eminescu a fost în măsură de a exprima mai precis și mai mult din înfățișările lumii și din acelea ale închipuirii și ale simțirii omenești. Puterea de exprimare a limbii noastre a crescut considerabil, odată cu poezia lui. Nu se cuvine a coborî nicidecum însemnătatea contribuției poetice a unui Eminescu, Alexandrescu, Bolintineanu, Alecsandri și a tuturor poezilor care, înainte de mijlocul veacului trecut și îndată după acest moment, au făcut să se dezvolte virtuțile expresive ale graiului nostru. Dar când, după lectura tuturor acestora, ajungem la aceea a poeziei eminesciene, este cu neputință a nu simți marele spor abținut de poet în puterea de evocare a lumii din afara și din lăuntrul omului. Se desface, citindu-l, pentru ochiul minții, un univers mai nuanțat, aspecte mai individualizate; sunetele naturii și înfățișările ei văzute, peisajele, cerul, reflexele luminii ne apar în forme neînregistrate mai înainte, asociate cu simțirea unui farmec netrăit până atunci, dar pe care îl vom regăsi mereu de aici înainte. Un mare poet dezvoltă puterea de percepție a întregului său popor și această putere a crescut pentru noi toți odată cu Eminescu. De asemenea, prin el am fost introduși într-o lume de simțiri mai calde, mai adânc legate de centrul respectiv al organizației noastre emotive. Cântecul eminescian urcă din mari profunzimi ale simțirii și ne obligă pe noi să coborâm către ele. Confidența lui atât de călduroasă, sinceră și adevărată a provocat un act asemănător de mărturisire în toți cititorii lui și a fost atunci, în momentul în care cântecul lui s-a făcut auzit mai întâi, ca o rupere de zăgazuri, ca o revărsare de ape mari, cum cititorii români nu mai trăiseră înainte. Momentul

eminescian a fost unul din cele mai însemnate în evoluția afectivă a poporului nostru.

A fost, cum am spus, un cap reflexiv, o mare inteligență cercetătoare. Minte a pătruns până la fazele cele mai vechi din viața poporului nostru, și-a reprezentat întreaga lui dezvoltare până în momentul lui, ale cărui probleme le-a trăit cu o participare înflăcărată. A cuprins cu mintea întreaga istorie a omenirii, experiențele succesive ale tuturor civilizațiilor, stabilind printre ele pe acelea ale vechilor daci, străbunii cei mai îndepărtați ai românilor, recunoscând mesajul lor ca pe o afirmare a drepturilor naturii față de corupția moravurilor în epoca finală a civilizațiilor antice. A mers cu puterea iscoditoare a minții lui încă mai departe, până la începuturile neguroase ale lumii și până la termenul final, cufundat, de asemenea, în ceață, în ceața viitorului. Poetul își ridică ochii spre zonele superioare, către cerul înstelat; se afundă în zări, pe întinderile fără sfârșit ale oceanelor, în adâncimile lui. Eminescu trăiește într-un univers de o vastitate în timp și spațiu, fără asemănare în modul de a-și reprezenta lumea al scriitorilor anteriori. Lumea s-a înzestrat cu dimensiunile infinitului pentru cititorii lui Eminescu, din momentul primei revelații a operei lui și, de-atunci înainte, pentru fiecare nouă generație. În acest cadru extraordinar de lărgit s-au putut manifesta alte spirite îndrăznețe, capabile să-și pună problemele fundamentale și să măsoare dimensiunile lumii. Desigur, nu se poate atribui unei singure opere, chiar uneia de însemnătate a celeia create de Eminescu, valoarea unei cauze unice a progreselor culturii. Dar dacă aceste progrese au devenit evidente în epoca următoare lui, dacă întreaga noastră cultură a trecut într-o fază a maturității ei, prin îndrăzneala investigației și a reflecției, un rol de seamă trebuie recunoscut precedentului eminescian.

Personalitatea morală a lui Eminescu este pe măsura operei lăsate de el. Componentele caracterului său sunt patriotismul arzător, desăvârșita dezinteresare personală, iubirea adevărului, a studiului și a cercetării, scrupulul cel mai minuțios în întocmirea tuturor lucrărilor lui, așa cum îl arată imensul lui manuscris, mărturia unei vieți laborioase de învățat și de artist. Nimic n-a fost improvizat în opera lui Eminescu; totul a rezultat dintr-o aplicare tenace, răbdătoare și profundă asupra temelor lui. În toate scrierile lui ne întâmpină caracterul unui om de o mare superioritate etică, atașat prin credință sinceră de ideile sale, pe care le sprijină prin argumentele bine meditate ale rațiunii și le apără cu energia unui om întreg, devotat și pasionat. Există, printre ideile lui Eminescu, unele pe care nu le putem accepta astăzi. Au trecut de la moartea lui trei sferturi de secol și, în acest răstimp, omenirea s-a schimbat, au apărut noi puncte de vedere în considerarea lumii, propria noastră orânduire a făcut un salt atât de mare înainte, încât momentul social și politic al lui Eminescu pare a aparține unui trecut destul de îndepărtat. Dar dacă, în împrejurări atât de schimbate, nu toate ideile lui mai pot fi ale noastre, firea omului și a scriitorului care le-a exprimat, veracitatea, consecvența, fermitatea lui, iubirea pentru poporul său din care toate aceste atitudini se înalță ca din rădăcina lor comună, caracterul lui Eminescu ne inspiră cel mai adânc respect.

Însemnătatea națională a operei lui Eminescu rezultă din faptul de a fi dat sinteza principalelor direcții de cultură ale veacului său, de a fi întrunit în sine pe omul poporului său cu aspirațiile cele mai înalte ale culturii universale, de a fi dezvoltat limba literară până la punctul în care a putut deveni un instrument delicat și armonios al exprimării lumii, a simțirii și a cugetării, de a fi creat o operă poetică genială prin pute-

rea ei de a evoca natura, durerile și bucuriile inimii omenești, grandoarea cosmică și neliniștile minții cercetătoare a omului, de a fi deschis zărilor cele mai largi ale lumii pentru întregul lui popor. A întrunit toate aceste însușiri cu manifestarea unui caracter pur și înalt, stabilind un exemplu uman. Toate popoarele își aleg printre gloriile panteonului lor național, pe aceia care le reprezintă mai bine: italienii pe Dante, englezii pe Shakespeare, francezii pe Voltaire, germanii pe Goethe, rușii pe Pușkin. Românii îi delegă lui Eminescu sarcina de a-i reprezenta în fața lumii întregi, fiindcă ei înșiși au dobândit în opera lui conștiința însuflețitoare a trecutului și a năzuințelor lor și le-a inspirat încrederea deplină în puterea lor de a îmbogăți, prin creație originală, cultura universală.

Scânteia, 12 VI 1964

Note. Ultimul articol al lui Tudor Vianu (+21 V 1964) a fost scris pentru omagierea Poetului la 75 de ani de la moarte, fiind publicat postum; este o sinteză luminoasă asupra originalității gândirii și artei geniale a lui Eminescu, ctitor de seamă al limbii și literaturii române moderne, cum spunea Arghezi în conferința sa din 1943. De la volumul lui Vianu: *Poezia lui Eminescu* (1930), la acest ultim cuvânt de laudă eminesciană, profesorul nostru a scris adesea, și substanțial, despre valoarea unică a operei eminesciene, inițiind în 1957 și conducând apoi, până la prematura sa dispariție, lucrările marelui *Dicționar al limbii poetice a lui Eminescu*, apărut în 1968, al cărui secretar de redacție am fost (1957-1965), la Institutul de lingvistică al Academiei. Paginile de mai sus conțin precizări memorabile despre „Momentul Eminescu în cultura română...”

PERPESSICIUS

„PESTE NEMĂRGINIREA TIMPULUI“

Serbările pe care țara întreagă, de la un capăt la altul, în unanimitatea cea mai armonioasă, le consacră lui Eminescu, la împlinirea a 75 de ani de la săvârșirea lui din viață, au o întreită semnificație. Ele cinstesc, în egală măsură, pe poetul fără de asemănare, care a dat verbului și versului românesc mlădierea cântecului, pe scriitorul care a lăsat, în oricare din paginile scrisului său, atâtea mărturii ale înaltei lui personalități, și pe cetățeanul care, în ciuda unei vieți publice pline de ostilități, a pus în împlinirea îndatoririlor sale obșești pregătirea cea mai temeinică, perseverența cea mai devotată și modestia cea mai cuceritoare. Treimea aceasta de semnificații, întrupată în ființa unui singur om, ca o expresie superioară a geniului poporului nostru, merită o atenție particulară, pe care fetivitățile de astăzi o reclamă cu hotărâre și căreia îi putem răspunde urmând drumul invers.

Biografia lui Eminescu este una dintre cele mai contradictorii, atât de multe și de insistente sunt umbrele și luminile ce se încrucișează atât peste leagănul, cât și peste sicriul său. A trăit după unii, și îndeosebi după registrele stării civile, 39 de ani, iar după alții și îndeosebi după registrele stării literare, numai 33, adică, până în ziua de 28 iunie a anului 1883, când astrul ce lumina de două decenii a intrat în conul de umbră al unei eclipse fără de întoarcere. A cunoscut raiul copilăriei de la Ipotești, anii de școală cu luminoasa figură a lui Aron Pumnul și cu primii fiori ai Thaliei, pe care avea s-o urmeze ani de-a rândul pe drumurile țării și dincolo de munți, în turnee triumfale. A făcut multe și serioase studii și nu numai în domeniul disciplinelor filosofice, la universitățile din Viena și

din Berlin, fără însă să-și nesocotească munca de creație. A fost să fie și profesor de filozofie la Universitatea din Iași, dar, neîncrezător în pregătirea sa, a renunțat. A fost un an de zile bibliotecar al Universității din Iași, dovedind calități excepționale, dar a fost răsplătit cu un proces de fraudă. A primit, la invitația lui Maiorescu, revizorul școlar peste județele Iași și Vaslui, fericit că putea să cunoască poporul, singurul care-l interesa. A fost un revizor revoluționar prin munca și vederile sale asupra învățământului, dar a fost dat afară ca ultimul odăiaș de primărie, la schimbarea regimului. A fost redactor la o ieșeană foaie a vitelor de pripas, cum însuși o spune, făcând haz de necaz, pe care a ridicat-o, cu scrisul său, la rangul unui adevărat „curier” intelectual al Moldovei de nord. Din toamna anului 1877 și până în ajunul prăbușirii lui din 1883 a fost redactor și redactor-șef la *Timpul*, organul partidului conservator, a dus campanii de presă răsunătoare, a scris studii de sociologie, a fost articler de toate zilele și de toate speciile, reporter parlamentar și chiar transcriitor de telegrame, acele telegrame Havas, pe care atâta le blestema în toamna anului 1882, că ar fi preferat să nu fi ajuns să mai trăiască. N-a avut în timpul acesta decât un concediu plătit, prin codrii Jiului, de un întâmplător mecenat, a trăit din împrumuturi, pe care le-a notat cu corectitudine, și a sfârșit, după un șir de umilințe, drept unică răsplată pentru imensele servicii aduse gazetei și la capătul nenumăratelor privațiuni care l-au epuizat, vorba lui Hasdeu, la casa de nebuni. S-a vindecat temporar, a văzut Florența cu un rece ochi de mort, el, care-a pictat pe sticlă neuitata icoană a lacului Meran, a vegetat la Iași, subaltern la biblioteca unde fusese cap, a poposit la ospiciul de la Mănăstirea Neamțului, de unde interzicea lui Vlahuță practica pantahuzelor, s-a reîntors la București, unde a și murit și a fost îngropat, cu coroane din liste de subscripție, la Belu, unde

odihnește și astăzi în mijlocul unor mai tineri confrăți, fericiți să-i poată săruta pulberea tălpilor lui. A trăit puțin, a muncit dincolo de puterile unui om, chiar genial, a fost un martir și un erou, căci pe tot ce a pus mâna a ieșit lucru întreg și a lăsat un nume în vecii vecilor nemuritor.

Timpul cel mai lung din acest imperfect galop biografic Eminescu l-a consacrat scrisului. Dacă un curios al statisticii ar căuta să numere și să cumpănească în minute, în zile, în luni și în ani enorma cantitate a coloanelor celor șase ani de la *Timpul*, și după aceea cele cincizeci de manuscrise de la Academie, în care fiecare pagină înțesată de ștersături suprapuse ar trebui disociată, ar rămânea îngrozit de suma de timp pe care ar realiza-o. Scriitorul acesta nu a trăit numai o viață, ci zeci de vieți, căci la fel cu pruncii năzdrăvani din basme, el a crescut într-un an cât altul în zece și a scris în douăzeci cât pentru eternitate. A scris nuvele filozofice, imaginare și fastuos descriptive, a scris o schiță de roman, care i-ar fi prezis o frumoasă carieră, dacă nu l-ar fi atras alte ispite, a tălmăcit lungi și docte tratate de artă dramatică sau dificile tratate din filozofia lui Kant, a evocat, în încercări dramatice surprinzătoare, figuri celebre ale istoriei naționale, a redactat zeci și sute de epistole, de recomandaje sau de dragoste, de infinite nuanțe ale artei epistolare, iar miile lui de articole politice, economice, financiare sau polemice vădesc un cugetător de înaltă clasă și un pamfletar de infinite resurse, inclusiv folclorice.

Însă Eminescu a fost mai cu seamă Poetul, și el s-a cunoscut de timpuriu ca atare. A iubit cu gingășie și cu patimă, a suferit torturi de iad și a blestemat, a iertat și iar a iubit, și de aceea poezia lui de dragoste, fie că e vorba de un lied aerian, de o gamă de compoziție, sau de o alegorie celestă, ca aceea a *Luceafărului*, este una dintre cele mai firești, mai autentice, mai universale. Natura lui Eminescu se drapează în straie de

purpură. N-a văzut Egiptul, nici Grecia, nici mărire Nordului, nici Orientul decât cu ochii minții, dar cine le-a cântat mai frumos, mai colorat și mai sugestiv ca el? La fel și cu poezia bachică, cu aceea de cugetare filozofică sau satirică ș.a.m.d., și aceasta pentru că vraja poeziei eminesciene ține de cântec, ce nu cunoaște moarte, căci așa cum însuși spunea, la 18 ani numai, într-un crâmpei improvizat, dar de o clasică frumusețe: „Numai poetul, / Ca pasărea ce zboară / Deasupra valurilor, / Trece peste nemărginirea timpului, / În ramurile gândului, / În sfintele lunci, / Unde pasări ca el / Se-ntrec în cântări“.

vol. *Eminesciana* (1971) p. 380-383

Note. Paginile lui Perpessicius au fost publicate în 1964, în presa care a dat mare importanță sărbătoririi lui Eminescu la 75 de ani de la moarte. Numeroși invitați din străinătate, care s-au ocupat de limba și literatura noastră, unii au și scris despre Eminescu lucrări importante, de referință azi, precum Rosa Del Conte, Alain Guillerrou, Iurii Kojevnikov, Amita Bhose ș.a., alți conducători ai secțiilor de română de la multe universități străine, au fost prezenți atât la Sesiunea științifică de la Academie, cât și la festivitățile de la Botoșani și Ipotești. Perpessicius, ca editor de mare prestigiu, s-a bucurat de atenția cercetătorilor lui Eminescu, mai ales a lui Galdi și Guillerrou, acesta elaborându-și teza de doctorat la Sorbona pe baza ediției *Operele*, îngrijită de Perpessicius. Omagiul acestuia din paginile de mai sus a fost apoi cuprins în volumul *Eminesciana*, pregătit de el pentru tipar, dar care a apărut anul următor morții criticului (1970), volum îngrijit de fiul său Dumitru D. Panaitescu. Memorabil e ultimul alineat al textului reproduș, cu încheierea versurilor tinerești ale lui Eminescu, la 18 ani, de definire metaforică a poetului, care era încrezător în geniul său creator...

POSTFAȚĂ

Contemporanii de bună credință știu că „marea pasiune a lui Gh. Bulgăr a fost Eminescu – limba și stilul creației eminesciene, pasiune datorată lui Tudor Vianu, sub îndrumarea căruia a avut șansa să lucreze la *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu*“ (după cum scrie dl. Ion Buzași în volumul „*Memorial Gheorghe Bulgăr*“, Satu Mare, 2003). „Cărțile sale despre Eminescu – continuă autorul – rămân de referință în bogata bibliografie eminesciană, pentru că marchează convingător și aproape exhaustiv *Momentul Eminescu în evoluția limbii române literare*, titlul celei mai importante cărți ale sale, la origine teză de doctorat în științele filologice“. În același volum din 2003, menționat mai sus, **Constantin Cubleşan** subliniază faptul că „Gh. Bulgăr s-a aplecat statornic asupra operei eminesciene, dându-ne sub semnătură proprie ori în colaborare, cărți semnificative pentru înțelegerea și receptarea în actualitate a aceluia pe care îl considera ca pe un «spiritus rector», un cuget călăuzitor în spiritualitatea națională.“

Pe aceeași linie a aprecierilor obiective, **Georgeta Corniță** ne arată, tot acolo, că „de la studiile independente privind variantele [...] sau aspectele diverse ale stilului eminescian [...] până la volumele care cuprind o analiză pertinentă a creației eminesciene, concomitent cu o pasionantă introspecție a «spațiului și a timpului eminescian», toate dezvăluie nu numai pasiunea cercetătorului, interesul

filologului, al istoricului literar sau sensibilitatea lectorului avizat, ci și calitatea sa de pedagog, fiindcă dezvăluirea înseamnă totodată și un drum deschis, dar și jaloane pentru orientarea tinerilor cercetători ai operei literare“. Iar Emil Manu, care l-a cunoscut în toate ipostazele importante ale activității sale, puse în slujba culturii române, afirmă în același volum (ca și în volumul „*Un om pentru eternitate: Gheorghe Bulgăr. Studii și evocări*“, Editura Arefeană, București, 2003) că „printre eminescologii de azi, Gheorghe Bulgăr ocupă un loc aparte, scrierile sale consacrate atât limbii operei lirice a lui Eminescu, cât și ziaristicii fac parte din bibliografia de referință a problemei“, că „Gheorghe Bulgăr merge întotdeauna, în cercetările sale, la surse, în cazul lui Eminescu la manuscrise, ținând desigur seama și de explorările altor cercetători ce l-au precedat, corectându-i acolo unde e cazul“. Și concluzionând, criticul adaugă: „se poate spune că limbajul poetic eminescian și-a aflat în Gheorghe Bulgăr exegetul adecvat.“

În studiul „*O lecție de construcție a umanității*“ (apărut în „*Renașterea*“, Anul II, nr. 1-2), Aureliu Goci evidențiază contribuția prof. Gh. Bulgăr la studiul operei lui Eminescu afirmând: „«Momentul Eminescu în cultura română» este cartea pivot sau tema fundamentală a activității domnului Gheorghe Bulgăr care, specializându-se mereu, a revenit consecvent la o structură de bază, nuanțată și diversificată, făcută și refăcută și pendulând între formele lingvistice de cercetare și critica literară universitară de performanță interpretativă sintetică. [...] Pentru Gheorghe Bulgăr, Eminescu este mai mult decât un scriitor, este «un magister vitae», un creator providențial și un fondator al spiritualității moderne românești.“

Am citat mai sus doar câteva dintre părerile autorizate ale unor oameni ai vremii noastre despre activitatea exemplară a unui dascăl de suflet, a unui mare patriot, pentru ca cititorii

să înțeleagă mai bine de ce Profesorul a încredințat spre publicare „editurilor” din București o ultimă lucrare despre Eminescu, înainte de plecarea lui în eternitate: cea de față. Spunem „editurilor”, deoarece este bine ca cititorii acesteia, de azi și de mâine, să cunoască destinul ei zbuciumat, la care au contribuit perfid denigratorii Poetului nostru național, contestatari aroganți de doi bani, critici improvizați, triste figuri ale unor precupeți literari de tarabă. Căci această carte despre personalitatea și opera celui mai mare scriitor român, izvorâtă din dorința fierbinte a autorului de a da un răspuns pe măsură piticilor vremii, denigratorilor de ocazie ai „poetului nepereche”, a fost înapoiată fără explicații convingătoare, mai întâi la începutul anului 2000 (Anul Eminescu), de către o editură de mare prestigiu; apoi, după ce fusese (prin 2001) primită de un așa-zis profesor-editor, cu aceleași promisiuni solemne, a fost făcută pierdută, de negăsit în faimoasele sertare „secrete” ale unei edituri particulare; în anii trecuți (2002-2003), tot o editură de mare prestigiu a primit-o chiar din mâna Profesorului, cu promisiunea că o va publica într-un număr redus de exemplare (1000), dar motive „de ordin financiar” au dus la înapoierea ei după trecerea în neființă a ilustrului ei autor.

Erau astfel respinse adevărurile de necontestat scrise cu privire la personalitatea și opera marelui nostru poet, astăzi pe nedrept uitate sau ignorate de atâția veleitari. Este meritul Editurii Lucman că a intuit imediat valoarea documentară a lucrării de față, că a înțeles marea ei importanță pentru școala românească, reținând-o printre lucrările ce urmau să fie publicate la începutul anului 2004, ca un omagiu adus memoriei profesorului Bulgăr, distins colaborator al acestei edituri cu diverse lucrări, mai ales cu Dicționarul de sinonime, apărut în sute de mii de exemplare.

Profesorul nostru era convins că această ultimă carte

încredințată tiparului pune în lumină opinii de mare autoritate ale unor scriitori de seamă – de la Slavici, Maiorescu, Iacob Negruzzi la Arghezi, Sadoveanu, Blaga și Mircea Eliade – care au subliniat „în formulări memorabile” valoarea genială a creației eminesciene, importanța ei pentru dezvoltarea și modernizarea culturii noastre naționale, pentru „rafinarea și înnobilarea limbii noastre literare”, după cum se exprima autorul; opinii ale celor mai exigenți comentatori de limbă și de literatură, precum Caragiale, Arghezi, Eliade și Călinescu, în fața cărora toate încercările de denigrare, de contestare a operei eminesciene „cad în neant și devin ridicole”. Căci s-a văzut clar în anul Eminescu (2000) cât de inutilă și reproabilă a fost campania antieminesciană din ultimii ani, opera Poetului național fiind omagiată, editată, cerută în librării, putând să fie mai bine cunoscută în urma definitivării ediției naționale în 16 volume mari, căreia i s-a adăugat frumoasa ediție din noua colecție de tip Pleiade.

Credem, prin urmare, ca și Profesorul nostru, că această lucrare va fi utilă ca material documentar, auxiliar, instructiv învățământului românesc, de la școala generală până la universitate, inclusiv, deoarece ea oferă cititorilor informații bogate nu numai despre Eminescu, ci și despre cultură, despre literatură, despre estetica și cultivarea limbii noastre literare, în general.

Prezenta ediție (a doua) a lucrării de față reia în cea mai mare parte conținutul primei ediții – *Pagini vechi despre Eminescu*, Editura Eminescu, București, 1976, pe care Profesorul a revizuit-o și a îmbunătățit-o substanțial, adăugând noi texte revelatoare. Cititorii acestei cărți-document vor găsi în paginile ei un răspuns pe măsură la „întrebarea esențială”

pe care acesta o formulează în Prefață, răspuns care nu poate fi altul (oricâte nuanțări ar exista), pentru adevărații intelectuali ai acestei țări, decât acesta: „*toți acei mari înaintași ai noștri (ca și contemporanii – s.n.), care au prețuit la superlativ creația Poetului, exigenți și documentați, cei care au jurat, numai pe adevărul obiectiv al valorilor spirituale, nu au fost seduși de vreo aparență, de o faimă trecătoare, de vreo modă a vremii lor, când au acordat o importanță capitală operei eminesciene, piatră de temelie a dezvoltării limbii și literaturii, a gândirii și aspirațiilor moderne ale societății românești.*” Ei au apreciat lucid, după un studiu comparat, profund și atent, după o îndelungă meditație *o realitate*: personalitatea de excepție, de unicat, de «nepereche», de «voievod» al literelor românești a lui Mihai Eminescu; opera și munca lui de titan, de Prometeu al limbajului poetic modern, al limbii noastre literare, al literaturii noastre moderne.

Iată, spre o deplină convingere, câteva gânduri-sinteză despre poet și opera sa:

• *Eminescu este cea mai înaltă încorporare a inteligenței române.* – Titu Maiorescu

• *Acest Eminescu a suferit de multe, a suferit și de foame,... dar nu s-a încovoiat niciodată: era un om dintr-o bucată și nu dintr-una care se găsește pe toate cărările.* – I.L. Caragiale

• *Noi credem că el va stăpâni toate veacurile, cât se va mai vorbi pe pământ limba românească.* – A.D. Xenopol

• *De pe buzele lui nu s-a desprins glasul unui singur individ, ci vocea trecutului nostru românesc; în pieptul lui nu s-au zbatut bucuriile și necazurile unui singur om, ci acolo a bătut inima a milioane de români.* – Sextil Pușcariu

• *Eminescu n-a fost numai artist fără seamăn. El a fost înaintea de toate un apostol... Dintre toți eroii pe cari ni i-a furat mormântul, el a fost sufletul cel mai eroic.* – Panait Cerna

• *Repercutarea numelui său va fi eternă, nepieritoare opera lui, care nu a fost o rază trecătoare, ci este «un fulger lung, încremenit» – I. Petrovici*

• *Convingerea noastră a celor de astăzi este că sub influența operei poetice a lui Mihail Eminescu se vor afla, de acum înainte, nu numai generațiunile care l-au apropiat, ci toate generațiunile care-l vor urma, și prin acestea întreaga cultură românească... Frumusețea «verbului» eminescian va sta încrustată deasupra, între podoabele sufletului românesc, cât timp acesta va exista... Cultul eminescian a fost produsul direct al adâncirii conștiinței literare în lumea noastră românească. În Mihail Eminescu noi am ajuns a recunoaște pe cel mai reprezentativ maestru al nostru. El este pentru noi aceea ce este Goethe pentru germani, Shakespeare pentru englezi, Dante pentru italieni. Este geniul în care s-au întâlnit deopotrivă de ridicate, puterea de invențiune cu aceea de reflexiune critică. În poezia și proza lui, simțirile cele mai caracteristice ale vieții noastre naționale și-au găsit o expresiune artistică și nepieritoare. El a fost maestrul care a știut alege metalul pur și nobil din mineralul brut al sufletului nostru. – C. Rădulescu-Motru*

• *Eminescu nu e numai codificatorul limbii literare. Eminescu e mai mult: e părintele ideologiei naționale moderne în evoluția noastră. – Octavian Goga*

• *Mergeam ca Saul acela care nu înțelegea Cuvântul. Și deodată a venit puternic această inexorabilă lumină și cu toții ne-am lăsat la pământ înaintea zeului care trecea. Și Zeul acesta n-a ieșit niciodată din sufletul nostru, și noi și toată generația noastră suntem înaintea de toate ai lui. Limba lui o vorbim, gândul lui îl avem și viața curată de muncă închinată țării noastre, viața aceasta de jertfă... o trăim. – Nicolae Iorga*

• *Pentru noi, Eminescu nu e numai cel mai mare poet al nostru și cel mai strălucit geniu pe care l-au zămislit*

pământul, apele și cerul românesc. El este, într-un anumit fel, întruparea însăși a acestui cer și a acestui pământ, cu toate frumusețile, durerile și nădejile crescute din ele... Și cât timp va exista, undeva în lume, un singur exemplar din poeziile lui Eminescu, identitatea neamului nostru este salvată. Istoria patetică a neamului românesc a fost «proiectată în eternitate» prin versurile unui poet care a suferit toată viața de sărăcie, uneori chiar de foame. – Mircea Eliade

• *«Armonia eminesciană» e unică în spiritualitatea românească și sub vraja ei stăm cu toții de o jumătate de veac... Ea e actul care stă la temeiul acestei uriașe prețuiri și nimic nu se poate integra în conștiința românească dincolo de această armonie... În decurs de două sute cincizeci de ani de scris românesc niciodată cuvintele acestei limbi n-au sunat așa cum sună în poezia lui Eminescu. E un fapt așa de real, că pare firesc... Atât de mare este farmecul sub care stă cultura românească, încât cultul lui Eminescu nu e cult livresc, acceptat de unii, refuzat de alții, cum se întâmplă cu alți scriitori de geniu, ci un soi de realitate căreia nu i se poate sustrage nimeni. Eminescu e criteriul oricărei judecăți de valoare în judecata literară românească. – Camil Petrescu*

• *Să se vorbească despre Eminescu mai des, și cât mai des, e o datorie. El e doar unul din ctitori și ziditori. De ce să fim reticenți?, mai mare ca toți... – Tudor Arghezi*

• *Să ne aducem pururi aminte de Mihail Eminescu, cel mai ales între toți scriitorii acestui neam, apărut pe neașteptate în literatura lăncedă și convențională a epocii. În viața lui scurtă a dus arta poeziei la înălțimi neîntrecute până astăzi, îmbogățind ritmul, rima și expresia artistică; a dat cuvintelor simple valori nouă și armonii surprinzătoare sunetelor, sentimentelor adâncime unică, viziunilor orizont nemărginit. – Mihail Sadoveanu*

• Sfericitatea poeziei lui Eminescu și cuprinderea ei îl deosebește dintr-odată de toți ceilalți. El singur priveghează încă istoria culturii române ca o clopotniță pusă la începuturi, cum priveghează de asemenea Dante, Shakespeare și Goethe, tot de la începuturi, istoria câte unei culturi naționale. Așadar, putem reselecta în liniște afirmația că el este poetul nostru cel mai de seamă. – Vladimir Streinu

• Odată ce s-a născut, un mare poet este nemuritor și veșnic, pururi tânăr prin operă... Contemporanii au simțit un sunet de liră celest și nemaiauzit, însă n-au înțeles că aveau de-a face cu un zeu... Adevăratul Eminescu zbura pe sus, iar pe pământ contemporanii vedeau doar umbrele aripelor lui... Eminescu e un geniu... Un geniu este, de plânge sau de râde, un gânditor care lasă o dâră sonoră de foc pe traiectoria lui cosmică, dând o lecție de construcție umanității. – George Călinescu

• Însemnătatea națională a operei lui Eminescu rezultă din faptul de a fi dat sinteza principalelor direcții de cultură ale veacului său, de a fi întrunit în sine pe omul poporului său, cu aspirațiile cele mai înalte ale culturii universale, de a fi dezvoltat limba literară până în punctul în care a putut deveni un instrument delicat și armonios al exprimării lumii, a simțirii și a cugetării, de a fi creat o operă poetică genială prin puterea ei de a evoca natura, durerile și bucuriile inimii omenești, grandoarea cosmică și neliniștile minții cercetătoare a omului, de a fi deschis zările cele mai largi ale lumii pentru întregul lui popor. A întrunit toate aceste însușiri cu manifestarea unui caracter pur și înalt, stabilind un exemplu uman. Toate popoarele își aleg, printre gloriile panteonului lor național, pe aceia care le reprezintă mai bine: italienii pe Dante, englezii pe Shakespeare, francezii pe Voltaire, germanii pe Goethe, rușii pe Pușkin. Românii îi deleagă lui Eminescu sarcina de a-i reprezenta în fața lumii întregi, fiindcă ei înșiși au dobândit în

opera lui conștiința însuflețitoare a trecutului și a năzuințelor lor și le-a inspirat încrederea deplină în puterea lor de a îmbogăți, prin creație originală, cultura universală. – Tudor Vianu

• *A trăit puțin, a muncit dincolo de puterile unui om, chiar genial, a fost martir și un erou, căci pe tot ce a pus mâna a ieșit lucru întreg și a lăsat un nume în vecii vecilor nemuritor... Scriitorul acesta nu a trăit numai o viață, ci zeci de vieți, căci, la fel cu pruncii năzdrăvani din basme, el a crescut într-un an cât altul în zece și a scris în douăzeci cât pentru o eternitate... Vraja poeziei eminesciene ține de cântec, ce nu cunoaște moarte, căci așa cum însuși spunea la 18 ani numai, într-un crâmpei improvizat, dar de o clasică frumusețe: «Numai poetul,/ Ca pasărea ce zboară/ Deasupra valurilor,/ Trece peste nemărginirea timpului./ În ramurile gândului,/ În sfintele lunci,/ Unde pasări ca el/ Se – întrec în cântări.» – Perpessicius*

Am dat mai sus, cronologic, cele mai sintetice și complete caracterizări ale Poetului și operei sale, făcute atât de cei care l-au cunoscut, cât și de cei care i-au studiat viața și opera artistică, personalități de prim rang în cultura românească. Adăugăm la rândurile de mai sus, extrase din textele fixate de Profesorul Bulgăr în prima și a doua ediție (cea de față), încă două caracterizări ale unor mari personalități din cultura contemporană, care vin să întregască profilul nemuritor al Poetului nostru național:

• *Eminescu, despre care Iorga spune că-i expresia integrală a națiunii române, iar Blaga că reprezintă «ideea platonică la români», e românul absolut. L-am definit eu: sumă lirică de voievozi. – Petre Țuțea*

• *O națiune se poate educa printr-un singur om: Eminescu. Fiecare cultură are într-un ceas al ei un «om deplin»,*

un arhetip: Homer – Dante – Shakespeare – poate Cervantes – Goethe. La noi, Eminescu. E ceasul unic în care limba nu e încă pe deplin formată, istoria comunității e deschisă, spiritul culturii e încă nedefinit. Acel ceas e irepetabil. Nu vom mai avea un Eminescu, așa cum nici culturile celelalte nu au mai avut un Dante, un Shakespeare, un Goethe... – Constantin Noica

Tristețea poetului picurată în versurile sale, ecou al suferințelor fizice și morale îndurate, al durerilor nealinate din zbuciumata sa viață, ne săgetează inimile, iar melodiile unora dintre creațiile sale lirice ne sună permanent în auz cu reverberații până în străfundurile ființei noastre. Care dintre scriitorii noștri a avut atâtea dureri copleșitoare? Care dintre aceștia și-a putut exprima cu atâta luciditate și cu atâta amărăciune drama întregii sale vieți într-o singură scrisoare (ca cea trimisă unui amic din Iași în 1882, pe când lucra la ziarul „Timpul“, reprodusă de Elie Cristea în cartea sa despre Eminescu și în prezenta lucrare) sau într-o singură poezie? (ca „Rugăciunea unui dac“), din care redăm următoarele versuri cutremurătoare:

*„Gonit de toată lumea prin anii mei să trec,
Pân-ce-oi simți că ochiu-mi de lacrimi e sec,
Că-n orice om din lume un dușman mi se naște,
C-ajung pe mine însumi a nu mă mai cunoaște,
Că chinul și durerea simțirea-mi a-mpietrit-o,
Că pot să-mi blestem mama pe care am iubit-o –
Când ura cea mai crudă mi s-a părea amor...
Poate-oi uita durerea-mi și voi putea să mor...”*

Eminescu este ca ciobănașul moldovean din balada populară „Miorița“, prin destinul lui trist. Ca și acesta, el are – cum spunea Martha Bibescu – „un destin neisprăvit“, murind

Înainte de vreme, obosit de mizeriile vieții și îmbolnăvit de o muncă „peste firea omenească”, scârbit de contemporaneitatea care nu l-a înțeles, nu l-a protejat precum merita și nu i-a asigurat prin lege existența zilnică, înainte de 1883. A murit – ca în virtuala nuntă a ciobănașului moldovean cu „mireasa lumii” – «nenuntit și nelumit», cum spunea despre ciobănaș Adrian Fochi. Singur și tragic, aidoma ciobănașului, Eminescu și-a găsit liniștea tot în mijlocul naturii, pe care o iubea atâta: sub „teiu sfânt”, vegheat din țările cerești de razele lunii și ale luceferilor prieteni, în freamătul frunzelor neliniștite și în parfumul îmbătător al florilor.

Eminescu a devenit un model moral pentru tot poporul român. „*Personalitatea morală a lui Eminescu este pe măsura operei lăsate de el*” ne spune Tudor Vianu, continuând: „Componentele caracterului său sunt patriotismul arzător, desăvârșita dezinteresare personală, iubirea adevărului, a studiului, a cercetării, scrupulul cel mai minuțios în întocmirea tuturor lucrărilor lui, așa cum îl arată imensul lui manuscris, mărturia unei vieți laborioase de învățat și de artist. Nimic n-a fost improvizat în opera lui Eminescu; totul a rezultat dintr-o aplicare tenace, răbdătoare și profundă asupra temelor lui. În scrierile sale ne întâmpină caracterul unui om de o mare superioritate etică, atașat prin credință sinceră de ideile sale, pe care le sprijină prin argumentele bine meditate ale rațiunii și le apără cu energia unui om întreg, devotat și pasionat.”

Eminescu a dovedit în întreaga lui viață că este un om de caracter. Mai întâi prin respectul nemărginit față de părintele lui spiritual, Aron Pumnul, chiar când acesta nu mai era în viață. „*Atât de mult ținea Eminescu la fostul său profesor, încât [la] patru ani după moartea acestuia îi ia apărarea contra lui D. Petrino, care atacase... concepțiile lui filologice*”, ne spune Petre V. Haneș (în articolul *M. Eminescu începător*, col.

nedeزمینفیت, Eminescu a fost ceea ce se cheamă un caracter. Nu a fost oportunist. A fost un om întreg. Într-altfel, nici nu putea să fle ce a fost și ce este.” ne spune marele poet Tudor Arghezi. Cum s-ar putea uita profunda lui sinceritate în judecarea creațiilor literare ale poetei Carmen Sylva (ale fostei regine a României, Elisabeta)? Delavrancea, care o criticase public pentru că în douăzeci de ani nu reușise să învețe limba română (de fapt, nu vruse), a lăudat gestul demn al Poetului de a se îndoi de calitatea creațiilor poetice ale reginei, prin distihul scris în albumul acesteia, celebru în epocă: *«Ești Regina României,/ Dar nu și a... Poesiei!»*

Eminescu este „românul absolut”, cum spune Petre Țuțea. El se identifică cu idealurile întregii româniimi din toate provinciile istorice românești, pe care a cunoscut-o în peregrinările sale prin țara pe care o iubea ca pe lumina ochilor săi: *„Eminescu iubea tot ce-i românesc”* – scria Elie Cristea, apoi: *„Aceasta ne-o spun cei care l-au cunoscut. Ne-o spun și poeziile lui.. El s-a străduit din tot sufletul pentru progresul poporului român, pe care îl iubea cu o dragoste nemărginită... Când se afla în străinătate, dorea cu toată căldura inimii lui să-și revadă patria, locul natal, de care îl legau amintirile din copilărie și tinerețe... De câte ori este vorba de patrie, îi dispare acel pesimism, trăsătură ce-i caracterizează, de cele mai multe ori, starea sufletească... Eminescu ne îndeamnă cu însuflețire la muncă, spre activități ce au ca scop ridicarea acestui popor glorios, dar rămas în urmă.”* Iar poetul Octavian Goga consideră că *„Eminescu e cel dintâi român al cărui creștet primește binecuvântarea din cer, dar ale cărui picioare sunt înfipte până la glezne în pământul strămoșesc... Mai mult ca oricare altul, el a crezut în neam, l-a simțit în adâncime, l-a înțeles în misiunea lui istorică.”* Prin urmare, Eminescu și-a făcut datoria lui de român «cu asupra de măsură», ca să folosim

una dintre nenumăratele locuțiuni din creația sa, îndrăgită și întrebuințată în diverse împrejurări de cercetătorul eminescolog Gh. Bulgăr. Așa ne explicăm de ce, alături de figura măreață a lui Ștefan cel Mare, simbolul libertății noastre naționale, figura lui Eminescu, sub chipul unui copac bătut de vânturile istoriei, dar cu rădăcinile «de foc» înfipite în adâncurile pământului românesc, a trezit „din somnul cel de moarte” pe frații noștri basarabeni, ridicându-i la luptă pentru autodeterminare de sub jugul unui imperialism condamnat de istorie. Ca români urmași ai Eminescului, nu trebuie să uităm niciodată *crezul său politic – unitatea neamului românesc* –, testamentul său de suflet lăsat poporului nostru, găsit pe unul dintre nenumăratele sale manuscrise: „*Acea sublimă stâncă ce stă cu capu-n cer/ E-unirea românilor, e visul meu de fier!*”

Cine denigrează pe Eminescu; cine atentează la cultul Poetului nostru național, încetățenit încă de la moartea sa; cine minimizează importanța emblemei noastre naționale, a simbolului suprem și sfânt al literelor românești, rolul de etalon-aur al lui Eminescu în judecarea tuturor creațiilor poetice ale celorlalți scriitori români – acela este sau un necunoscător nefericit al operei eminesciene, sau un alienat care are nevoie de tratamente intensive și complexe, sau pur și simplu un dușman înrăit al culturii noastre naționale, deghizat în „critic modern”, cu ifose și țăfnă de „mentor”, care nu merită nici un fel de considerație, cel mult un sentiment de compătimire dezgustătoare.

Parafrazându-l pe Augustin Z.N.Pop, unul dintre cercetătorii merituoși ai vieții și operei Poetului, noi «*credem în Eminescu ca în soare, în magia frumosului și a cuvântului său divin – nemurit în atâtea creații de geniu – și în veșnicia*

Gh. BULGĂR

neamului românesc!» Și ca să fim cât mai convingători, ne prevalăm de *adevărul zdrobitor*, ca un „*invincibile argumentum*“, al conținutului lucrării de față.

«Suntem români și... punctum!»

„Sublimul niciodată pigmeii n-o să-l știe!“

Prof. Gh. Constantinescu-DOBRIDOR

CUPRINS

<i>Eminescu și posteritatea literară</i> (argument)	5
Ioan Slavici	
– <i>Din corespondența cu I. Negruzzi</i> (1874)	11
Titu Maiorescu	
– <i>Din corespondența cu M. Eminescu</i> (1884)	15
Iancu Alecsandri	
– <i>O scrisoare către Domnul ***</i> (1884)	18
I.L. Caragiale	
– <i>În Nirvana</i> (1889)	26
– <i>Ironie</i> (1890)	31
B.P. Hasdeu	
– <i>M. Eminescu, necrolog</i> (1889)	38
Iacob Negruzzi	
– <i>Eminescu, necrolog</i> (1889)	40
C. Calmuschi	
– <i>Omagiul tineretului universitar</i> (1889)	46
Scipione Bădescu	
– <i>Cuvânt la inaugurarea bustului Eminescu la Botoșani</i> (1890)	49
N.A. Bogdan	
– <i>Eminescu redactor la „Curierul de Iași”</i> (1890)	52
Elie Cristea	
– <i>Mihai Eminescu</i> (1895)	54
Iosif Vulcan	
– <i>M. Eminescu, Postume</i> (1902)	61

E. Dăianu	
– <i>Eminescu și Blajul</i> (1902)	64
D. Teleor	
– <i>Eminescu, hamal în port</i> (1903)	68
Anghel Demetriescu	
– <i>Mihail Eminescu</i> (1903)	70
A.D. Xenopol	
– <i>Cinste vouă gălățenilor</i> (1909)	73
Sextil Pușcariu	
– <i>Mihai Eminescu</i> (1909)	75
Panait Cerna	
– <i>Eminescu</i> (1909)	78
D. Anghel și Șt.O.Iosif	
– <i>Lui Eminescu</i> (1909)	86
Ion Scurtu	
– <i>Mihail Eminescu</i> (1911)	88
Ion Petrovici	
– <i>Eternitate</i> (1909)	91
– <i>Poezia filosofică la Eminescu</i> (1939)	94
G.Galaction	
– <i>Eminescu ziarist</i> (1914)	103
Teodor Ștefanelli	
– <i>Eminescu și „România Jună”</i> (1914)	105
C. Rădulescu-Motru	
– <i>Unicitatea operei</i> (1914)	107
– <i>Cuvântarea omagială la Academie</i> (1939)	110
G. Ibrăileanu	
– <i>Mihai Eminescu</i> (1919)	113
Lucian Blaga	
– <i>Poezia lirică a lui Eminescu</i> (1923)	120
– <i>Fondul filosofic al lirismului eminescian</i> (1923)	121
– <i>Tânărul voievod</i> (1936)	123

N. Davidescu	
– <i>Aniversarea lui Eminescu</i> (1925)	129
Octavian Goga	
– <i>Monumentul lui Eminescu</i> (1927)	131
G. Murnu	
– <i>Introducere la ediția: M. Eminescu, Poezii</i> (1928)	134
N. Iorga	
– <i>Eminescu – El, generația lui și generația noastră</i> (1929)	139
Al. Dima	
– <i>Tradiționalismul lui Mihail Eminescu</i> (1929)	143
* O anchetă din 1929	145
Ion Agârbiceanu	
– <i>M. Eminescu</i> (1923)	152
– <i>Eminescu</i> (1939)	153
Const. Botez	
– <i>M. Eminescu</i> (1933)	154
H. Papadat-Bengescu	
– <i>Prin prisma unei generații</i> (1934)	156
Simion Mehedinți	
– <i>Optimismul lui Eminescu</i> (1934)	159
Elena Văcărescu	
– <i>Întoarcere la Eminescu</i> (1934)	161
Mircea Elieade	
– <i>Momentul Eminescu</i> (1935)	163
– <i>M. Eminescu, Poezii</i> (1949)	165
– <i>Eminescu</i> (1949)	166
G.M. Zamfirescu	
– <i>Miracolul eminescian</i> (1937)	171
Martha Bibescu	
– <i>Lângă teiul vechi și sfânt al lui Eminescu</i> (1939)	173

Camil Petrescu	
– <i>Eminescu și esențele</i> (1939)	176
Șerban Cioculescu	
– <i>Ziaristul</i> (1939)	181
Ion Pillat	
– <i>Eminescu și basmul popular</i> (1939)	186
Tudor Arghezi	
– <i>Eminescu</i> (1943)	189
Gh. Eminescu	
– <i>Conflictul Eminescu-Lahovary</i> (1946)	193
Mihail Sadoveanu	
– <i>Eminescu</i> (1951)	196
Vladimir Streinu	
– <i>Eminescu</i> (1957)	199
G. Călinescu	
– <i>Luceafărul</i> (1964)	202
Tudor Vianu	
– <i>Însemnătatea operei eminesciene</i> (1964)	204
Perpessicius	
– <i>Peste nemărginirea timpului</i> (1969)	208
Postfață	213

*Pentru noi, Eminescu nu e numai cel
mai mare poet al nostru și cel mai strălucit
geniu pe care l-au zămislit pământul,
apele și cerul românesc.
El este, într-un anumit fel, întruparea însăși a
acestui cer și a acestui pământ, cu toate
frumusețile, durerile și nădejdlile crescute din
ele... Și cât timp va exista, undeva în lume, un
singur exemplar din poeziile lui Eminescu,
identitatea neamului nostru este salvată.
Istoria patetică a neamului românesc a fost
„proiectată în eternitate“ prin versurile unui
poet care a suferit toată viața [...].*

Mircea ELIADE

*A trăit puțin, a muncit dincolo de
puterile unui om, chiar genial, a fost martir și
un erou, căci pe tot ce a pus mâna a ieșit lucru
întreg și a lăsat un nume în vecii vecilor
nemuritor... Scriitorul acesta nu a trăit numai o
viață, ci zeci de vieți, căci, la fel cu pruncii
năzdrăvani din basme, el a crescut într-un an
cât altul în zece și a scris în douăzeci cât pentru o
eternitate... Vraja poeziei eminesciene ține de
cântec, ce nu cunoaște moarte, căci așa cum
însuși spunea la 18 ani numai, într-un crâmpiei
improvizat, dar de o clasică frumusețe: „Numai
poetul,/ Ca pasărea ce zboară/ Deasupra
valurilor,/ Trece peste nemărginirea
timpului:/ În ramurile gândului,/ În sfintele
lunci,/ Unde pasări ca el/ Se-întrec în cântări.“*

PERPESSICIUS